

magazin istoric

ANUL III
Nr. 6 (27)
Iunie 1969

Logofeteasa Maria Dudeasca

(„Un logofăt valah la Napoleon Bona-
parte”, pag. 18)

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CANDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA, AURICA SIMION
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

Din bazele noastre

D. DĂMĂCEANU
O consfătuire istorică . . . 2
MARIA COVACI

Presa ilegală în rezistența antihitleristă . . . 8

V. TEODORESCU
Cea mai mare bătălie aeronauală a tuturor timpurilor (II) . . . 13

AL. ALEXIANU
Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte ? . . . 18

ION COJOCARU
Semnificația unui document . . . 22

ION NESTOR
Continuitate în istoria formării poporului român (II) . . . 24
Memento . . . 28

RAZVAN THEODORESCU
„Mileniul întunecat” și arta sa . . . 29
Policromii . . . 33

ELISABETA IOANIȚIU
Vinătoarea de vrăjitoare . . . 37

W. CHURCHILL
Memorii (IV) . . . 44
Semnal . . . 50

Locot.-colonel O. GOGA
Echipele operative într-o acțiune . . . 51

C. REZACHEVICI
Cine a adus la Tirgoviște capul lui Mihai Viteazul ? . . . 55

HORIA LIMAN
Urme romane în Elveția . . . 62

PETRE STRIHAN
Un divorț domnesc . . . 68

D. I. SUCHIANU
De la istorie la filmul istoric . . . 72

NORA ZIZI MUNTEANU
„Din păcate, cum ziceți dumneavoastră și din noroc, cum zicem noi...” . . . 80

AL. GH. SAVU
Războiul șicanelor . . . 87
Panoramă . . . 93
Poșta redacției . . . 98
Sumarul în limbi străine 100

O consfătuire hotărâtoare pentru pregătirea insurecției a fost organizată la 13 iunie 1944 între reprezentanții Partidului Comunist Român și cei ai armatei. O zugrăvește unul dintre participanți, generalul Dumitru Dămăceanu, dezvăluind împrejurări și episoade inedite și emoționante.

Rolul jucat de presa ilegală a partidului comunist în anii rezistenței antihitleriste formează tema articolului semnat de Maria Covaci.

„El a furat capul și l-a adus aici în țară” — așa glăsește un document privitor la aducerea capului lui Mihai Viteazul la Tirgoviște. Dar cine a fost cel care l-a adus ? C. Rezachevici încearcă să răspundă acestei întrebări.

Slujind cu deosebită rivnă pe ocupanții naștiți, regele Mihai și dictatorul Ion Antonescu au intrat adesea în conflict pe chestiuni mai mult sau mai puțin mărunte, așa cum reiese din articolul „Războiul șicanelor”.

V. Teodorescu încheie în acest număr evocarea celei mai mari bătălie aeronauală a tuturor timpurilor, dintre americani și japonezi (Leyte, octombrie 1944)

Un nou punct de vedere cu privire la arta europeană a epocii migrației poezilor aduce Răzvan Teodorescu în articolul „Mileniul întunecat” și arta sa, la rubrica „Opinii-controverse”

A fost oare logofătul Constantin Dudesu în misiune la Napoleon Bonaparte, în septembrie 1800 ? Al. Alexianu caută să aducă o clarificare în această chestiune.

Lupta unor militieni bucureșteni cu o bandă de tihari e înfățișată sugestiv în materialul lct. colonelului O. Goga, cu prilejul celei de-a 20-a aniversări a înființării militei.

„Vinătoarea de vrăjitoare” de-a lungul veacurilor, ca psihoză, diversiune și mijloc represiv, este evocată de Elisabeta Ioanițiu.

O consfătuire istorică

DUMITRU DĂMĂCEANU

General colonel în rezervă

Textul pe care-l publicăm mai jos reprezintă un fragment dintr-o lucrare memorialistică în curs de pregătire.

În a doua jumătate a lunii mai 1944, într-o seară, nu-mi amintesc exact ziua, am participat la o consfătuire la Palatul regal. Rețin foarte bine că am ajuns la palat când se lăsase întunericul. În încăperea în care ne-am adunat, erau prezenți regele Mihai, generalul Constantin Sănătescu, I. Mocioni-Stircea, Mircea Ioanițiu și o persoană pe care n-o mai văzusem până atunci. Am aflat că era Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul Partidului Comunist Român, cu care am făcut pentru prima oară cunoștință în seara respectivă; mi l-a prezentat generalul Sănătescu. Avea o figură lină de intelectual, privirea pătrunzătoare, iar în vorbire folosea un accent moldovenesc. Mi-a spus că-i pare bine că mă cunoaște și că a auzit anumite aprecieri bune despre mine.

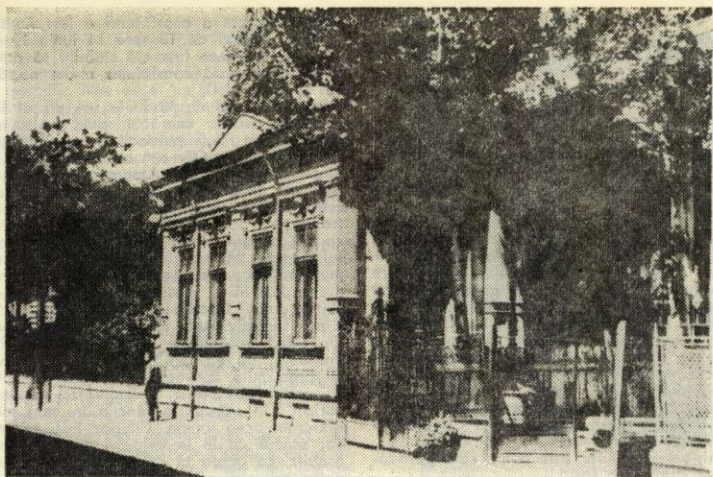
ASA AM LUAT LEGĂTURA CU PARTIDUL COMUNIST...

Firește, judecățile mele anterioare despre poziția P.C.R. și impresia făcută de Pătrășcanu de la primul contact au contribuit la crearea, de la început, a unui sentiment de stimă și prețuire reciprocă. Era primul meu contact — deschis și declarat — cu un comunist! La despărțire nu am făcut nici o aluzie la faptul că știam că el este altfel decât noi ceilalți. În acea seară nu am cunoscut împrejurările prin care P.C.R. luase legătura cu reprezentantul palatului; realitatea am cunoscut-o ceva mai târziu.

La o consfătuire care a avut loc după câteva zile, tot la palat, în prezența aceluiași participanți ca și în consfătuirea anterioară, s-a discutat despre situația din țară, care devenise critică.

S-a arătat că masele erau tot mai nemulțumite de regimul lui Antonescu. De asemenea, s-a mai arătat că aceste mase erau cu totul nemulțumite de continuarea războiului alături de trupele hitleriste, ca și de faptul că țara se afla sub ocupație germană. Lucrețiu Pătrășcanu și generalul Sănătescu, care au luat cuvântul, s-au pronunțat pentru ieșirea României din război și pentru răsturnarea lui Antonescu. După câte îmi amintesc, toate acestea s-au discutat însă într-un cadru destul de general. Nu s-a indicat nici o soluție concretă de răsturnare a regimului de dictatură militară. Nu s-a ajuns la nici o concluzie practică. Noaptea, târziu, după orele 23, s-a stabilit să se continue discuțiile într-o altă consfătuire. Înainte de despărțire, Pătrășcanu mi-a spus că numele meu îi era cunoscut încă de pe timpul când a făcut și el câteva clase la Liceul internat din Iași, fiind cu cițiva ani în urma mea.

După alte câteva zile, ne-am întâlnit din nou la palat, în aceeași formulă. Era la începutul lunii iunie 1944. La această nouă consfătuire (a treia), s-au discutat aproape aceleași probleme ca și la primela două. Singura diferență a fost faptul că intervențiile participanților s-au legat mai mult, mai direct de necesitatea stringentă de a se trece la acțiuni concrete pentru înlăturarea lui Antonescu. Dar ne înviteam încă în generalități. Încercările lui Pătrășcanu de a explica punctul de vedere comunist nu au reușit să schimbe părerea dominantă, susținută de reprezentanții palatului. Neajungându-se nici de data aceasta la un punct de vedere cît de cît unitar, reprezentantul P.C.R. a propus să ne întâlnim din nou în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, în altă

„Am ajuns curînd în dreptul casei cu numărul 103, de pe Cătea Moșilor“

parte decît la palat. Cu propunerea sa s-au declarat de acord toți participanții. Nu s-a dat însă nici o indicație precisă referitoare la locul unde urma să aibă loc această nouă consfătuire.

Din partea lui Lucrețiu Pătrășcanu observam o oarecare tendință de apropiere către mine, lucru pe care, de fapt, îl doream și eu. Mi-a spus că știa că Mircea Ioanițu fusese elevul meu, cînd îndeplineam funcția de director al școlii lui Mihai*, că acesta îi vorbise bine despre mine, dar că „erați cam sever, domnule colonel“. La despărțire, într-un moment cînd ne aflam singuri, mi-a spus că „peste cîteva zile am să vă prezint pe un cunoscut, prieten de-al meu“.

Într-adevăr, după numai cîteva zile de la cea de-a treia consfătuire de la palat, l-am cunoscut pe prietenul lui Pătrășcanu... Nu am reușit nici pînă astăzi să-mi reamintesc cînd, în ce loc și în ce condiții l-am întîlnit. Este însă cert că l-am cunoscut prin Lucrețiu Pătrășcanu, și anume înainte de 13 iunie 1944. În ziua respectivă, pe stradă, Lu-

* Pînă în anul 1940 a funcționat, la palatul Cotroceni o școală specială, în cadrul căreia viitorul rege a urmat cursurile liceale și a trecut examenul de bacalaureat. Am condus această școală timp de doi ani (1938—1940). Printre cei patru elevi ai școlii, în afară de Mihai, se afla și Mircea Ioanițu.

crețiu Pătrășcanu mi-a prezentat pe prietenul său, pe care mi l-a recomandat „inginerul Ceaușu“. Mai tîrziu aveam să aflăm adevăratul său nume: Emil Bodnaraș.

— Îmi pare bine că vă cunosc, domnule colonel, mi-a spus „inginerul“. De altfel am auzit cîte ceva despre dumneavoastră.

— Bune sau rele, domnule inginer?

— Credeți că dacă erau ele rele ne mai întîlneam noi astăzi seară aici?

Scurt și precis, de la început!

Inginerul Ceaușu era îmbrăcat într-un costum maro. Avea pantalon golf.

Din primele cuvinte pe care le-am schimbat, rezulta că inginerul Ceaușu cunoștea unele fapte despre mine. Probabil că în prealabil avusese vreo discuție referitoare la persoana mea cu Pătrășcanu sau cu altcineva.

Dacă nu mai rețin în ce loc l-am întîlnit pe inginerul Ceaușu, în schimb îmi amintesc destul de bine ce anume am discutat în seara aceea cu dînsul.

Printre altele, mi-a spus că știe că dețin o funcție importantă în cadrul unui comandament din Capitală. M-a întrebant cînd am făcut Școala de război, dacă-mi place cariera armelor... (Tot pe ocolite!). A precizat că „de acum încolo, domnule colonel, o să ne vedem mai des“. N-am discutat însă nimic referitor la acțiunea ce se pregătea. La despărțire inginerul Ceaușu mi-a propus să ne întîlnim în seara de 13 iunie, la ora 21 și 30 de minute, la începutul străzii Clemenceau (astăzi Gabriel Péri), colț cu strada care trece pe lângă Ate-neul român. De acolo urma să plecăm împreună într-un alt loc...

Cum știam că Pătrășcanu este comunist, rezulta că prietenul său era tot comunist. Nu mi-au spus-o nici unul, nici celălalt, dar nici nu mai era nevoie să-mi confirme dinșii! Era al doilea comunist pe care-l cunoșteam...

Nu mi-am dat seama în mod precis ce anume părere și-a făcut despre mine inginerul Ceaușu în această primă întâlnire cu el. Am avut însă impresia că ne-am apropiat oarecum unul de altul, chiar din primul moment al întrevederii. În ceea ce mă privește, din modul său de a se prezenta — înfățișare, atitudine, vorbire hotărâtă, glume presărate — am rămas cu o impresie foarte bună. Avea un fel de a fi de care se apropia ușuși felul meu de a fi. Cred că ne-am inspirat o anumită încredere reciprocă. Numai așa s-a putut explica de ce, la câteva zile după ce ne văzuserăm pentru prima oară, aveam să ne întâlnim numai în doi, într-un anumit loc, să ne urmărim în același autoturism și să ne ducem la o casă conspirativă a partidului comunist.

Din cele de mai sus rezultă că legătura mea cu Partidul Comunist Român a trecut, într-un anumit fel, prin palat. Pare paradoxal, dar așa a fost!

Reflectând astăzi asupra acestui episod, mă cuprind emoții firești. Mă întreb adesea: cum de mi-a acordat partidul atita încredere? Doar nu cunoscusem până atunci — ca să spun astfel, „pe viu” — nici un comunist. Nu ajutasem partidul în nici un fel. La toate acestea se poate da o singură explicație: în acele condiții deosebit de grele pentru România, punind mai presus de orice interesele vitale ale poporului, interesele apărării ființei sale naționale, P.C.R. a căutat să mobilizeze toate forțele patriotice la acțiunea de răsturnare a dictaturii militarofasciste. Așa cum aveam să află și eu chiar în focul acelor evenimente, P.C.R. se declarase gata să colaboreze cu toate partidele, grupările și persoanele cu influență, indiferent de poziția lor de clasă și de convingerile lor ideologice, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, scoaterea țării din războiul antisovietic, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, formarea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor antifasciste, înfăptuirea de reforme democratice.

ÎN NOAPTEA DE 13 SPRE 14 Iunie...

Așa cum am arătat mai înainte, la ultima din întâlnirile de la palat s-a stabilit — la propunerea reprezentantului partidului comunist — să se organizeze o consfătuire comună, la care să participe reprezentanții P.C.R., ai palatului, ai armatei și ai celorlalte partide și grupări politice interesate și angajate în acțiunea de răsturnare a regimului antonescian.

Acolo urma să se hotărască modalitatea practică de înlăturare a lui Antonescu, ca și alte probleme legate de aceasta. Data

de desfășurare a consfătuirii a fost fixată pentru noaptea de 13 spre 14 iunie 1944.

Printre cei care fuseseră stabiliți să participe la această consfătuire m-am numărat și eu.

În seara zilei de 13 iunie am plecat liniștit de acasă, îmbrăcat civil, calculându-mi în așa fel timpul încât la ora 21,30 să ajung pe strada Clemenceau, colț cu strada Episcopiei, de lângă Ateneul român, așa cum mă înțelesesem cu inginerul Ceaușu. Exact când am ajuns la locul stabilit, lângă trotuar s-a oprit o mașină mică*, apărută ca din pământ. Lângă șofer se afla inginerul Ceaușu. Mi s-a părut de data aceasta mult mai rece, mai distant. În realitate, era preocupat. Mi-a spus doar un singur cuvânt: „urcați!” Toată scena n-a durat decât câteva secunde. Apoi mașina a plecat. Când am auzit roștindu-se cuvântul „urcați!” pronunțat pe un ton destul de imperativ, nu prea mi-a convenit. Nu eram obișnuit cu asemenea „tonuri”, venite din partea „oricui”, în special în funcția în care mă aflam în acea vreme. Ulterior însă mi-am dat seama că în împrejurări cu totul deosebite, ca aceea în care ne aflam, nu se putea proceda altfel.

Nu știam precis în ce loc vom merge. Ingerul Ceaușu nu-mi adresa nici un cuvânt. A schimbat doar câteva vorbe, pe șoptite, cu șoferul, cuvinte pe care eu, așezat pe canapeaua din spate, nu le-am auzit.

Ne-am îndreptat spre Piața palatului cu toată viteza, apoi am luat-o în jos pe Calea Victoriei. Ingerul Ceaușu, destul de preocupat, se uita din când în când îndărăt, prin geamul din spatele mașinii. În timpul când își întorcea capul, își rezema brațul stâng de speteaza scaunului pe care ședea. Mîna dreaptă rămânea însă tot timpul nemîșcată. În ea avea un pistol încărcat, gata să facă uz de el, dacă situația ar fi impus-o.

Pe un drum destul de ocrotit și întortocheat am ajuns în cele din urmă în Calea Moșilor, cam în dreptul bisericii Olari. Aici am coborât. Am luat-o pe jos pe Calea Mo-

* Am rămas oarecum surprins când am văzut că mașina cu care a venit inginerul Ceaușu era, în realitate, un taxi, înscris pe plăta ca multe alte autovehicule de acest fel. Așa cum mi-a povestit ceva mai târziu inginerul Ceaușu, șoferul ei era un anume Gheorghe Călin, avînd numele conspirativ Matel, pe de încredere al partidului comunist. Pentru a fi scutit de rechiziții, taxiul respectiv avea întotdeauna un aspect exterior neîngrijit și se defecta ca „la comandă”.

Cînd șoferul știa că are de îndeplinit o anumită sarcină, aștepta în stație cașorii întregi, trăbăluind ceva la mașină: monta sau demonta un caucuc, repara ceva la motor, înlocuia sau curăța o bujie etc. Dacă în acest timp îl solicita cineva pentru vreo cursă, răspundea invariabil: „Nu pot coconeo, nu vedeti că mașina e defectă?”. Dacă își făcea însă apariția inginerul Ceaușu, taxiul „se repara” ca prin farmec. „Gata, domnule!”, îi răspundea scurt „Matel”, după care pornea imediat în cursă...

șilor, într-un pas grăbit, fără să schimbăm vreo vorbă. Ne-am îndreptat spre bulevardul Regele Carol I*, pe trotuarul din dreapta. Nici acum nu știam unde ne vom opri. Inginerul Ceaușu încă nu-mi spusese nimic. „Rătăcind” prin aceste străzi, m-a cuprins la un moment dat o stare de tensiune nervoasă. Am ajuns curînd în dreptul casei cu numărul 103, de pe Calea Moșilor. Inginerul Ceaușu a bătut de cîteva ori în unul din geamurile care dădeau direct în stradă.

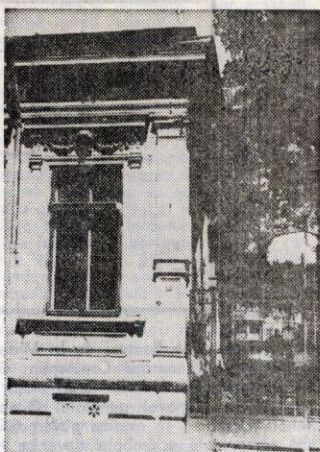
Fără a aștepta vreun răspuns, am intrat imediat pe o poartă care dădea într-o curte prelungă. Cel cu care mergeam n-a scos aici acum nici o vorbă.

După ce am făcut cîteva pași, am urcat niște scări, după care am pătruns în casă printr-o ușă deasupra căreia se afla o coferțină de sticlă. Am intrat apoi într-o mică săliță. Aici, pe podea, se afla un pistol automat în poziție de tragere, avînd gura jevii îndreptată spre intrare.

După ce am trecut printr-un hol, am intrat într-o cameră din stînga, printr-o arcadă în perete, care era mult mai lată decît aceea a unei uși obișnuite. Aici ne-am oprit. În prelungirea acestei încăperi, paralel cu holul, se afla o altă cameră, desprîjită printr-un glasvand, care nu a fost deschis tot timpul cînd ne-am aflat înăuntru. Camera respectivă era luminată. Prin geamul mat al glasvandului am putut observa umbre care se mișcau tot timpul dintr-o parte în alta. Erau oamenii partidului, însărcinați cu asigurarea pazei.

În încăperea în care am intrat noi nu mai era deocamdată nimeni. Drumul atît de misterios pe care-l făcusem pînă aici, apoi vorbitul în șoaptă, semnă-l de la geam, măsurile de pază... Ca să fiu sincer, toate acestea nu au fost departe de a-mi produce o anumită stare de neliniște, așa cum se întîmplă cînd faci un lucru pe ascuns. Era pentru prima oară cînd luam parte la o consfătuire cu adevărat conspirativă. De-abia acum mi-am dat seama ce însemna, în fapt, o asemenea înfiltrare. Cîtă deosebire între aceasta și cele la care participasem noi, „cei patru” **, sau cele care avuseseră loc la palat !

După cîteva clipe au sosit în cameră și ceilalți participanți — Lucrețiu Pătrășcanu, generalul Constantin Sănătescu, Grigore Niculescu-Buzești, generalul Gheorghe Mihail, Ion Mocioni-Stircea și Mircea Ioanjiu. Ultimei care au venit au fost generalul Mihail și Mocioni-Stircea. Toți fuseseră aduși cu

„...am intrat imediat pe o poartă care dădea într-o curte prelungă”

mașina de către Gheorghe Ionescu-Bălăceanu.

După ce ne-am adunat toți opt, am trecut într-o altă cameră, aflată în dreapta holului.

Am luat loc la o masă dreptunghiulară, așezîndu-ne cîte doi pe fiecare latură, în această ordine : generalul Mihail și generalul Sănătescu, pe una din laturile mari, Mocioni-Stircea și Niculescu-Buzești la unul din capete, Pătrășcanu și inginerul Ceaușu pe cealaltă latură mare, iar eu și Ioanjiu la celălalt capăt al mesei.

Consfătuirea a început cam în jurul orei 22.

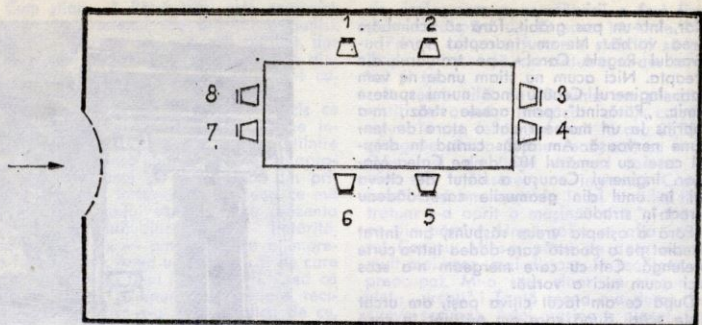
Înainte de a începe dezbaterile, Lucrețiu Pătrășcanu, figură ce ne era cunoscută tuturor, l-a prezentat pe inginerul Ceaușu, ca reprezentant al partidului comunist.

A luat apoi cuvîntul generalul Sănătescu. El a spus cum vede palatul că se poate organiza acțiunea de înlăturare a lui Antonescu. În fond, el nu a făcut altceva decît să se refere la acea formulă elaborată de cercurile de la palat cu care erau de acord majoritatea celor prezenți, cunoscută sub numele de „varianta Gîgurtu” *. Această variantă consta, într-o primă fază, în înlucrarea, cu avizul lui Hitler, a lui Ion Antonescu cu inginerul Ion Gîgurtu, a lui Mihai Antonescu de la Ministerul de Externe cu Gr. Niculescu-Buzești, a gene-

* Despre „varianta Gîgurtu” am auzit, pentru prima oară, în acea seară.

* Astăzi Bulevardul Republicii.

** Încă din luna decembrie 1942, generali G. Mihail și C. Niculescu, colonelul Radu Roșescu și cu mine am constituit un grup pe care noi l-am denumit „grupul celor patru” — care urmărea ideea răsturnării regimului lui Antonescu ; în acest scop luasem legătură și cu palatul. În tot acest timp, grupul nostru nu a întrezărit, însă, nici o soluție practică de înfrățire a gândurilor noastre.

ralului Constantin Pantazi de la Ministerul de Război cu generalul Constantin Sănătescu, în fruntea Marelui stat major urmînd a fi promovat generalul Gheorghe Mihail. Urma să se explice guvernului nazist că această schimbare devenise necesară datorită compromiterii guvernului prezidat de mareșalul Antonescu, guvern nepopular, și că, în vederea „mobilizării tuturor forțelor pentru continuarea războiului”, era nevoie de un guvern de „prestigiu și autoritate”.

În cea de-a doua fază, deținînd portofoliile principale, noua echipă guvernamentală trebuia să studieze posibilitatea ieșirii României din război, mergînd la nevoie pînă la întrebîntarea forțelor armate. Se preconiza ca în această situație Gigurtu să nu fie de acord cu soluția scoaterii României din război, pe motiv că îl va supăra pe Hitler. Atunci, sub presiunea celorlalți miniștri, președintele guvernului urma să-și dea demisia. În locul vechiului cabinet ar fi venit, după „formula Gigurtu”, o altă echipă, care se prevedea că va fi în măsură să ducă lucrurile pînă la capăt, în direcția scoaterii țării din război, ruperii alianței cu Germania și întoarcerii armelor împotriva nemților.

După cum rezultă din cele arătate mai sus, planul reflecta o concepție așa-zisă „legalistă”, de târăgănare, care, pe deasupra, avea un caracter aventurist; nu era greu să descifrezi aici amprenta unor politicieni ca Maniu, Brătianu și a altora care urmăreau să evite o acțiune sprijinită pe forța maselor populare, pe o largă coaliție politică.

După cum am relatat mai înainte, cu acest punct de vedere se declarase de acord

„Am luat loc la o masă dreptunghulară, așezîndu-ne cîte doi pe fiecare latură...”

1. Generalul Gh. Mihail; 2. generalul Constantin Sănătescu; 3. I. Moșion-Stircea; 4. Gr. Niculescu-Buzești; 5. Lucrețiu Pătrășcanu; 6. Emil Bodnaraș; 7. colonelul Dumitru Dămăceanu; 8. Mircea Ioanișiu

majoritatea participanților la consfătuire*, fapt ce îl determinase pe Lucrețiu Pătrășcanu, care respinsese ideea guvernului Gigurtu, să aprecieze la un moment dat că cercurile de la palat ar putea să nu accepte o colaborare cu P.C.R. decît pe aceea variantă.

A luat apoi cuvîntul inginerul Ceaușu. Cu un calm care dădea siguranță, în cuvinte simple, a făcut o expunere clară, temeinic argumentată, arătînd că planul propus de palat nu poate fi acceptat. El a caracterizat acest plan ca fiind absurd, nerealist și imposibil de realizat. A subliniat apoi pe scurt de ce îl socotește aventurist. Ar fi o utopie — spunea el — să se creadă că Hitler ar fi de acord să înlocuiască pe Antonescu — om care-și făcuse în suficientă măsură dovada atașamentului față de Germania — cu un altul, care nu oferise încă

* Tin să arăt că în cadrul unei consfătuiri care a avut loc la palat în noaptea de 18 spre 19 iunie 1944, la care au luat parte, după cîte rețin, generalul Sănătescu, colonelul Rusescu, Emil Bodnaraș, Pătrășcanu, eu și Niculescu-Buzești, acesta din urmă mi-a spus mie și lui Rusescu, în mod deschis, că el, Buzești, nu a fost pentru planul Gigurtu.

dovezi prea mari de loialitate față de Berlin. A mai arătat și faptul că Gigurtu era compromis în rîndurile maselor din România, în legătură cu acceptarea dictatului fascist de la Viena, din 30 august 1940. Pe cel vizat să fie pus în fruntea guvernului l-a caracterizat ca pe un om de slabă competență.

Inginerul Ceaușu a vorbit apoi despre ura maselor față de războiul hitlerist, despre înfrîngerile suferite de trupele germane pe front, între care a amintit și de bătălia de la Stalingrad, încheiată cu o victorie epocală a Armatei sovietice. De asemenea, dînsul a ridicat în discuție și problema incidentelor ce aveau loc între trupele române de pe front, pe de o parte, și cele germane, pe de altă parte; a vorbit despre situația critică din țară, ca și despre consecințele continuării războiului. Printre altele, el a avertizat pe cei prezenți despre distrugerile la care ar fi supusă țara noastră în cazul desfășurării acțiunilor militare pe teritoriul românesc. În această privință — a precizat inginerul Ceaușu — este bine să se rețină că trupele sovietice, în ofensiva lor împotriva armatelor fasciste, ajunseseră pe teritoriul României, eliberînd pînă la mijlocul lui aprilie cîteva județe din partea de nord-est a țării*. Din cele spuse de inginerul Ceaușu rezulta în mod clar că Partidul Comunist Român acordă atenția cuvenită și factorilor externi care favorizau acțiunea de răsturnare a regimului antonescian.

Acțiunea trebuia concepută nu ca o lovitură de stat, ca un „puci” de operetă — a continuat inginerul Ceaușu — ci ca o acțiune largă, care să cuprindă masele populare, armata de pe front și din interior, toate forțele patriotice. „Noi nu vrem aventură, ci dorim să înfăptuim un act conștient, bine pregătît, cu sorți siguri de izbîndă. Clica trădătoare trebuie lovită în plin; ieșirea țării din război trebuie realizată cu arma în mînă; situația în care ne găsim cere să trecem neapărat, fără șovăială, la luptă împotriva nemicilor. Pentru aceasta nu există decît o singură posibilitate — organizarea unei acțiuni care să cuprindă mase largi populare și armata. Numai în această situație aliații ne vor acorda atenție, vor sta la masa tratativelor, pentru a discuta cu noi încheierea armistițiului”.

Inginerul Ceaușu a încheiat prima parte a expunerii sale repetînd aprecierea că „planul Gigurtu” este absurd, aventurist, fără sorți de izbîndă, imposibil de a fi luat în seamă. Cînd a rostit aceste cuvinte cu

altă convingere și fermitate, celor prezenți li se tăiasă parcă respirația. Nu pot să uit din această înfîlînire o anumită scenă care nu este exclus să fi sporit emoția unora din cei prezenți; tot căuînd să argumenteze netemeinicia formulei Gigurtu, inginerul Ceaușu a dat la un moment dat atît de puternic și de neașteptat cu pumnul în masă, încît am tresărit cu toții! Pentru o clipă, calmul de la început se pierduse pe drum!...

În opoziție cu orientarea cercurilor de la palat, care preconizau ca acțiunea de răsturnare a guvernului fascist să se reducă la o lovitură de palat, înfăptuită de un grup destul de restrîns de persoane, partidul comunist a venit cu un plan concret, realist, bine fundamentat, pe care inginerul Ceaușu l-a prezentat în continuare. În principal, planul P.C.R. prevedea următoarele: răsturnarea prin forță a dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, declanșarea luptelor contra trupelor hitleriste pe întreg teritoriul țării — atît pe front, cit și în interior.

După ce a subliniat că partidul comunist pune mare preț pe crearea unei unități de acțiune, pe crearea unui front larg de forțe, reprezentant al partidului comunist a arătat că tot ceea ce se preconiza era un act conștient, pregătît și organizat în interesul fundamental al poporului român. Pentru reușita acțiunii noastre — a spus el — se impune să ridicăm la luptă masele, armata, pe toți patrioții în măsură să-și aducă o contribuție pentru scoaterea țării din situația catastrofală în care se afla.

După expunerea făcută de inginerul Ceaușu au luat cuvîntul și alți participanți la consfățuire...

În cele din urmă, datorită realismului său, planul a fost însușit de cei prezenți și s-a trecut, la momentul potrivit, la aplicarea lui.

Au trecut douăzeci și cinci de ani de cînd Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe politice, a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944. Acțiunea de acum un sfert de veac a dus la răsturnarea regimului antonescian, la ieșirea României din războiul antisovietic, la alăturarea țării noastre coaliției antifasciste în lupta pentru eliberarea patriei și zdrobirea Germaniei hitleriste. Pe drumul deschis atunci, poporul nostru, luîndu-și soarta în propriile mîini, sub conducerea înțeleaptă a partidului, a înfăptuit cele mai profunde transformări social-politice din istoria societății românești, împlinindu-și idealurile de libertate națională și socială, sub semnul socialismului care a biruit pe pămîntul patriei noastre.

* La 2 aprilie 1944, guvernul sovietic dăduse o declarație în care se preciza că „întrearea trupelor sovietice pe teritoriul României este dictată exclusiv de necesitățile de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența”. La 12 aprilie 1944, guvernul sovietic a propus guvernului antonescian condiții de armistițiu, pe care acesta le-a respins. Ba, mai mult chiar, căpeteniile antonesciene au luat măsuri pentru întărirea dispozitivului existent al frontului, pentru pregătirea unor noi alinamente de rezistență, pentru mobilizarea de noi forțe.

În activitatea de mobilizare și organizare a mișcării de rezistență antifascistă, partidul comunist a acordat o mare atenție diferitelor mijloace de propagandă — radio, manifeste, fluturași, broșuri etc., dar mai ales presei de partid ilegale și presei organizațiilor de masă.

Pînă în primăvara anului 1944, P.C.R. a dispus de peste douăzeci de ziare, unele dintre ele avînd o apariție aproape neîntreruptă. Printre ziarele cu o largă circulație care au continuat să apară și în anii dictaturii militar-fasciste sau care și-au început apariția în această perioadă, enumerăm: „Scînteia”, „Dunărea roșie”, „Moldova roșie”, „Presă liberă”, „România liberă” (Banat), „Tineretul patriotic”, „Nepszabadság” (Libertatea poporului), „Lupta patriotică”, „Buletin informativ”, „Buletin”, „Buletinul Capitalei”, „Chemarea”, „România liberă”, „Bonsagi Magyar” (Cuvîntul maghiarilor din Banat) etc.

Presă ilegală în rezistența antihitleristă

Dr. MARIA COVACI

Cine simte cu țara...

Curînd după instaurarea dictaturii militar-fasciste și pătrunderea trupelor hitleriste în România, ziarul „Scînteia”, în articolul A CUI E BIRUIȚA, demasca cu vehemență, la 8 octombrie 1940, regimul de dictatură fascistă și amestecul brutal al Germaniei hitleriste în treburile interne ale României, prin impunerea în fruntea țării a guvernului de la 6 septembrie 1940. „A venit biruința cămășilor verzi și în România. Nu prin lupta poporului, cum se lău-

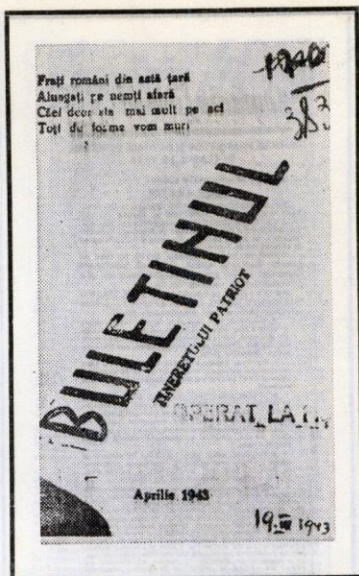
dau ei, ci printr-o lovitură de teatru a unei clici în slujba imperialismului german. A venit biruința agenților imperialiștilor germani și italieni împotriva poporului român. Imperialiștii germani și italieni vor să-și asigure în România un regim politic care să se supună la toate cererile lor...”

Prin articole sau simple semnalări erau demascate samavolniciile legionarilor împotriva cetățenilor pașnici, atacurile împotriva unor personalități științifice și politice, asasinatele din noiembrie 1940 de la Strejnic, Jilava și din pădurea Snagov.

Presa patriotică a desfășurat o vie și perseverentă campanie de demascare a tratatelor economice și politice încheiate de guvernul antonescian, prin care România a fost subordonată din punct de vedere economic și politic Germaniei naziste, începând din toamna anului 1940 până în vara anului 1944. „Buletinul” din august 1942, arătând că acordurile economice din acel an prevedeau sporirea cantităților de cereale pentru export în Germania, îndemna țărâna să nu predea cantitățile impuse de stat, să ascundă produsele, „să nu dea nici un bob de grâu pentru cîrmuirea lui I. Antonescu”. În aprilie 1943 ziarul patriotic „România liberă”, în articolul PE CINE SĂ CREDEM, demasca efectele catastrofale ale politicii promovată de dictatura militarofascistă, atît sub aspect economic cît și politic. Și tot „România liberă”, referindu-se la situația politică în care fusese adusă țara ca urmare a alianței încheiate de guvernul fascist cu Germania nazistă, publica în primăvara anului 1944 o suită de articole în care era înfierată politica Germaniei hitleriste în România. Astfel, în articolul „JAFUL NEMȚESC”, apărut la 22 martie 1944, ziarul arăta că la 9 februarie s-au încheiat negocierile economice cu Germania. Comunicatul preciza că România se angajează să sporească exportul de cereale în Germania. „Germanii cîștigă de două ori: ne dau pe cereale arme, pentru care cîștigă și soldați pentru scopurile lor”.

Pentru o coaliție a forțelor patriotice

În pofida prigoanei și terorii dezlănțuite împotriva sa de către dictatura militarofascistă, în condiții neînchipuit de grele — și care merită a fi evocate pe larg într-un alt material — P.C.R. a reușit, prin organele de presă de care dispunea, să mobilizeze la luptă masele împotriva naziștilor și a guvernului antonescian. Documentele programatice elaborate de partid în această perioadă și îndeosebi PLATFORMA PROGRAM DIN 6 SEPTEMBRIE 1941, prevedeau în esență: răsturnarea dictaturii militarofasciste; încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și participarea alături de coaliția antihitleristă la lupta împotriva Germaniei naziste; alungarea din țară a hitleriștilor, recucerirea libertăților democratice și independenței naționale; formarea unui guvern al independenței naționale, cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice; eliberarea părții de nord a Transilvaniei, ares-

Exemplar din „Buletinul” confiscat de organele de siguranță la 19 aprilie 1943

tarea și pedepsirea trădătorilor de țară etc. Aceste teze au fost larg popularizate în rândul maselor.

Pe lângă precizarea obiectivelor ce stăteau în fața mișcării de rezistență patriotică și antifascistă, presa ilegală a consacrat un număr mare de articole problemelor legate de formele organizatorice, cu ajutorul cărora puteau fi realizate practic aceste obiective.

La 28 ianuarie 1943 a apărut ziarul patriotic „România liberă” (București), din redacția căruia au făcut parte: Mircea Bălănescu, Silviu Brucan, Gheorghe Dinu, Alexandru Graur, Petre Iosif, George Ivașcu, Horia Liman, George Macovescu, Mihai Magheru, Mircea Nădejde, Lucrețiu Pătrășcanu, Grigore Preoteasa, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Mihail Sebastian și alții. În centrul atenției sale a stat realizarea Frontului unic național de luptă al poporului român împotriva războiului și a hitlerismului și crearea Frontului Unic Muncitoresc. Pornind de la raportul de forțe pe plan in-

În măruntaiele ei se vor găsi forțe vii și noi, care o vor salva”.

Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, scria, la rîndul său, în „România liberă” din ianuarie 1944: „Trebuie realizată o mai deplină dreptate socială. Trebuie să dispară inegalitățile atît de izbitoroase în repartizarea bunurilor între indivizi și familii. Munca va trebui așezată în drepturile ei și în cinstirea ei deplină, ca factor determinant între indivizi.

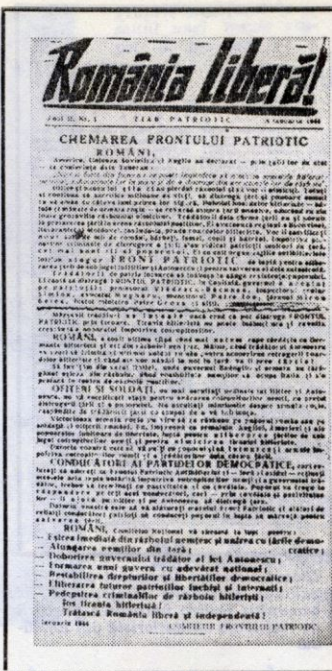
În nici un caz nu se poate recunoaște acea teorie în care s-a codificat egoismul și orgoliul rasist, teorie după care unele neamuri ar avea privilegiul la existență mai largă, în baza unei pretense superiorități numerice sau de calitate”.

În articolul MEMORII DOMNII IULIU MANIU ȘI I. C. BRĂTIANU, publicat în „Buletinul” din 4 septembrie 1943, se arată că liderii celor două partide „au datoriat, măcar în acest ultim moment, să înțeleagă că singura posibilitate de a satisface dorința fierbinte a poporului este lupta și nu memoriile”.

Amplă campanie din presa patriotică, pe linia realizării coaliției naționale antihitleriste a avut rezultate eficiente asupra clarificării pozițiilor diferitelor grupări politice în mișcarea de rezistență. Ea a determinat un curent de opinie favorabil realizării unirii tuturor forțelor progresiste, care doreau sincer salvarea patriei printr-un front comun, antihitlerist.

Presa comunistă și patriotică a făcut cunoscute celor mai largi cercuri politice și grupuri sociale succesele obținute pe această linie, marcînd crearea, în a doua jumătate a anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, pe baza platformei propuse de P.C.R. Chemarea FRONTULUI PATRIOTIC, publicată în ziarul „România liberă” din 28 ianuarie 1944, spunea: „A sosit ultima clipă cînd mai putem rupe cîrdașia cu Germania hitleristă și ieși din războiul nemțesc... Datoria noastră este să vă alăturați marelui Front Patriotic și alături de ceilalți conducători patrioți să aduceți poporul la lupta sa măreață pentru salvarea țării”.

Coloanele presei ilegale din anul 1944 reflectau tot mai des succesele obținute de forțele patriotice în acțiunile de realizare a coaliției naționale, capabilă să îndeplinească practic dezideratele poporului român. Numeroase ziare patriotice au publicat articole

Presa a publicat numeroase apeluri la unire a tuturor forțelor progresiste, antihitleriste ale națiunii

în care au salutat și subliniat importanța realizării Frontului Unic Muncitoresc la 1 mai 1944, ca pe un factor hotărîtor în desfășurarea mișcării de rezistență a poporului român spre forme superioare — insurecția națională.

În august 1944 „România liberă” a publicat declarația de constituire a Blocului Național Democrat, prin care se făcea cunoscut acordul realizat între P.C.R., P.S.D., P.N.T. și P.N.L., în vederea luptei comune pentru salvarea țării. Ziarul sublinia că realizarea B.N.D. — etapa cea mai înaltă a procesului de formare a Frontului unic național al poporului român — avea o mare importanță în grăbirea acțiunii de dăborire a dictaturii militar-fasciste și de scoatere a țării din război.

BULETINUL CAPELLEI

CHERNAIA LA UNIRE SI LA LUPTA

La noastra vreme, eroica lupta pentru
sa ramina unita Romania, a fost si
este o lupta deosebit de grea. Pentru
ca, in aceasta lupta, noi nu avem
nici un ajutor din partea puterilor
occidentale. In schimb, noi avem
un dușman puternic, care este
Hitler. El este cel care ne impune
sa luptam pentru libertate si
demnitate. El este cel care ne
impune sa luptam pentru unirea
si libertatea tuturor romanilor.

In acest timp, la noi in Romania,
se fac multe lucruri bune. Se
fac multe lucruri care ne ajută
sa luptam pentru libertate si
demnitate. Se fac multe lucruri
care ne ajută sa luptam pentru
unirea si libertatea tuturor
romanilor. Se fac multe lucruri
care ne ajută sa luptam pentru
unirea si libertatea tuturor
romanilor.

La noastra vreme, eroica lupta
pentru sa ramina unita Romania,
a fost si este o lupta deosebit de
greă. Pentru ca, in aceasta lupta,
noi nu avem nici un ajutor din
partea puterilor occidentale. In
schimb, noi avem un dușman
puternic, care este Hitler. El
este cel care ne impune sa
luptam pentru libertate si
demnitate. El este cel care ne
impune sa luptam pentru unirea
si libertatea tuturor romanilor.

La noastra vreme, eroica lupta
pentru sa ramina unita Romania,
a fost si este o lupta deosebit de
greă. Pentru ca, in aceasta lupta,
noi nu avem nici un ajutor din
partea puterilor occidentale. In
schimb, noi avem un dușman
puternic, care este Hitler. El
este cel care ne impune sa
luptam pentru libertate si
demnitate. El este cel care ne
impune sa luptam pentru unirea
si libertatea tuturor romanilor.

La noastra vreme, eroica lupta
pentru sa ramina unita Romania,
a fost si este o lupta deosebit de
greă. Pentru ca, in aceasta lupta,
noi nu avem nici un ajutor din
partea puterilor occidentale. In
schimb, noi avem un dușman
puternic, care este Hitler. El
este cel care ne impune sa
luptam pentru libertate si
demnitate. El este cel care ne
impune sa luptam pentru unirea
si libertatea tuturor romanilor.

cărei documente programatice au fost pu-
blicate in ziarul „România liberă”, in nu-
mărul din 28 ianuarie 1943.

Alături de poporul român, in lupta con-
tra fascismului și războiului au fost mobi-
lizati și oameni ai muncii aparținând mino-
rităților naționale cărora li se adresa presa
patriotică tipărită atit in limba română, cit
și in limbile lor materne.

Ziarele ilegale constituiau de asemenea

unul dintre instrumentele principale de in-
formare a maselor populare asupra pro-
blemele majore ale situației internaționale.
In coloanele lor erau consemnate și co-
mentate, cu promptitudine și spirit comba-
tiv, evenimentele de pe fronturi și evoluția
situației politice din diferite țări. Cercuri
largi de cititori aflau astfel despre adevă-
rati mers al operațiunilor militare, despre
victoriile obținute de coaliția antihitleristă.

Trebuie spus că, in această privință, comu-
niștii care lucrau in diferite redacții ale pre-
sei legale, împreună cu ziaristii pe care reu-
șiseră să și-i apropie, au știut să orienteze

in așa fel publicarea de informații și co-
mentarii putea fi lesne sesizată a fas-
ciștilor citor care la lesne sesizată a marele
public cititor.

In vara anului 1944, P.C.R. a folosit intens
toate posibilitățile pe care i le putea oferi
presa patriotică pentru a arăta că numai
printr-o acțiune hotărâtă și de masă se poate
pune capăt gravelor dificultăți și primejdii pe
care le avea de înfruntat țara. Ideea necesi-
tății unei lupte armate împotriva cotorpi-
torilor hitleristi a fost pusă cu multă insis-
tență in coloanele ziarelor ilegale fiind ară-
tat drept unica cale. „Alungarea nemților
este singura salutare de la moarte și cata-
strofă — scria „România liberă” din 9/10
august 1944. Revolta maselor românești im-
potriva feteurilor și asasinilor hitleristi tre-
buie să se transforme in luptă cu arma in
mână in contra lor”. In numărul difuzat la
22 august, același ziar sublinia că „poporul
român și armata sa trebuie să se răscole
și cu arma in mână să alunge uneltele nem-
țești de la guvern și trupele nemțești din
țară”, singura formă de salvare a țării din
catastrofa in care o aducea dictatura mili-
taro-fascistă fiind „o răscoală armată ge-
nerală a poporului și armatei sale”.

Chemarea partidului a fost auzită și atit
poporul, cit și armata i-au dat curs. Iar
victoria înregistrată de insurecția ar-
mata antifascistă, începută la 23 August
1944, a dovedit că munca eroică a comu-
niștilor și patrioților care au lucrat in presa
ilegală nu a fost zadarnică.

Blocul Național Democrat a fost re- zultatul activității desăvurate de comuniști pentru unificarea mișcării de rezistență antihitleristă din Româ- nia

Pentru o „răscoală armată generală”

Presa patriotică a reflectat in paginile
sale marile frământări ale maselor populare
din România anilor 1940—1944. Starea de
spirit a muncitorilor, țăranilor și intelectua-
lilor, ca și acțiunile întreprinse de ei au
făcut obiectul a numeroase articole publi-
cate in ziarele ilegale. „Presa liberă”, „Tine-
retul patriot”, „Chemarea”, „Apărarea pa-
triotică”, „Buletin” și altele au prezentat
pe larg puternicele mișcări greve, sabo-
tajele executate de muncitori, rezistența
jăranimii față de rechiziții și munca for-
țată. Cititorii erau informați cu regulari-
tate despre acțiunile antifasciste organizate
de tineret și despre tot mai numeroasele
luări de atitudine antihitleristă din partea
intelectualității noastre.

Cu vie satisfacție a fost primită vestea
constituirii Uniunii Patrioților, organizație ale

Trupele americane la asaltul unei insule ocupate de japonezi

Leyte,
23-26 octombrie
1944

Cea mai mare bătălie aeronavală a tuturor timpurilor (II)

VICTOR TEODORESCU

(Continuare din nr. trecut)

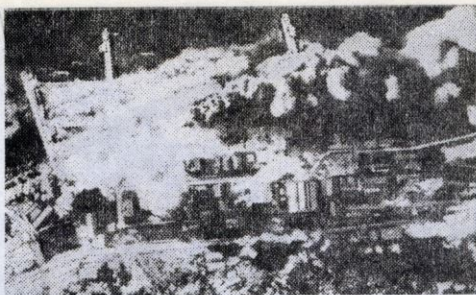
Abia după trei zile de căutări, la 19 octombrie, un avion al marinei nipone a reușit să descopere grosul flotei americane, care, la acea dată, se afla la 180 mile de Leyte. Escadra comandată de viceamiralul Kurita s-a oprit, conform planului, în golful Brunei (insula Borneo), pentru a se aproviziona cu petrol, și a pierdut jumătate de zi, deoarece tancurile care trebuiau să aducă combustibilul au întârziat cu peste șapte ore. Celelalte forma-

ții, prevăzute de Operația Sho-go și comandate de Nishimura, Shima și Ozawa, au navigat și ele pe rutele stabilite, spre arhipelagul filipinez.

În ciuda mijloacelor de informare de care dispuneau (serviciile secrete, radarul, aviația de recunoaștere îndepărtată, captarea și înregistrarea emisiunilor de radio etc.), americanii nu au detectat, într-o primă perioadă, nici una dintre escadrele care se apropiau de Leyte și nici măcar vreun vas izolat al japonezilor sau importante transferuri de

avioane pe care aceștia le-au realizat pe aeroporturile filipineze. Se repeta „miracolul” — absolut inexplicabil — de la Pearl Harbor!

Abia în zorii zilei de 22 octombrie, submarinul Darter a anunțat prin radio apropierea unei puternice formații navale japoneze, care se îndrepta spre Filipine. Era escadra lui Kurita. Darter a urmărit, împreună cu alt submarin, Dace, vasele nipone și în ziua de 23 octombrie, la ora 5,32, a lansat trei tor-

Aviația acoperă ofensiva americană în Pacific prin atacuri puternice

După debarcare. În luptă cu trăgători izolați japonezi

pon de tip *Suisei* a reușit să ajungă în apropierea portavionului ușor *Princeton*, din gruparea TG 38—3, și să arunce o bombă de 250 kg exact în mijlocul punții superioare. Explozia a provocat aprinderea rezervei de carburanți de pe bord; în ciuda unor eforturi disperate, celelalte vase ale formației au trebuit să se resemneze în cele din urmă doar cu salvarea supraviețuitorilor de pe vasul transformat într-un rug plutitor.

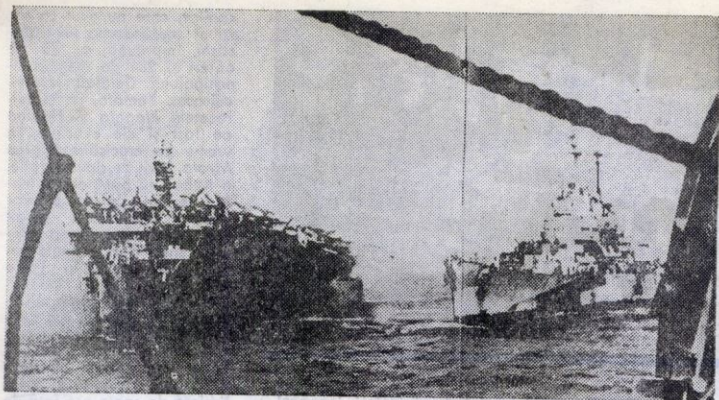
În dimineața aceleiași zile, aparatele americane decolate de pe pistele portavioanelor au reperat escadra lui Kurita, frustrându-i astfel pe japonezi de efectul surprizei. La ora 10,26, bombardierile în picaj și avioanele torpiloare aparțin-

nind grupării TG 38—2 au lansat primul atac împotriva flotei nipone, în Marea Sibuyan. O bombă și o torpilă au lovit în plin supracuirasatul *Musashi*. Împreună cu *Yamato*, „geamănul” său, *Musashi* era cel mai mare vas de război care se construise vreodată (el nu a fost egalat nici de atunci încolo). Avea o lungime de 263 metri, un deplasament total de 72 809 tone și cea mai puternică artilerie instalată pe bordul unei nave — nouă tunuri de 457 mm.

Un nou val de atac al avioanelor americane, efectuat la ora 12,35, a dus la lovirea supracuirasatului cu încă patru torpile. La orele 13,30, 14,15, 15,20 și 15,50 s-au produs următoarele atacuri aeriene ale ameri-

canilor, care au avut ca rezultat scufundarea lui *Musashi*, împreună cu 38 de ofițeri și 984 de membri ai echipajului. Celălalt supracuirasat, *Yamato*, ca și cuirasatele *Nagato* și *Haruna* au fost și ele avariate, în vreme ce crucișătorul greu *Myoto*, lovit de două torpile, a trebuit să părăsească teatrul de luptă. În fața acestor pierderi, Kurita s-a gândit o clipă să abandoneze planul inițial, dar ordinele venite prin radio de la Tokio i-au cerut să-și îndeplinească până la capăt misiunea. Totuși, din dorința de a nu-și lăsa în viața soartea vasele avariate, amiralul a făcut un ocol spre nord-est, ceea ce s-a soldat cu o întârziere de șapte ore față de graficul stabilit în Operația *Sho-go*. Abia spre seară, Kurita a luat din nou direcția est-sud-est, spre strâmtoarea San Bernardino, sperând că americanii nu vor remarca această manevră. Spre ghinionul lui însă, în seara de 24 octombrie, un avion de recunoaștere, decolat de pe portavionul *Independence*, a zărit flota niponă apropiindu-se de extremitatea occidentală a strâmtoării. În aceeași zi, americanii au reperat și escadrele de sub comanda lui Nishimura și Shima, care se îndreptau spre strâmtoarea Surigao. Nimeni nu a putut explica însă de ce Nishimura nu a avut de suferit decât un singur atac aerian (care i-a avariat un cuirasat și un distrugător), iar Shima și-a continuat călătoria fără a fi cu nimic deranjat de americani.

În urma zborului de recunoaștere al unui hidroavion aparținând crucișătorului *Mogami*, Nishimura a aflat că în golful Leyte era amplasată o foarte puternică formație americană. Viceamiralul a transmis această informație lui Kurita, dar nu și lui Shima, care naviga doar cu 40 de mile în urma lui: între cei doi comandanți niponi domnea o vie antipatie, care se manifesta până și pe planul colaborării în cursul unei misiuni. Culmea e însă că nici Kurita, nici Nishi-

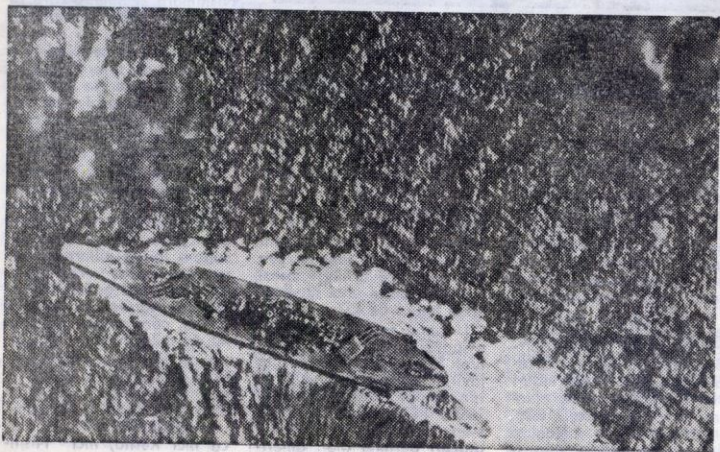
*Portavionul Princeton a-
variat de avioanele ja-
poneze*

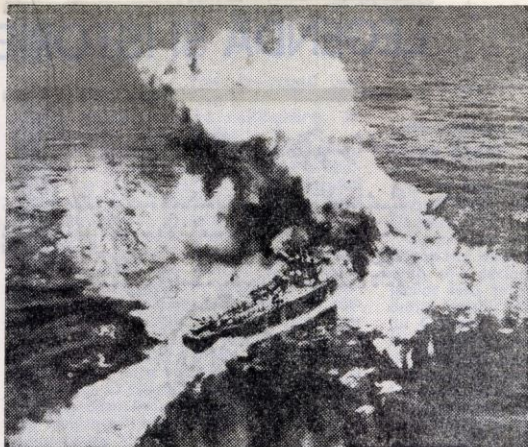
mura nu s-au alarmat de pericolul care-i pîdea la Leyte. Ei erau convinși că avioanele japoneze staționate la bazele din Filipine și puse sub ordinele vice-amiralului Shigeru Fukudome vor reuși, pînă la sosirea lor în golf, să nimicească cea mai mare parte din vasele americane. Dar pe de o parte Fukudome nu era de loc dispus să acționeze în sprijinul celorlalți doi amirali, preferînd să atace cînd și cum credea el de cuviință,

iar pe de altă parte aviația japoneză din arhipelag suferise pierderi grave: din cele aproximativ 400 de aparate cu care intrase în luptă în dimineața de 24 octombrie, nu-i mai rămăseseră, în seara aceleiași zile, decît vreo cincizeci capabile să facă față inamicului.

În sfîrșit, formația-nadă, de sub comanda lui Ozawa, nu fusese încă descoperită de americani în zorii zilei de 24 octombrie. Spre amiază, viceamiralul și-a trimis, în

*Yamato, cel mai mare
vas de luptă japonez*

*Distrugător japonez
lovit în plin
de bombe americane*

zboruri de recunoaștere, 76 din cele 116 avioane de care dispunea, dar nici unul dintre ele nu a fost reperat de vreun vas american. 41 de aparate, epuizându-și combustibilul, s-au prăbușit în valuri. Abia la ora 16,35 un avion american a identificat escadra japoneză, informându-l imediat pe amiralul Halsey.

Orele care au urmat au fost poate cele mai dramatice ale bătăliei de la Leyte.

Taurul dă buzna

Halsey se găsea pe neașteptate în fața unei dileme: împotriva cui să-și îndrepte lovitura principală — împotriva lui Kurita, care se apropia de strîmtoarea San Bernardino și amenința zona de debarcare americană din golful Leyte, sau împotriva lui Ozawa, care, după toate aparențele, se afla în fruntea grosului flotei nipone? Ordinele primite de la înaltul comandament al S.U.A. indicau în mod categoric că trebuie profitat de orice ocazie pentru a anihila marina inamică. Escadra lui Kurita suferise pierderi grele în urma atacurilor aeriene și nu părea să constituie o primejdie demnă de luat în seamă.

În sud, viceamiralul Kinkaid, în fruntea Flotei a 7-a, stătea de veghe la intrarea în strîmtoarea Surigao.

Pornind de la aceste premise, Halsey ajunse la concluzia că soluția cea mai bună era să plece imediat în urmărirea lui Ozawa și să-i nimicească formația. Voluntar, impulsiv și foarte sigur de sine, amiralul fusese supranumit „Bull” (Taurul). Porecla s-a dovedit întemeiată în această împrejurare, cînd, fără să țină seama de părerea multora dintre membrii statului său major, el a dat ordin întregii Task Force 38 să pornească spre nord, cu o viteză de 25 de noduri. Amiralul american înghițise momeala japoneză, cu undiță cu tot!

Kurita avea acum drum liber spre strîmtoarea San Bernardino, păzită doar de cîteva distrugătoare și portavioane de escortă. Halsey era atît de obsedat de urmărirea lui Ozawa, încît două comunicări primite în cursul nopții de 24 spre 25 octombrie despre pătrunderea lui Kurita în strîmtoare nu au izbutit să-l abată din drum.

În aceeași noapte, escadrele lui Nishimura și Shima, intrînd în strîmtoarea Suri-

gao, au angajat lupta cu vasele de sub comanda lui Kinkaid. Ciocnirea a început la ora 22,19, dar punctul culminant a fost atins mai bine de patru ceasuri mai tîrziu, cînd japonezii au înregistrat pierderi mari: distrugătoarele Yamagumo, Michishiro și Asagumo au fost scufundate sau scoase din uz, cuirasa-tul Fuso a suferit o lovitură mortală, iar cuirasa-tul Yamashiro a fost avariat. Lovit din nou de torpile peste o oră, Yamashiro a sîrit în aer. Cînd au intrat în acțiune și vasele grele americane — cuirasatele și crucișătoarele —, din escadra lui Nishimura nu au mai rămas decît două nave, ambele avariate: crucișătorul greu Mogami și distrugătorul Shigure.

La ora 3,19 noaptea a intrat în luptă și escadra lui Shima, care a împărțit trista soartă a celeilalte formații nipone: crucișătorul ușor Abukuma a fost avariat de torpile din primele clipe, iar crucișătorul greu Nachi s-a ciocnit cu „geamănul” său din escadra lui Nishimura, Mogami, care se îndepărta încet de teatrul bătăliei. Partea curioasă este că antagonismul dintre cei doi amirali japonezi a mai avut

Continuare în pag. 96

Handwritten text in a cursive script, likely a signature or a note related to the seal below.

Sigiliul lui „Costandin Graf Dudesul, Otcirmuitorul Divanului Valahii cei mici” (după Emil Virtosu „Glosse sigilografice”. Studii și cercetări de numismatică vol. II, București, 1958, p. 435—437)

Un logofăt valah

AL. ALEXIANU

Ultimii ani ai secolului al XVIII-lea au însemnat pentru bătrîna Europă o epocă de adînci frămîntări și de prefaceri hotărîtoare. Istorică revoluție din Franța, culminînd simbolic cu decapitarea monarhului, cutremurase așezările continentului pe o rază de cîteva mii de kilometri, ca un seism de mare intensitate. Urișoasă vîlvătaie mistuise din temelii instituții și edificii statornice de veacuri și, minată de vînt, ajunsese pînă la porțile Orientului. Nobili emigranți și revoluționari entuziaști pătrunseseră și în țările noastre, unii fredonînd cîntece de libertate, alții povestind scene de groază. Neguțatori și cetățeni ai tinerei Republici Franceze, veniți în Principate, ca Hortolan și Pellet, istoriseau fapte de necrezut, răscolind în sufletul romînilor dorul aprig de libertate.

Invadată de inamici din toate părțile, Republica Franceză fusese salvată prin vitejia fiilor ei.

În țările noastre, faptele lor de arme erau urmărite și numele lui Napoleon Bonaparte începuse să fie cunoscut pămîntenilor. De succesul armatelor Revoluției își legaseră

speranțele toate noroadele împilate care așteptau ceasul eliberării.

În București, un mîunchi de români, descendenți din cele mai vechi familii, era hotărît să lupte pentru independența principatului și pentru instaurarea unei domnii pămîtene. Printre ei se numărau Cîmpineii, Ghiculeștii, Goleștii, Brîncovenii, Știrbeii, Văcăreștii — Enăchiță și Alecu — și alți boieri patrioți.

Li se alătură vel vornicul Constantin Dudesu, cel mai bogat, cel mai darnic și cel mai risipitor tînăr din toată Valahia, ghebos și urît la chip, așa cum ni-l înfățișează unul dintre tovarășii lui de călătorii, contele Auguste de Lagarde.

Vestea campaniei din Italia ajunsese pînă în Țara Românească. În București răsunau pe străzi — relatarea aparține lui I. Ghica — „Marseieza” și „Ça ira”. De curînd luase ființă consulatul Franței și o dată cu el se instalase în Capitală tînărul agent al Republicii, Emile Gaudin, care întreținea legături cu marii boieri munteni și cu răzvrătiți de seamă, ca Riga Velestinlul și Pasvanoglu, pașa de Vidin. Prituit cu bratele deschise de spătarul Manu, Gaudin cunoscuse pe Enăchiță Văcărescu, pe Sutești și pe Constantin Dudesu. „Saffiza Daudescu” îi va scrie mai tîrziu, prin 1803.

SCRISORI CONSPIRATIVE ȘI MANIFESTE INCENDIARE

În 1796, la tronul Țării Românești veni Alexandru Ypsilanti și sub ochii lui boierii munteni putură conspira nestingheriți, urzind legăturile lor cu Franța.

În acel moment, năzuințele românilor coincideau cu ale sirbilor, grecilor și bulgarilor, ba chiar și cu ale turcilor răsculați sub steagurile lui Pasvanoglu, pașa rebel din Vidin. Gaudin, consulul Franței, care cunoștea mai de multă vreme locurile și oamenii din sud-estul Europei, făcea legătură între căpeteniile din Balcani și generalul Napoleon Bonaparte, în vederea unei răscoale generale ce trebuia să preceadă războiul împotriva turcilor. Despre aceste pregătiri și frământări însă nu ne-au rămas prea multe dovezi, în afara unei corespondențe conspirative între Constantin Dudescu și Pasvanoglu. O scrisoare secretă, semnată de Dudescu, căzu în miinile voievodului, care însă închise ochii și tăcu, în joc fiind capul unuia dintre frunții boierimii. Turcii nu afluă nimic, așa cum va arăta mai târziu contele de Langeron în memoriile lui¹.

Un an mai târziu, un fior de nerăbdare și teamă cuprinsese Balcanii. Căpeteniile po-

într-o clipă: pe neașteptate sosi vestea extrădării lui Riga și apoi a uciderii lui de către pașa de la Belgrad. Filofrancezul Dumitrache Turnavitu fu executat și el.

Se lovea fără crutare.

„UN OSMAN AU ARUNCAT PISTOL ÎN BUNĂ PARTE”

La 24 ianuarie 1798 de la Viena aștepta „marfă” sau poate numai știri Constantin Dudescu.

Și, tot cam în aceeași vreme, generalul Bonaparte debarca în Egipt. Poarta se văzu silită să-i declare război. Armatele mamelucilor fură zdrobite de francezi și sub zidurile cetății Vidin oștile de sub comanda lui Capidan Pașa fură nimicite de rebelii lui Pasvanoglu. Izbît puternic din afară ca și dinăuntru, imperiul părea că se clatină. Sud-estul Europei urmărea cu speranță și încredere victoriile armatei lui Napoleon.

Agentul Republicii, cetățeanul Flury, fusese arestat la București, apoi dus la Constantinopol și întemnițat la Șapte Turnuri. Aceeși soartă avu și consulul Parrant, colegul său din Iași. La 2 noiembrie 1798, sosită la București primele știri despre înfrîngerea armatei la Vidin. Apoi se află și

la Napoleon Bonaparte?

poarelor înrobite așteptau un semn doar pentru a dezlănțui răscoala cea mare. Purtătorul veștii avea să fie poate Riga Velestinlul, care se afla la Viena, primind instrucțiuni prin Bernadotte, comunicînd desigur prin scrisori cu Bonaparte, alcătuiind și editînd hărți, dar mai ales cîntece și afișe incendiare, în imprimăria lui Vendotti și Miller.

Către sfîrșitul lui 1797, manifeste tipărite în grecește invadară Bucureștii. Se amintea în ele de vechea libertate a Greciei și se incitau raialele la revoltă. Pe ulițe se șoptea că fuseseră aduse prin tabăra lui Pasvanoglu, de la Vidin. Dar Poarta aflase că se tipăreau la Viena și ceru austrieicilor să aresteze pe instigatori, tocmai în momentul în care Riga pleca la Veneția, chemat acolo pentru a se întîlni cu Bonaparte.

Înțelegînd primejdia, sultanul schimbă domnia. La începutul anului 1798, pe tronul Țării Românești se urcă Hangerli voievod. Postul de consul al Franței la București fu ocupat de către un om și mai energic, Flury, iar cel de la Iași, de Parrant.

În capitala Valahiei, manifestele împrăștiate pe ulițe provocară un entuziasm de nedescris. Dar toate speranțele se năruiră

despre pierderile din Egipt. Zadarnice erau acum proclamațiile lui Hangerli, acele „Bune vestiri de biruință ce au făcut puter-nicele oștiri ale Prea lumnatei Porți asupra franjuzilor”, care aduseră într-o zi chiar știrea că „un osman au aruncat pistol în Bună Parte și l-au omorît”. Lumea cunoștea adevărul.

Vremurile erau însă tulburi. În februarie 1799, Hangerli fu asasinat și în capitala Țării Românești își făcu intrarea Alexandru Moruzi, numit domn de către turci. Începu vîntoarea partizanilor Revoluției franceze și ai lui Napoleon: după Turnavitu, după Riga Velestinlul, venea acum rîndul altora. Într-o noapte, clucerul Alecu Văcărescu fu ridicat de arnăuți și, citeva luni mai târziu, asasinat. Înversunarea boierilor împotriva voievodului crescuse. După cum povestește pe larg Ion Ghica, într-una din scrisorile lui către V. Alecsandri, ei hotărîră atunci să-l trimită pe boierul Dudescu la Paris, să vorbească cu Napoleon.

O dată cu topirea zăpezilor, vornicul Constantin Dudescu plecă la drum. Nimeni nu știa unde...

De altfel lumea era obișnuită cu deseale călătorii ale boierului. Nici măcar proaspătul domn al țării nu bănuia nimic. Dudescu era bolnav și îi trebuiau băi vindecătoare.

¹ Documentele Hurmuzaki, Supl. I, vol. III, p. 381.

Și Cimpineanu fusese la Spa, în Belgia. Știrbei călătorise și el la Karlsbad...

Careta, trasă de șase cai, însoțită de 30 arnăuți călări, în costum de barșon roșu, strălucit găitanați cu fir de aur, ieși pe poarta casei și se îndreptă în goană mare către bariera orașului.

Cunoaștem itinerarul obișnuit pe care îl urma princiarul echipaj al marelui vornic Constantin Dudescu, în drumul lui spre Apus: masul peste noapte la Pitești, la ispravnicul ținutului, vărul său Nicolae Goleșcu; trecerea călare a munților, pe la Turnu Roșu, nelipsita vamă a Transilvaniei; popasul la Sibiu, unde Dudescu întâlnea vechi cunoștințe, printre care și pe prietenul său, baronul Brukenthal; asista la reprezentații de teatru și se îndreptă apoi spre Deva, traversând Făgetul și Lugojul.

Arad și Mocuș, cîmpia ungară, Szegedin după care urma, în sfîrșit, Pesta unde barierea ajunse pe la începutul verii. Acolo își lepădă giubeaua îmblănită de postav gros și scurta cu pacea de samur și își îmbracă fermenaua de mătăsoasă subțire, cusută cu fir. Așa străbătu Viena, cu echipajul și veșmintul lui oriental, bucurîndu-se să stîrnească vîlvă.

În pragul toamnei logofătul Dudescu intra pe porțile Parisului.

Dinicu Goleșcu, unul din membrii „Partidei Naționale”

UN DRUM DE ZAHĂR PE CHAMPS ELYSÉES

Era prin septembrie 1800. Mesagerul boierimii din Valahia se afla la Paris, făcînd vizite și poate și daruri Josephinei de Beauharnais, soția primului consul Bonaparte, în casa din strada Chantreine.

Celebra locuința a soților Bonaparte devenise locul de pelerinaj al tuturor nemulțumirilor și al celor care credeau în steaua lui Napoleon. Franța întreagă era la picioarele primului consul, învingătorul de la Marengo. Pe scenele teatrelor, reprezentațiile erau întrerupte pentru a se cînta imnuri patriotice în cinstea salvatorului Franței. Strigătul „Vive Bonaparte” răsuna pretutindeni.

Constantin Dudescu închirie o casă sumptuoasă unde avea să dea ospățul despre care se va duce vestea pînă în țară. Musafirii nu erau numeroși, dar erau aleși: frumoasa doamnă Récamiere, spirituala doamnă de Staël, generalul prinț Poniatovski și alte câteva personalități de frunte ale Franței.

Se spune că trăsurile invitaților înaintau pe un drum presărat cu zahăr, evocînd peisajul natal al Dudescului și uluind pe iluștrii convivi ai boierului valah. După unii, scena s-a petrecut pe Champs Elysées, alții lasă să se înțeleagă că în curtea castelului de lângă Versailles. Masa a fost, firește, îmbelsugată, iar, la sfîrșitul ei, doamnele Franței găsiră sub șervețelele lor cite o „bagatelă” din diamante, rubine sau smalt de preț.

Ce a însemnat o asemenea munificență, în Parisul anilor 1799—1800, nu vom putea înțelege astăzi decît dacă ne gîndim că, din cauza blocadei provocate de război, zahărul ajunsese o adevărată raritate în întreaga Franță, consumul lui atîngînd abia cîteva mii de tone anual. Și acesta n-a fost desigur nici primul, nici ultimul banchet de pomină, dat de Constantin Dudescu în vremea șederii lui la Paris. Dar nici legenda, nici istoria nu pomenesc mai mult despre ele.

ARGUMENTE PRO ȘI CONTRA

Constantin Dudescu (și nu Nicolae Dudescu, cum greșit i-au spus multă vreme memorialiștii, cercetătorii și istoricii care l-au pomenit în lucrările lor), de la a cărui naștere se împlinesc două sute de ani, fiul lui Nicolae Dudescu și al Anitei Goleșcu, a fost ultimul descendent, în linie bărbătească, al neamului său. O dată cu el se stinge și numele familiei, păstrat doar în cîteva versuri satirice, în denumirea unei mahalale din inima Bucureștilor și în cîteva pagini ale unor cărți sau documente, prea puțin cercetate pînă astăzi. Lipsa dovezilor documentare i-a făcut pe unii să se îndoiască de faptul că Dudescu l-a întîlnit pe Napoleon la Paris. Încă din jurul anului 1900 Gr. I. Lahovary, minat de o legitimă curiozitate de a afla cit de adevărată era legenda legată de numele și călătoria Du-

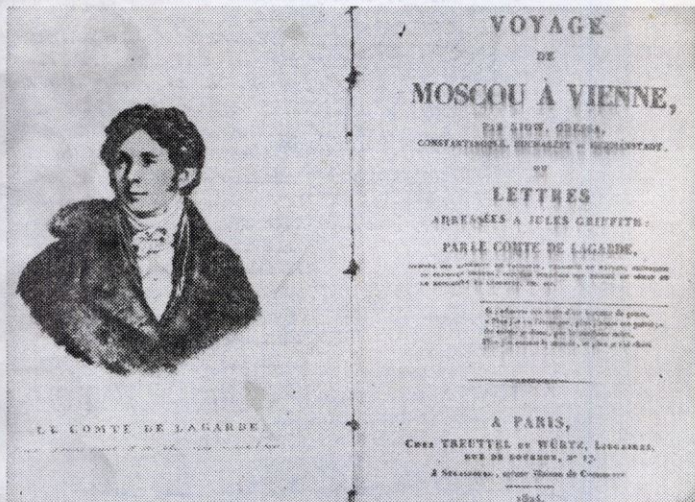
descului, a întreprins diverse cercetări prin bibliotecile Apusului, răsfoind paginile de istorie consacrate lui Napoleon, jurnalul șederii împăratului la Viena, Monitorul Oficial al Franței din acele vremuri și adresându-se lui Delisle, directorul Arhivelor Naționale din Paris. Dar voiajul făcut de eroul nostru fusese particular și secret, nu avea ce să caute în protocoalele și hîrțile oficiale ale Consulatului sau Imperiului. Nici investigațiile făcute la Viena n-au fost mai fructuoase. După numai 100 de ani, urmele călătoriei boierului român erau șterse. Cercetările lui Lahovary au fost, după cîte știm, singura încercare serioasă de a lămuri misterul care plutește și azi asupra acestui memorabil voiaj, făcut cu rosturi politice, în Apus, pe vremea lui Napoleon Bonaparte.

Emil Virtosu (în „Napoleon Bonaparte și proiectul unei Republici aristo-democratice în Moldova, la 1802” — București, 1947) și Germaine Lebel (în „La France et les Principautés Danubiennes du XV-ème siècle à la chute de Napoléon”, Paris, 1955) socotesc călătoria logofătului la Paris ca „legendară”, în lipsa documentelor probante.

Dar vreme de un secol s-a vorbit despre această călătorie ca despre o realitate neîndoieabilă. A povestit-o cu lux de amănunte Golescu odată întors de la Paris. Poменеște de ea pe larg, cițiva ani mai târziu,

diplomatul prusian Kreuchely într-un raport diplomatic, din 6 ianuarie 1822, cunoscînd faptele din însăși mărturisirea Dudescului.

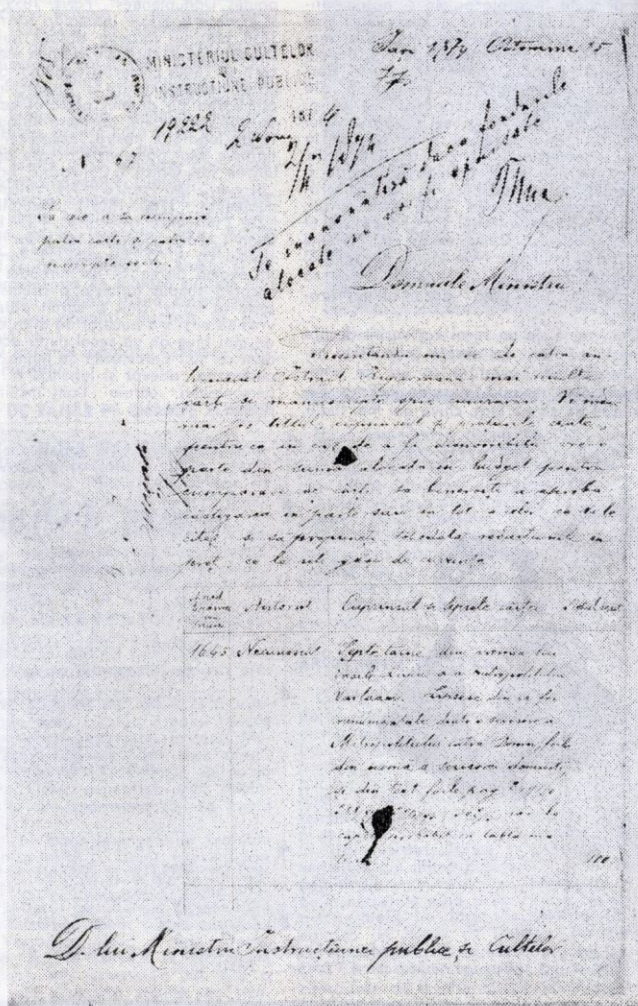
A relatat-o mai târziu „peregrinul transilvan” Ion Codru Drăgușanu, la 1843. Apoi, J. A. Vaillant în „L'Empire c'est la Paix”, apărută la Paris în 1856, și Elias Regnaud în „Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes”, Paris, 1855, amintesc și ei despre aceste întîmplări istorice. Pe la 1850 bătrîni vorbeau despre audiența lui Dudesco la Napoleon, despre memoriul în care se cerea protecția acestuia, despre bogăția nemaipomenită a Dudescului, despre plimbarea pe drumul presărat cu zahăr și despre smaraldele, de mare valoare, dăruite de logofătul nostru Josephinei de Beauharnais. Mai pomeneste despre această călătorie Ion Ghica („Convorbiri Economice”, „Scrisori”, „La France et les Principautés Danubiennes, 1789—1815”), Pompiliu Eliade („De l'influence française...”) G. I. Ionescu-Gion („Istoria Bucureștilor”), iar istorici de seamă ca A. D. Xenopol, N. Iorga și alții țin seamă de ea. Și ne întrebăm: poate fi socotită simplă fantezie o asemenea călătorie la Paris, cînd a stîrnit atîta vîlvă la vremea ei și s-a bucurat de atîta credit timp de mai bine de un secol după aceea? Credem că nu! Cercetările de mine vor stabili partea de adevăr și legendă a călătoriei personajului a căruia i-am închinat aceste rînduri.

Pagini din volumul lui Auguste de Lagarde, tovarășul de călătorie al Dudescului: „Voyage de Moscou à Vienne...”, Paris, 1824

SEMNIFICAȚIA UNUI DOCUMENT

Cititorule, apleacă-ți cu răbdare ochii pe manuscrisul ce-l reproducem. Începe cu semnătura : este a bibliotecarului Mihai Eminescu. Citește apoi introducerea și talmăcește-o ca pe o strădanie a cărturarului care a fost el.

Parcurge și tabelul și reține titlurile cărților. Prima este din 1645, ultima din 1803. Iar autorii sint fie dintre modeștii anonimi, fie un Dosoftei, Dimitrie Cantemir. Citește apoi aprobarea semnată de ministrul Titu Maiorescu.

Și poate vei fi de acord cu noi că ceea ce îți prezentăm este un prețios document.

Dr. ION COJOCARU

Anul cărții	Autorul	Titrul și tipul cărții	Total carti
1645	Dosoftei	1) <i>Practica în versuri</i> din seste titluri probabil că au cursivitate manuscrită, cu la sfârșit peste din <i>psalmi</i> pag 31 intruz 180. 2) <i>Statut alu aceluș cu po- ze și lege scrișul</i>	2.0
1698	Din Cantemir	<i>Discursul cu gătirea in- teligeturii cu lumina. Ist- orica cu traducere greaca tipărită titlul. Deși au cursivitate stricată. Rămân și fara intrare a textului scris în mână. În rest manuscris.</i>	1.0
1708	manuscris	<i>Manuscris. Vinta de fa- bulile lui Esop. Istoria universala de la Parca lumea dinca la timp de actuale. Cu restul sa la intrare a textului scris mai tarziu dinca la Parca lumea a manuscris</i>	1.0
1712	manuscris	<i>Manuscris. Carte liturgica religioasă a Sf. Sargiu din timpul comunist</i>	1.0
1712	manuscris	<i>Manuscris. Cartea Lituriei sau pentru sfârșitul lumii pentru Antichrist. Manuscris pe care din scrișul</i>	5
1803	manuscris	<i>Manuscris. Fostă din mână a lui Sargiu dinca scrișul</i>	50
<i>Bibliotecarii H. Eminescu</i>			Total a 585

CONTINUITATE ÎN ISTORIA FORMĂRII POPORULUI ROMÂN (II)

Revelația unor vestigii arheologice

ION NESTOR

membru corespondent al Academiei

Un moment de răscruce istorică

O situație nouă intervine în spațiul balcano-carpatic în jurul anului 680 e.n. Ea se datorește unei noi și duble mișcări de migrație, în fluxul căreia, pe de o parte, un nou grup de nomazi călăreți avari se adaugă celor deja instalați în Europa centrală, întemeind ceea ce cercetarea modernă a numit „al doilea kaganat” (cca. 680—796 e.n.), iar pe de altă, „protobulgarii” turanici din spațiul dintre Volga și Marea de Azov se revarsă și ei spre vest și sînt siliți, în condițiile date, încă destul de obscure, să se instaleze cu cetele lor principale în nord-estul Peninsulei Balcanice, unde întemeiază „primul țarat Bulgar” (681—971, respectiv 1018 e.n.). Raportul dintre aceste două mișcări, ca și în genere relațiile dintre avari și protobulgari, mai ales în ceea ce privește răsfringerea lor asupra soartei spațiului nostru carpațo-dunărean, nu au fost nicăieri direct și explicit consemnate în vreun text scris și sînt încă greu de descifrat și pe plan arheologic. Ne găsim în fața unei perioade dintre cele mai decise din

procesul formării poporului român, al cărei studiu se reazemă acum aproape exclusiv pe investigația arheologică, de la care este de așteptat și elucidarea conținutului ei istoric real. După cum am sugerat deja, situația a devenit mai complexă, deoarece Imperiul bizantin este înlăturat acum, pentru o vreme, aproape complet din cîmpul de forțe carpațo-dunărean, unde nici raportul „strategic” dintre avari și protobulgari nu este încă limpede.

Pentru Podișul Transilvan, se pune în primul rînd problema dacă grupul gepidic firziu amintit și-a păstrat pînă la circa 680 e.n. ființa etnică independentă sau nu. Concret, dacă se poate dovedi că cimitirele lor au dăinuit ca atare — ca cimitire separate de cele ale celorlalți componenți ai populației Transilvaniei de atunci — pînă la 680 (cum admit M. Russu și K. Horedt) sau nu. Nouă lucrul ni se pare posibil, dar încă nedovedit. Este absolut limpede însă că, după data amintită, acești gepizi încetează de a mai exista ca grup etnic separat.

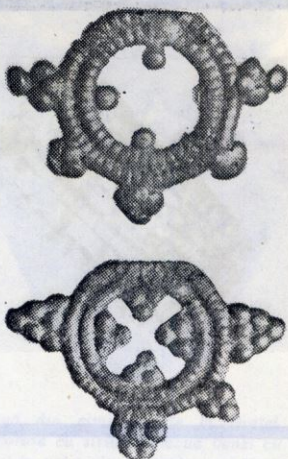
În al doilea rînd, noile descoperiri, mai ales cele de la Bratei, au dovedit că obiecte de factură avarică timpurie au fost

folosite și de gepizi și că, de asemenea, piese avarice *tirzii* au fost folosite și de populația băstinașă. În schimb s-a descoperit acolo un *mormint izolat*, al unui tânăr luptător avar călare (din secolul al VIII-lea e.n.). Aceste fapte sînt de natură să ia orice consistență teoriei „centrului avaric” din secolele VII-VIII e.n. din vestul Transilvaniei, construită pe bază de descoperiri răzlețe și interpretate unilateral (K. Horedt). Reiese mai degrabă că avem de-a face cu *raiduri* izolate avarice și cu o influență culturală avarică, manifestată în preluarea unor podoabe de centură și de piese de harnașament (de origine asiatică) specific avarice (nomade).

Faptul că astfel de piese avarice *tirzii* (din secolul al VIII-lea e.n.) s-au descoperit pînă departe spre nord și est, la Vistula și Nipru, în context slav, dar și la Izvorul (Vlașca) și la Histria (Capul Viilor) în Dobrogea, în cuprinsul unor cimitire birituale aparținînd clar fazei inițiale a culturii Dridu („Protodridu”), în timp ce ele sînt total absente în mediul protobulgar sud-dunărean, pune într-o anumită lumină, pe de o parte, problema raportului avari-protobulgari la nord de Dunăre, pe de altă, teoria originii protobulgare a culturii Dridu.

Nu este însă mai puțin adevărat că mișcările amintite din jurul anului 680 e.n. au afectat în mod hotărîtor și regiunile extracarpătice ale țării noastre. Numai faptul că în Cimpia Munteană au fost îngropate atunci, de către purtătorii culturii Ipotești-Cindești *tirzii*, o serie de tezaure de monede bizantine de argint, [ultimele piese de la Constantin al IV-lea Pogonatul (668—685 e.n.), exact ca în tezaurul de la Zamianschi Virbovok, în Slovacia orientală !], ceea ce marchează, de altfel, și încetarea, pentru o vreme, a pătrunderii monedei bizantine în aceste regiuni, este suficient pentru a arăta că noua penetrație nomadă a fost resimțită de mediul local.

Se poate pune chiar întrebarea dacă nu cumva și cunoscutul tezaur de monede și podoabe de la Firtos, în Transilvania orientală, recuperat în stare foarte fragmentată, nu ar fi fost îngropat tot în această vreme, și nu pe la 630 e.n., cum s-a crezut, fiind pus în legătură cu evenimentele din centrul Europei, care cu greu vor fi putut avea un ecou pînă în această îndepărtată regiune transilvăneană. Fără a putea analiza mai departe situația în discuție, două aspecte sînt, credem, de reținut în legătură cu ea. Primul se leagă de problema dacă — așa cum D. Onciul se gîndise deja în 1885 — nu cumva încă de pe acum se instaurează în anumite regiuni nord-dunărene o *dominație* (nu o prezență) protobulgară — care, așadar, nu se va fi extins de-abia în secolul al IX-lea de la sud la nord de Dunăre. Al doilea aspect este acela că data de circa 680 e.n. reprezintă termenul cronologic *post quem* (ultimul tremen), pentru transfor-

Fragmente de cercei bizantini din argint găsite la Sărata Monteoruș, sec. VI—VII

marea altă a situației politice-militare, cî și a culturii materiale în spațiul carpato-balcanic. Acest din urmă fapt este confirmat arheologic prin împrejurarea că după această dată — și anume curînd — cultura materială din spațiul dintre Balcani și Carpații nordici se transformă și capătă aspectul Protodridu. În unele locuri trecerea la noul aspect cultural este confirmată în mod clar și stratigrafic.

REVELAȚIA DRIDU

Disputa privind cauzele acestei transformări culturale, mai exact originile elementelor caracteristice culturii Dridu, este știut că a căpătat forme extreme: origine locală, în ultimă instanță romanică (Eug. Zaharia), pe de o parte, origine exclusiv protobulgară, din aria nord-Pontică numită Saltovo-Maiatș (M. I. Artamonov), pe de altă. Nu este necesar să reluăm dezbaterile în acest loc. Destul să subliniem doar că cel ce scrie aici socotea a avea puternice temeiuri să acorde o pondere precumpănitoare bazei romanice și bizantine...

Căci răspîndirea culturii Dridu (din secolul al VIII-lea pînă în secolul al XI-lea e.n.) se acoperă, la nord de Dunăre, încă de pe acum, în foarte mare măsură cu cea a rō-

Aplică de aur lucrată „en repoussé”
găsită la Sărata Monteoru; sec. VI—
VII

manilor și cu aceea a dacilor. Această răspândire a fost atestată în ultima vreme pentru spațiul dintre Prut și Carpații răsăriteni (Dan T. Teodor-Iași) și pentru Transilvania de sud-est (Bazinul Oltului superior: Protodridu, identificat în câteva așezări de Székely Zoltán — Sf. Gheorghe); în Muntenia — pînă la Olt și pînă în regiunea de dealuri! — descoperirile s-au înmulțit considerabil în ultima vreme și există așezări Dridu atestate și în Bărăgan.

Cercetarea exhaustivă a marelui cimitir aproape exclusiv de înhumatie și aproape sigur creștin de la Izvorul (Teleorman) — de caracter Protodridu și datat sigur în secolul al VIII-lea e.n. (Bucur Mitrea) — reprezintă una dintre cele mai revelatoare descoperiri din ultimii ani din această provincie. Surprinzătoarea proliferare a descoperirilor de așezări Dridu de pe teritoriul Moldovei este însoțită de dovezi din ce în ce mai frecvente și mai clare ale suprapunerii — începînd încă din secolul al VIII-lea — a curentului cultural Dridu peste unul slav (Cucuteni-Băiceni, Bitca Oituzului, Do-dești etc.), de o relativ puternică circulație a monedei bizantine de bronz (începînd din secolul al X-lea și pînă în secolul al XII-lea) și de o datare precisă a culturii Dridu mature din această provincie („varianta Săndreni”, săpături N. Gostar-Iași), prin monede de bronz bizantine bătute de Roman al III-lea Argyros (1028—1034 e.n.) (ceretări în sudul Moldovei, între Prut și Siret, ale admirabilului profesor din Murgeni, Ghenuță Coman).

Un alt fapt nou și semnificativ este reprezentat de descoperirea din ultimul an — datorită zelului unor tineri cercetători avizați (Octavian Toropu și Gh. Popilian — Craiova) — a unui număr destul de mare de așezări Protodridu și Dridu mature în Oltenia, unde pînă de curînd nu se semnalase decît așezarea de la Verbița (Dolj), situată, oricum, deja în regiunea de dealuri. Noile așezări nu se concentrează nici ele nicidecum doar pe linia Dunării, ci pătrund adînc în interiorul provinciei, ca la Braniște (orașul Craiova) și la Brabova (Dolj). De o deosebită importanță este cimitirul de înhumatie creștin din secolul al IX-lea e.n. (cronologic și cultural în directă continuare a celui de la Izvorul), cercelat parțial în 1968 la Obîrșia (Dolj). În imediata apropiere a cimitirului se află și așezarea de caracter Dridu (Oct. Toropu). S-a făcut în felul acesta dovada că acest complex cultural nu a ocolit teritoriul fostei provincii Dacia, cită vreme se constată că Dacia Inferior este de-a dreptul înfăstată de așezări Dridu. Ca atare, orice argumentare întemeiată pe o presupusă absență a culturii Dridu în fosta provincie romană Dacia a devenit caducă. Se pune totuși în continuare problema prezenței sau absenței acestei culturi în Transilvania, pe teritoriul fostei provincii Dacia Superior. Am văzut că în sud-estul provinciei s-a identificat în mod cert faza Protodridu, ceea ce s-ar putea pune în directă continuitate geografică cu așezările de același gen de dincolo de munți din Moldova, fapt marcat în

chipul cel mai concret de existența marii așezări Protodridu de la Bitca Oituzului. În ceea ce privește materialele de caracter Dridu cunoscute încă mai de mult pe Muzeul mijlociu, la Blindiana și la Sebeș (ca să lăsăm la o parte descoperirile izolate și încă nestudiate, ca de exemplu de la Alba Iulia și Tg. Mureș), sîntem puși în fața opiniilor că ele ar aparține, desigur, culturii Dridu, dar ar fi „periferice” și ca atare nesemnificative (K. Horedt), sau că „nu pot fi atribuite în nici un caz variantei Dridu, deoarece caracterul lor protobulgar nu se poate nega” (C. Daicoviciu).

Fără de situația înregistrată pînă în prezent în tot restul țării noastre (inclusiv, evident, Dobrogea) și ținînd seama de experiența făcută în Moldova și Oltenia, ca și în partea de răsărit a Transilvaniei, ne socotim în mod hotărît îndreptățiți să apreciem absența așezărilor Protodridu în restul Podișului Transilvan ca datorată, în primul rînd, carenței cercetărilor și nu absenței lor acolo. La faptele deja menționate, care fac plauzibilă această opinie, se poate adăuga acela că în cimitirul nr. 2 de la Bratei — birtual, cu predominarea incinerăției și datînd cert din secolul al VIII-lea e.n., cimitir aparținînd unui complex răspîndit în secolele VIII—IX e.n. în toată Transilvania de podiș („tipul Mediaș”, după K. Horedt) — s-au identificat clar elemente stilistice incipiente ale ceramicii Dridu. În sfîrșit, ceramica românească maramureșeană din secolele XII-XIII e.n., identificată de Papa Radu în Siliștea veche a satului românesc (după documente) Sărăcsău și din care derivă direct cea a satelor maramureșene ale lui Dragoș și Bogdan din seco-

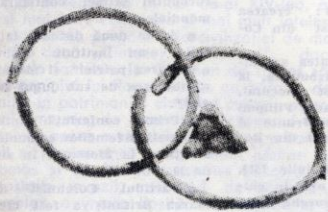

Urnă din cimitirul de la Bratei, decorată cu striuri și două benzi cu linii în val (cultura Dridu, sec. VIII)

lul al XIV-lea, își trage în mod evident originea din cea a complexului „Mediaș” din secolele VIII—IX și conține clare elemente Dridu, derivate din aspectul moldovenesc („Șendreni”) al acestei culturi. Această ceramica feudală maramureșeană autentică, așadar, aparținerea românească a celei de tip „Mediaș”, ca și a celei Dridu.

În același timp, toate faptele și indiciile amintite aici ne recomandă să părăsim unele obișnuințe de gîndire potrivit cărora orice prezență, semnalată pe orice cale pe teritoriul țării noastre, trebuie să fie neapărat străină, romanicii sau români, admiși generos — dar vai ! doar abstract — pe baza „teoriei” continuității, urmînd eventual a fi căutați (dar e curios că nimeni, din cei ce gîndesc așa, nu-i găsește în mod concret!) prin cine știe ce locuri inaccesibile sau ascunse (munți, bălți, stufulșuri etc.).

Ce ar fi să admitem că printre vestigiile arheologice din diferitele perioade care au ieșit și ies la iveală în cantități uneori impresionante pe teritoriul țării noastre trebuie să se găsească și cele aparținînd acelor care la un moment dat vor intra — în urma unui proces etnogenetic dinamic — în istoria acestei părți a lumii sub numele și cu înfățișarea de români ?

Cercei de bronz dintr-un mormînt de înhumăție din cimitirul de la Bratei (cultura Dridu, sec. VIII)

magazin istoric

MEMENTO

iulie '69

● În luna iulie 1889, Congresul I al Internaționalei a II-a a luat hotărârea de a sărbători ziua de 1 Mai ca „zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc.”

● Primul număr al revistei politice, culturale, științifice și literare „Contemporanul” a apărut în ziua de 1 iulie 1881, la Iași.

● 1 iulie 1920: este editat primul număr (seria I) al revistei „Lupta de clasă”, sub îngrădirea secției București a Partidului socialist. În lupta ideologică pentru crearea Partidului Comunist din România, revista a avut un rol însemnat.

● Partidul Comunist Chinez a fost creat la 1 iulie 1921.

● Domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, s-a stins din viață acum 465 de ani, în ziua de 2 iulie. „La sfânta Putnă, unde măriă sa și-a așezat singur mormîntul și piatră cu inscripție între flori de aca-nță, nu s-a stins nici o clipă candelă aprinsă în iulie 1504” (Mihail Sadoveanu).

● 3 iulie 1943: crearea Partidului Comunist din Ceylon.

● Constantin Popovici, luptător al mișcării muncitorești din România, s-a născut la 6 iulie 1876.

● Acuzat de erezie, în ziua de 6 iulie 1415 a fost ars pe rug Jan Huss, reformator religios, ideolog al mișcării populare antifeudale, pentru independența și cultura națională a cehilor.

● Primul vaccin antirabic a fost preparat de către savantul Louis Pasteur, la 6 iulie 1885.

● Doctorul Nicolae Kretzulescu, întemeietorul învățămîntului medical din țara noastră, autorul primului manual românesc de anatomie, s-a stins din viață în ziua de 9 iulie 1900.

● Au trecut 10 de ani (9 iulie 1929) de la moartea militantului mișcării muncitorești din România, Alexandru Ionescu.

● Erou al războiului antihitlerist, utecistul Constantin Godeanu s-a născut la 10 iulie 1919.

● Se împlinesc 180 de ani de la revoluția burgheză din Franța. „Ziua de 14 iulie devine foarte curînd un simbol al libertății. Căci, dacă ziua aceasta consfințează venirea la putere a unei clase noi, ea însemna și prăbușirea Vechiului Regim, în măsura în care era înfrunghiat de Bastilia... această clădire care devenise simbolul arbitrarului și al absolutismului fu cucerită de poporul parizian” (Albert Soboull).

● La 15 iulie 1922 a fost creat Partidul Comunist din Japonia.

● Acum un secol și jumătate — 16 iulie 1819 — a început expediția navigatorilor ruși F. F. Bellingshausen și M. P. Lazarev, care a dus la descoperirea Antarctidelor (1820—1821).

● La 16 iulie 1864 a fost înființată în timpul domniei lui Al. I. Cuza Universitatea din București.

● 17 iulie 1930: crearea Partidului Comunist din Columbia.

● Pentru activitatea sa antifească și antirăzboinică, la 19 iulie 1941 a fost executat, în închisoarea Jilava, Filimon Sirbu, militant de frunte al mișcării muncitorești din România.

● În ziua de 20 iulie 1514, la Timișoara, era ucis în chinuri groaznice Gheorghe Doja, conducătorul răscoalei loba-gilor români și maghiari: trupul său, sfîrtecat în patru părți, a fost pus la porțile orașelor Buda, Pesta, Aliba Iulia și Oradea, iar capul tri-

mis la Seghedin. „Doja proclama republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului” (F. Engels).

● Acum o jumătate de secol — 29 iulie 1919 — a înecat din viață generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I pe frontul de la Mărășești.

● 22 iulie 1944: eliberarea Poloniei de sub jugul fascist. Sărbătoarea națională a poporului polonez.

● Organizația Mondială a Sănătății — O.M.S. — a fost creată în anul 1946, la 22 iulie.

● Au trecut două decenii de cînd, la 23 iulie 1949, au fost inaugurate primele cooperative agricole de producție din țara noastră. „Cooperativele agricole de producție s-au dezvoltat forma cea mai potrivită de organizare a muncii unite a țăranilor, de dezvoltare a agriculturii pe baze socialiste, de creștere susținută a producției” (Nicolae Ceaușescu).

● La 23 iulie se comemorează 100 de ani de la nașterea istoricului literar Gh. Adamescu.

● 28 iulie 1914: Austro-Ungaria declară război Serbiei. Începutul primei conflagrații mondiale.

● Acum două decenii, la 29 iulie, s-au instituit ordinul „Apărarea patriei” și medalia „Eliberarea de sub jugul fascist”.

● Prima conferință internațională a femeilor comuniste s-a ținut la Moscova, în ziua de 30 iulie 1920.

● Partidul Comunist din Marea Britanie a fost creat la 31 iulie 1920.

● Poetul revoluționar Sándor Petőfi s-a stins din viață, cu 120 de ani în urmă, în ziua de 31 iulie.

„MILENIUL ÎNTUNECAT“ ȘI ARTA SA

RĂZVAN THEODORESCU

O veche prejudecată — dintre cele ce vezi cu surprindere că mai stăruie încă pe alocuri, în ciuda numeroșilor pași înainte făcuți în investigarea trecutului — a socotit răstimpul de aproape zece secole ce a succedat antichității greco-romane și a precedat Renașterea drept o epocă de încetinire a progresului uman, de eclipsă, mai mult sau mai puțin totală, pe firmamentul artei, al civilizației în general. Că sintem aici în fața unei erori grave a arătat-o de mai bine de un veac și jumătate întreaga cercetare, multiplă și complexă, a evului mediu european, fiind necesar revirimentul romantic cu binecunoscutele-i „căutări de origini”, cu întoarcerile la izvoarele civilizației unor popoare, pentru a se descoperi, alături de bogățiile folclorului, de vîrsta cîntecelor epice, pitorescul și grația artei medievale, lumea de profundă spiritualitate, de elevată sensibilitate și de admirabilă realizare plastică a romanului, a goticului, a Bizanțului.

UN UNIVERS CIFRAT

Dar dacă castelele și catedralele, manuscrisele și frescele, tapiseriile și statuile lucrate de adesea anonimii meșteri, din veacul al XI-lea pînă în cel de-al XIV-lea, au fost mai bine cunoscute și mai mult înțelese ca tot altele pregătiri ale civilizației de mai tirziu, dacă „Cîntecul lui Roland”, dacă roadele fanteziei lui Chrétien de Troyes sau ale geniului lui Roger Bacon au pătruns definitiv în patrimoniul clasic al culturii, epoca mai timpurie, de început a „mileniului barbar” — aceea a secolelor IV—X —, a constituit și rămîne încă pentru mulți iubitori de frumos și de istorie o vreme obscură, cu neastăute invazii, răsunînd de zăngănitul armelor, o vreme lipsită de monumente și de evenimente memorabile.

Pentru cel ce se apleacă însă mai răbdător asupra veacurilor intrate în limbajul comun sub numele de epoca migrației po-

Făcînd parte dintr-un celebru tezaur descoperit acum 111 ani la Guarrazar lângă Toledo, această coroană votivă din aur, perle și safire poartă la partea inferioară — lucrate din pietre scumpe și metal prețios — literele ce întregesc formula dedicatorie „Reccesvinthus rex offeret”. Această capodoperă a făurărilor iberici se leagă astfel de numele unui însemnat cîrmuitor vizigot dintre anii 649 și 672, ea fiind dăruită, probabil, de către acesta unui lăcaș bisericesc din Toledo și îngropată, alături de piese similare, în momentul cuceririi arabe de la începutul veacului al VIII-lea.

poarelor, peisajul cultural al continentului nostru oferă nu o dată oaze de liniște și farmec, și mai ales urmele unei arte bogate, care, păstrind mult din pecetea împrejurărilor contemporane, ne tâlmăcește un univers — adeseori criptic, cifrat parcă — de gândire și de emoții estetice ale numeroaselor generații ce au contribuit la lenta configurare a Europei medievale.

Început al unor adânci preschimbări nu numai în structurile politice, ci și în artă și ideologie, secolul al IV-lea, prin triumful creștinismului și al noii capitale imperiale de pe țărmurile Bosforului inaugura și un nou capitol al istoriei continentului, a unui continent deschis acum, mai mult ca niciodată poate, înriuririlor Asiei ce-și trimitea, din veac în veac, noi triburi de călăreți nomazi care aduceau noi rînduiri și noi gusturi de-a lungul drumurilor, de pătrundere în Balcani, în centrul Europei și în Occident.

În acest proces istoric, cu largi și durabile rezonanțe în civilizația lumii, poate cele mai pregnante și mai surprinzătoare transformări petrecute în sinul culturii tradiționale antice se pot surprinde, o dată cu veacurile al IV-lea și al V-lea, în artele plastice.

Dacă secolul al III-lea încă marcase arta romană cu semnul crizei prin care trecea imperiul, tot mai mult acum locul artiștilor de nobilă tradiție aulică și elenistică fusese luat de simpli meșteșugari, care pe sarcofage creștine, în portrete de împărați, pe arcul lui Constantin din Roma sau pe monumentele lui Theodosie I din Constantinopol nu reușeau decît să ofere imaginea unei profunde mutații pe plan estetic, prin pierderea străvechiului canon clasic al reprezentării omului căruia cioplitul acestor vremi, reinviind tradițiile populare locale și suferind înriurirea plasticii Răsăritului, îi dădea îndeobște poziția stereotipă, inexpresivă sau forța brutală, colosală, aceasta din urmă în perfect consens cu psihologia unei epoci de anarhii militare, de răsturnări imperiale, de lupte necontenite.

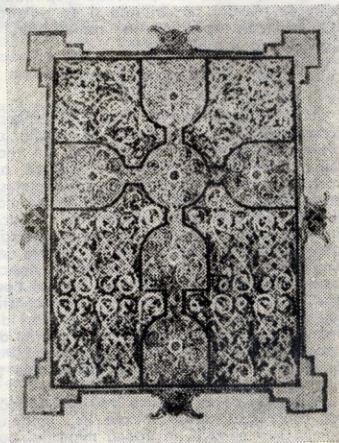
În această artă tirzie a Apusului roman, ca și în cea timpurie a Bizanțului, gusturi și concepții ale Orientului aveau să vină prin migratori — prin cei răsăriteni ca și prin cei germanici, influențați de primii în urma unei lungi conviețuiri în stepele de la nordul Mării Negre —, aducînd o notă proprie, lesne de deslușit în cea mai mare parte a monumentelor prefeudale europene (podoabe și vase de metal prețios, țesături sau sculpturi în piatră și în lemn) de la Ural pînă la Atlantic și din peninsula Scandinavă pînă în cea Iberică.

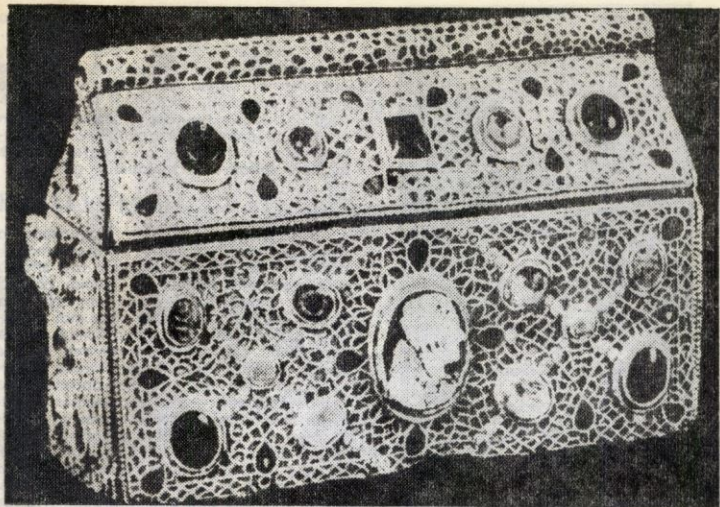
ARS BARBARICA

Vreme de aproape un mileniu, arta continentului avea să fie dominată de preferință, arătată încă de scîți și de sarmați, pentru reprezentările zoomorfe, pentru scene

Mărturie a cultului relicvelor, atît de răspîndit în evul mediu european, această raclă impodobită cu pietre semiprețioase și cu încrustații de camee, antice, a fost oferită — după cum ne informează o inscripție de pe piesă — de către un anume Theoderich bisericii de la Saint Maurice d'Againe, din sudul Elveției, probabil în cursul veacului al VIII-lea dacă judecăm după analogiile stilistice cu piese de podoabă descoperite în aria civilizației france

Unul dintre cele mai reprezentative monumente ale artei manuscrisului anglo-irlandez este, fără îndoială, evanghelia de la Lindisfarne, lucrată spre anul 700 într-un cunoscut centru monastic din Northumbria, puternic influențat de monahismul irlandez. Viziunea estetică a acestuia, îmbibată de ecouri ale tradiției celtice, se traduce în jocul fantastic al liniilor și al împletiturilor, rod al unei imaginații puțin obișnuite ce nu lasă fără decor nici un colț al suprafeței ornamentate

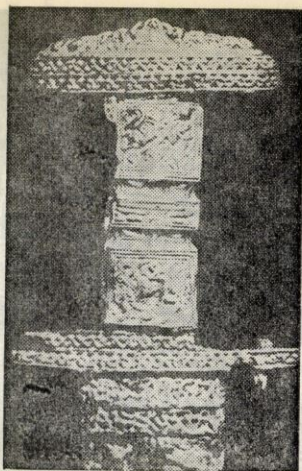
cu înfruntări și lupte de animale fantastice (ce aveau aproape de fiecare dată o valoare magico-simbolică, ilustrând fie vreun mit asiatic, fie totemul unui trib de călăreți și păstori), de aplecare spre schematizările și geometrizarile liniare cu tradiții protoistorice, de gustul pentru o bogată cromatică în care aurul și pietrele prețioase confereau vaselor de cult sau însemnelor „regilor” barbari un fast puțin greoi și baroc, ce amintea adesea de unele trăsături ale artei Iranului achemenid, part și sasanid.

Măștile umane, capetele de vultur și de cai, grifonii, vrejurile, palmetele și rozetele apar, mai mult sau mai puțin stilizate, pe fibulele slave din părțile Dunării și de la Nipru, pe garniturile de centură, pe plăcile de sabie, pe pandantivele descoperite în Ungaria și Transilvania, în Dobrogea și în Balcani, aparținând avarilor, maghiarilor, bulgarilor și pecenegilor, creind în aceste secole și în aceste părți un anume gust, relativ comun și unitar, al migratorilor și al autohtonilor deopotrivă, după cum cupe, fibule, coroane votive, garnituri sau arme de felul celor găsite la Pietroasa, Cesena, Guarrazar, Saint-Denis și Tournai, legate de conducătorii unor triburi gotice în migrație de la Dunăre în Italia și Spania sau de începuturile statului merovingian al francilor, vor fi influențat prin tehnică, decorație și forme domenii întregi de artă din Bizanțul și din Europa occidentală a secolelor V-XII.

Căci mai ales arta prelucrării metalelor — adevărată „ars barbarica” în prefeudalism și evul mediu timpuriu, dar totodată una

dintre cele mai cunoscute, mai universale direcții de manifestare a gustului contemporan —, ilustrată de numeroase tezaure descoperite în părțile nord-pontice, în spațiul carpato-dunărean (Șimleul Silvaniei, Apahida, Concești, Sinnicolaul Mare), în centrul Europei sau păstrate din vechime în zestrea de artă a unor celebre abații și catedrale apusene (Conques, Monza), avea să determine treptat infiriparea unei anume viziuni cromatice și decorative, fie în arta împodobirii manuscriselor — ramură ajunsă la o adevărată culme a rafinamentului, a fantasticului geometric și zoomorf, în izolațiile scriptoria irlandeze care în secolele VII, VIII și IX au dat la iveală capodoperele de la Durrow, Lindisfarne sau Kells —, fie în arta sculpturii în piatră și în lemn cunoscută prin intermediul unor opere scandinave din epoca vikingă, cum ar fi pietrele funerare gravate din insula Gotland, narind pașaje mitologice din sagas — acum zămislite de imaginația oamenilor de la miazănoapte — sau corăbiile cu rosturi funerare, bogat împodobite, ca exemplarul, între toate faimos, găsit în 1904 la Oseberg, în Norvegia.

Moștenind din epoca precedentă gustul pentru policromie, pentru desenul plin de fantazie și de neprevăzut, pentru repertoriul zoomorf și geometrizarant, romanicul, într-o oarecare măsură goticul, ca și arta Bizanțului din vremea Macedonenilor, Comnenilor și Paleologilor au folosit din plin, în prelucrarea metalelor, în împodobirea manuscriselor, a țesăturilor, fildeşurilor și ceramicii anume motive și tehnici ale Eu-

O spadă ca aceasta, de la Snartemo (sfârșitul sec. VI), constituia pentru oamenii Nordului scandinav un însemn al forței războinice, dar și al grijii pentru o cit mai aleasă împodobire a portului unei căpetenii.

ropei prefeudale, circulația lor din epoca migrațiilor fiind prelungită pe drumurile de cruciade și de negoț, ce făceau ca, o dată cu secolul al XI-lea, Răsăritul și Apusul să intre în contacte mai rodnice și mai adânci în literatură, în filozofie, în artă.

Vădita aplecare a veacurilor IV-X spre podoabe, spre decorativ, spre formele dinamice — în care rolul traseului, al ornamentului mereu metamorfozat sau repetat se făcea poate și ecoul unei viziuni estetice a nomazilor, mereu în mișcare pe drumurile stepei, cu conducători înconjuși de fastul amintind de vechii stăpînitori orientali (de unde profunzimea de metale și pietre prețioase caracteristică artelor sumptuoase din prefeudalismul european) — nu a împiedicat însă continuarea cultivării tradițiilor clasice în ramurile artistice ce par a fi fost totuși cele mai vitregite în epocă (arhitectura, de pildă), după cum nu a făcut cu totul imposibilă reprezentarea omului, fie ea schematică și rudimentară uneori, în fresce și reliefuri.

„Seducția” greco-romană, resimțită în stilul și forma operelor literare, filozofice, istoriografice ale unor Boetius sau Cassiodor, Isidor din Sevilla sau Grégoire din Tours, e înfrînată și pe planul artelor plastice, traducindu-se aici în persistența unor tipuri

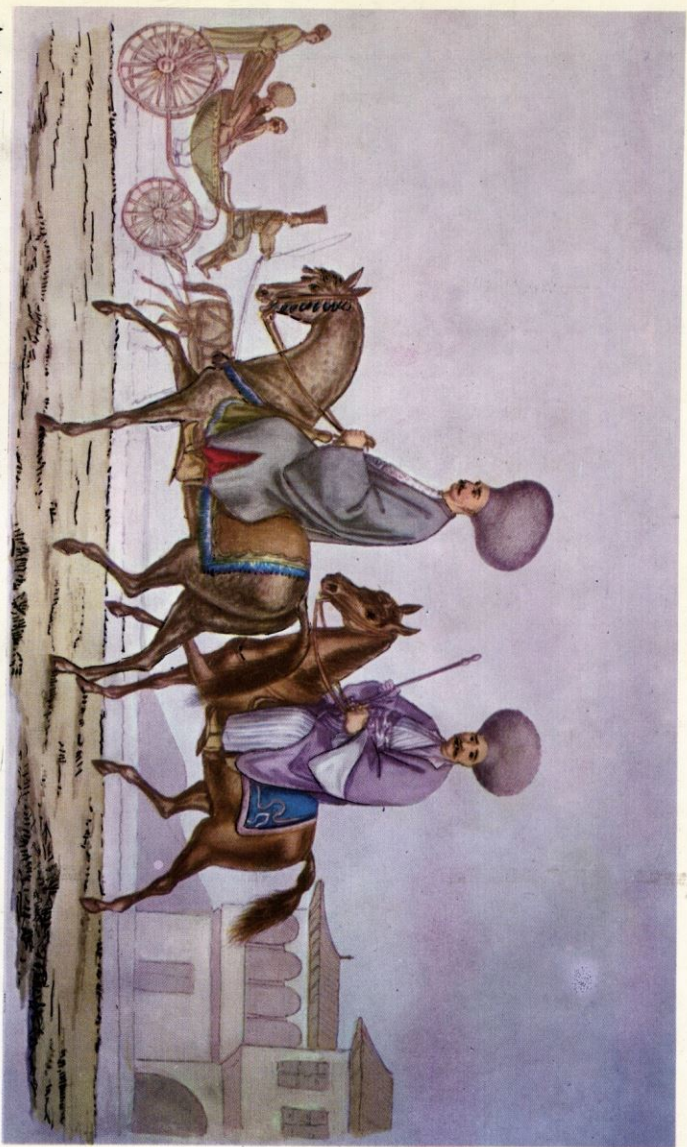
arhitectonice vechi — ca basilica, pentru care mai ales Roma papală a arătat o deosebită predilecție (Santa Maria Maggiore, Lateranul, Vaticanul), mausoleul (cel de la Ravenna, al regelui ostrogot Theoderic, e cel mai cunoscut), baptisterul (Poitiers), hipogeul (Jouarre) — unele, frecvente și în arhitectura epocilor carolingiană și ottonică, fiind transmise mai departe și duse la mare înflorire în romanic și gotic.

PREFAȚĂ LA MAREA PLASTICĂ

Ca și știința zidirii unor monumente în tradiția și după planuri ale antichității, aceea a înfățișării omului nu a fost străină artei europene prefeudale. Numai că aici invazia geometricului și a zoomorfului a împins, pentru o vreme, în zone mai mărginașe ale plasticii, antropomorfismul atît de drag lumii clasice greco-romane și de aceea aparițiile — la început timide și stîngace, apoi din ce în ce mai apropiate de vechile canoane — ale reprezentării omului în sculpturi și fresce, în mozaicuri și manuscrise, țin de tot atîtea progrese ale inteligenței și ale sensibilității unor oameni ce nu puteau renunța la reflectarea, fie ea și imperfectă, a propriului lor chip în artă.

Schematicile înfățișări antropomorfe de pe podoabele de metal langobarde și slave din secolele VII-VIII, de pe stelele și sarcofagele de piatră franco-renane din aceeași vreme, de pe monumentalele cruci irlandeze din secolele VIII-X, aparițiile unor siluete umane și chiar ale unor scene, de evidentă tradiție clasică în manuscrisele din Spania vizigotă și mozarabă, în cele merovingiene și engleze din veacurile VIII-X — cu prelungiri în miniaturistica preromanică din centrele de mare faimă de la Reims și Reichenau —, schițarea unor încercări de portretizare, de individualizare, în picturile și mozaicurile carolingiene din secolul al IX-lea de la Mûstair, Auxerre, Germigny-des-Près constituie toate la un loc, în ciuda deosebirilor de realizare, o prefață, pitorească și emoționantă prin căutările sale, la marea plastică romanică și gotică în centrul căreia a stat tot timpul omul, anunțind, din primele veacuri ale celui de-al doilea mileniu încă, una dintre principalele virtuți estetice renașteriste.

În acest fel se poate spune că, departe de a însemna cea mai obscură parte a unui mileniu la rîndu-i considerat, uneori destul de impropriu, drept un „ev întunecat”, departe de a fi o „pată albă” în evoluția artelor, vremea secolelor IV-X — epocă de profunde preschimbări sociale, de permanente mișcări de populații, de nouă configurare a Europei politice și culturale — a însemnat, nu mai puțin, și o perioadă esențială în formarea gustului european, o punte necesară — traversînd adeseori zone încă puțin explorate — între două mari epoci ale istoriei, Antichitatea și Renașterea.

Aspect de pe o stradă a Bucureștilor în prima jumătate a secolului al XIX-lea
(„Un divorț domnesc”, pag. 66)

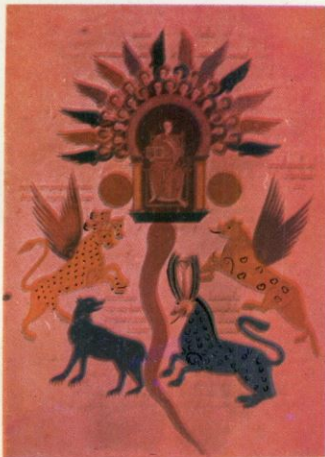

Bust în aur al împăratului Marc-Aureliu
găsit în 1939 la Avenches — Elveția.
(„Urme romane în Elveția”, pag. 62)

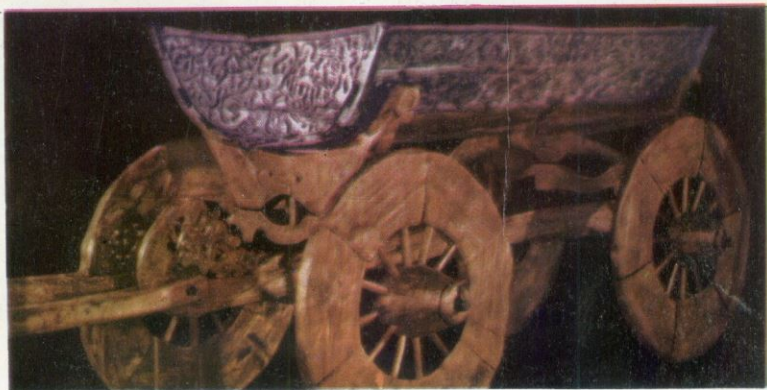
„Mileniul întunecat și arta sa“

(pag. 29)

Spania secolelor IX-XI a cunoscut, ca o lectură predilectă, comentariul pe care un călugăr autohton, Beatus din Liebana, l-a făcut în jurul anului 776 în legătură cu cunoscuta carte a „Apocalipsului”, din care nu lipsește menționarea animalelor fantastice.

Statuia, lucrată în veacul al X-lea din plăci de aur așezate în jurul unui miez de lemn și împodobită de-a lungul veacurilor cu pietre prețioase, înfățișează pe sfânta Foy și se găsește la Conques (Franța).

Din inventarul divers al corăbiei funerare îngropate, în veacul al IX-lea, probabil, la Oseberg, face parte și acest car de lemn împodobit pe margini cu scene din mitologia nordică și cu reprezentări antropomorfe foarte stilizate.

Francisco Goya : „Marele țap”
(„Vînătoarea de vrăjitoare”, pag. 37)

Căderea magicianului (tablou de Peter
Bruegel cel Bătrîn)

VÎNĂTOAREA DE VRĂJITOARE

ELISABETA IOANIȚIU

„Fac parte dintr-o tagmă secretă, care a jurat să îndeplinească poruncile diavolului. Cei mai plăcuți gustului nostru sînt pruncii care nu au fost încă botezați, dar nu ne dăm înapoi să ne năpustim și asupra copiilor care au primit nume creștinesc. Sub gîngașa priveghere a mamei, sugaciul doarme în tihnă, dar, cu ajutorul Necuratului, noi știm cum să răzim pînă la el și să-l ucidem cu vrăjile pe care i le facem. Părinții sînt proști, ei își închipuie că odorul lor a pierit din pricina unei boli. Dar după înmormîntare, noi venim la groapă și îl smulgem pe micuț pămîntului, aruncîndu-l apoi într-un ceauș cu apă clocotită. Din carnea care se desprinde de pe oase facem o alifie cu înșușiri fără seamăn: e destul să te ungi cu ea pe tot trupul, că pe dată te pomenești plutind în văzduh și poți ajunge într-o clipă unde dorești. Iar dacă înghiți cîteva picături din fierțul, iadul îți dăruiește toate puterile lui și atunci ești vrednic să intri în temuta breaslă a vrăjitoarelor și vrăcilor”.

Rîndurile de mai sus nu sînt rodul unei fantezii scriitoricești, ci depozitia autentică, consemnată într-un proces verbal, a deîntîiței Martha Dressler din Berna. Era anul de grație 1436. Femeia a fost arestată la 16 februarie și supusă torturilor vreme de peste două luni. Mărturisirea din care provine citatul utilizat a fost făcută la data de 4 mai. Peste alte două săptămîni, Martha Dressler era arsă pe rug ca „vrăjitoare”, împreună cu alte cinci persoane — o femeie, două fete, un bărbat și un băiețandru de 14 ani —, acuzate că „i-au fost în mirșavele sale fapte, complici, ajutînd-o să săvîrșească cele ce-i cerea diavolul”.

Așa glăsuiește sentința. Ea nu pomenește nici un cuvînt despre adevărata vină pe care o poartă singurul bărbat condamnat în fața prea cinstiului tribunal: Albrecht Meer, de meserie fierar, lucrase în urmă cu trei ani o armură pentru comitele Flărel, care o mai purta încă, deși nu i-o plătise. Meșteșugarul îndrăznise să-i ceară în cîteva rînduri banii, dar în zadar. La slujba religioasă din noaptea de Crăciun, Martha Dressler, sora lui Meer, a fost și mai cutezătoare: ieșind în calea comitelui, i-a strigat de față cu lumea venită la biserică:

— Ce fel de creștin ești, îndalmețea ta? Faci chefuri și bei vin din cel mai bun, în vreme ce copiii lui Albrecht se sting de foame. De ce nu-i plătești ce i se cuvine?

La 16 februarie, comitele și-a dat osteneala să-i dovedească ce fel de creștin era, strălîbind ridicînd de acasă pe fierar. Nu singur, ci împreună cu Martha, cu soția, cu fiul și cu cele două fiice ale sale. Întreaga familie a pierit în flăcările rugului, pentru că Flărel nu găsea de cuviință să-și achite datoria.

ADORATORII DIAVOLULUI

Prefectul ales pentru a condamna la moarte pe cei șase oameni, printre care trei copii, nu era deloc întîmplător: la sfîr-

șitul evului mediu, acuzațiile de vrăjitorie serveau foarte frecvent la lichidarea celor pe care seniorii și virfurile clericale li șocoteau primejdioși, insolenți sau pur și simplu jenantți. A ridica glasul împotriva crîncenei exploatare, a pune la îndoială măcar una dintre dogmele bisericesti, a revendica un drept elementar — iată tot atitea „crime” ale căror făptași primeau adesea eticheta de „slujitori ai diavolului”.

Procesele și execuțiile, mai totdeauna însoțite de ceea ce am numi astăzi o zgomoasă publicitate, constituiau nu numai o metodă sistematică de represiune, ci aveau și scopul de a răspîndi o teroare „preventivă” în sinul tuturor celor care pătimeau de pe urma abuzurilor comise de către nobili și înalții prelați. De aceea, de multe ori judecătorii nici nu-și dădeau osteneala să „dovedească” delictele puse pe seama acuzațiilor, ci se mulțumeau să-i tortureze și să-i ucidă, dîndu-le astfel de știre celor eventual sensibili la germenii răzvrătirii să știe ce-i aștepta dacă vor vrea să-și facă dreptate.

Urmărirea, arestarea și condamnarea „vrăcilor” și a „vrăjitoarelor” jucau de asemenea un important rol de diversiune. Cînd povara mizeriei devenea prea puternică pentru a mai fi suportată și cînd, în consecință, se contura pericolul unor mișcări populare, devenea necesară găsirea unor țapi ispășitori, asupra cărora să se reverse minia îndelung acumulată a celor mulți. Ignoranța, obscurantismul și fanatismul religios, întreținute cu grijă de clasele posedante, creaseră un climat favorabil persecuțiilor de tot felul și așa-numiții *demonolatri* — adoratori ai diavolului — constituiau una dintre categoriile obișnuite de victime. Femeile erau considerate făpturi inferioare, care puteau cădea mai ușor pradă agenților infernului, lată de ce lor li se imputa de predilecție crima de a practica „magia neagră”, iar psihoza corresponsabilă a rămas cunoscută, pînă în ziua de astăzi, sub numele de vinătoarea de vrăjitoare¹.

De la un capăt la celălalt al Europei, zeci de mii — poate chiar sute de mii — de „demonolatri” și mai ales de „demonolatre” au murit pe rug, pe esafod, în camera de tortură sau într-un fund de temniță. La Köln, numărul execuțiilor pentru „relații cu diavolul” se ridica, în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, la 300 pe an. La Paris și Geneva, la Nürnberg și Toulouse, la Londra și Roma, la Madrid și Lisabona, în aceeași perioadă, se înregistrau între 200 și 500 de execuții anuale.

¹ Anchetele efectuate în prima jumătate a deceniului 1880-1890 de comitetul senatorial prezidat de către ministrul Joseph MacCarthy a generat în Statele Unite o veritabilă isterie anticomunistă, cunoscută tot sub denumirea de „vinătoare de vrăjitoare”, deși de data aceas-
ta victimele au fost în majoritate bărbați.

În august 1233, papa Grigore al IX-lea a creat în mod oficial Inchiziția (sau Sfântul Oficiu, după cum i se spunea curent în cercurile clericale). Era un gigantic aparat de represiune cu propria sa poliție secretă și cu propriile sale tribunale a căror menire era de a păstra prin teroare dominația bisericii catolice asupra spiritului și trupului omului. Pierderea de prestigiu suferită de cler în urma vieții de trândăvie, îmbuibare și desfrui pe care o ducea, curente de protest tot mai puternice care agitau masele de țărani iobagi și care adesea se transformau în răscoale, împotriva din ce în ce mai dirză a multora dintre locuitorii orașelor pe care rânduile feudale îi stăpâneau în dezvoltarea lor economică — iată doar câteva dintre problemele pe care își propuseseră să le soluționeze inchișitorii. Armele lor erau tortura și asasinatul, iar motivul invocat în covârșitoarea majoritate a cazurilor era vrăjitoria. Din cele 30.000 de victime pe care Sfântul Oficiu le-a făcut numai în Țările de Jos, peste 20.000 au fost acuzate de „demonolatrică”. Aproape toate femeile care au pierit în *autodafé*-urile (arderile pe rug) organizate în sudul Franței în secolele al XIV-lea și al XV-lea fuseseră condamnate ca vrăjitoare, ca și cele din Alsacia, Rhania și Westfalia, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, pe seama acestora din urmă punându-se în plus și crima de... antropofagie.

Mulți dintre cei osindiți de inchișitorii sufereau de maladii mintale sau nervoase. Epilepsia, indeosebi, reprezenta o manifestare concludentă a puterii pe care o avea diavolul asupra omului, convulsiile care

Sfântul Iacob și magicianul Hermogene (Peter Bruegel cel Bătrîn)

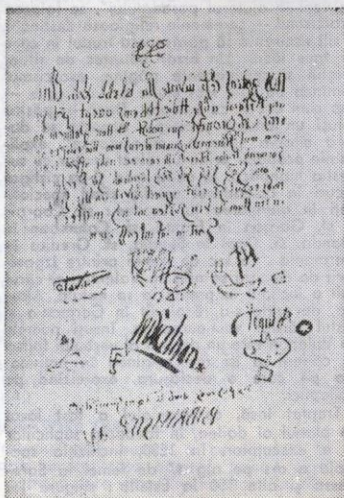
aveau loc fiind socotite drept încercări de eliberare de sub dominația Satanei. Pentru „a veni în ajutorul posedatului”, se folosea exorcismul — ceremonie religioasă destinată a sili necuratul să părăsească trupul în care își face lăcaș. Un bizar amestec de ritual creștin și reminiscențe păgine, exorcismul rămânea de cele mai multe ori ineficace — așa cum era și de așteptat. Dacă își păstra totuși un anumit prestigiu, aceasta se datoră citorva succese „miraculoase”, explicabile probabil printr-un efect similar cu sugestia hipnotică. În acest mod și-au câștigat locuri în calendarul catolic sfinți specializați în alungarea lui Lucifer: sf. Coprais și sf. Gorgon în Franța, sf. Columban în Irlanda, sf. Daal în Suedia, sf. Gredius în Germania... La loc de frunte printre izgonitorii de demoni se afla sf. Valentin, al cărui cult a început în provincia sa natală, Alsacia, de unde s-a răspândit în Germania și restul țărilor vest-europene. Insuși numele lui Valentin este un derivat al verbului *fallen* (a cădea) și își are originea în activitatea pe care o desfășura, exorcizând pe epileptici.

Treptat însă, ceremonialul a fost lăsat pe planul al doilea, în favoarea supliciilor și a execuțiilor. În 1530, inchișiația spaniolă a ars pe rug 47 de femei la Saragossa și alte 150 la Estella: singura lor

Pregătiri pentru Sabbat. Gravură după tabloul lui David Teniers cel Tânăr

Pactul încheiat de Satana cu abatele Urbain Grandier

vină era o anestezie cutanată, care le făcea să nu simtă, pe anumite zone ale pielii, înțepăturile de ac. Șapte ani mai târziu, tot în Spania, la Calahorra, treizeci de tinere au fost arse de viu pentru că... vorbeau în somn, ceea ce însemna că discutau cu Satana. În deceniul 1540—1550, călugării dominicani din regiunea lacului Como (Italia) au executat peste 11 000 de persoane care sufereau de tulburări nervoase. Din același motiv au pierit la Roma, între 1550 și 1565, aproape 4 500 de femei. Într-o singură localitate, Valéry (provincia franceză Savoie), au fost trimise pe rug, în 1574, optzeci de femei decretate „demonolate” pentru că nu denunțaseră pe una dintre ele, care era demență. În 1577, patru sute de alienați mentali din provincia Languedoc au fost închiși într-o șură imensă, căreia i s-a dat foc.

CEI 72 DE PRINCIPI AI INFERNULUI

Demonolatria a dat naștere demonologiei. Pentru a lupta cu eficiență împotriva celor care se închinau diavolului, au apărut specialiștii în probleme de vrăjitorie. Autori ai unor voluminoase lucrări „științifice”, ei explicau, din punct de vedere teoretic, în ce constă magia neagră, cum este alcătuită lumea spiritelor rele, prin ce se manifestă legăturile muritorilor cu Necuratul etc. etc. Chemăți ca experți de tribunalele laice sau ale Sfântului Oficiu, „demonologii” interpretau faptele, atitudinile, cuvintele, ba chiar și înfățișarea acuzaților, oferind celor care-i judecau „motivele” de acuzare.

Încă din 1260, o bulă a papei Alexandru al IV-lea enumera simptomele după care urmau a fi identificați adepții magiei negre: ei îl renegau pe Dumnezeu, blestemu-l, și adora pe Satana, căruia îi jertfeau copii, pentru a căpăta în schimb de la el puteri supraomenești. În 1484, o altă bulă, emisă de papa Inocențiu al VIII-lea, recomanda cu insistență inchișitorilor să stîrpească pe demonolatri, indicându-le și cîteva semne de recunoaștere.

Demonologii nu se mulțumeau cu formularea unor teze cu caracter general și fantezist, ci studiau problema căreia își consacrau eforturile în cele mai mărunte detalii. Ei au realizat, de pildă, un veritabil recensămint al iadului, ajungînd la concluzia că populația lui se ridică — nici mai mult nici mai puțin — la 7 450 926 de diavoli, împărțiți în exact 1111 legiuni și avînd în frunte 72 de principii. Puterea supremă era în mîinile Satanei, căruia i se mai spunea și Lucifer, Belzebut sau Asma-deu, afară de cazul cînd era desemnat nu printr-un nume propriu, ci printr-un termen sau o expresie menite să-i sublinieze caracterul demonic (în aproape toate limbile există echivalente ale unor titlaturi ca Ucigă-l toaca sau Ducă-se pe pustii).

Vrăjitoare în „zbor”. (Din seria „Capriciilor” lui Francesco Goya)

Demonii erau de două sexe — *sucubii* (masculi) și *incubii* (femele) —, una din armele lor favorite fiind „seducția amoroasă” a muritorilor de sex opus. La petrecerile organizate de ei — faimoasele sabbaturi — vracii și vrăjitoarele erau invitați de onoare, deplasările făcându-se de obicei pe ultrarapidele vehicule aeriene care erau cozile de mătură.

În evul mediu, și chiar în plină Renaștere, personalități de frunte ale începutului de viață științifică a epocii, ca medicul francez Ambroise Paré sau multilateralul savant italian Picco de la Mirandola, deși protestau împotriva cruderelor persecuții, a torturilor și execuțiilor, credeau totuși în existența diavolilor, vracilor și vrăjitoarelor, contribuind și ei la îmbogățirea demonologiei.

„Cei aflați în posesiunea demonului, scria de exemplu Ambroise Paré (1509—1590), vorbesc cu limba atîrnîndu-le din gură, așa cum vorbesc și cu pîntecele sau cu mîinile și picioarele; ei știu nenumărate limbi necunoscute, fac pămîntul să se cutremure, stîrnesc vîntul, dau glas tunetului și lucire fulgerului,

sulg din rădăcini copacii și îi sîdesc aiurea, șilesc munții să pribegească din loc în loc, ridică în văzduh un castel și îl pogoară la loc, orbesc pe oameni și le iau mințile...”

Dar dacă celebrul medic al regilor Henric al II-lea, Francisc al II-lea, Carol al IX-lea și Henric al III-lea se mărginea la o prezentare a puterilor de care dispuneau demonolatrilor, nu mai puțin faimosul jurist Jean Bodin (1530—1596) cerea cu insistență exterminarea lor cit mai grabnică. Bodin, autorul unei lucrări care stîrnise pe bună dreptate mare vîlvă — „Republica” — întrucît era un rechizitoriu la adresa absolutismului monarhic, se manifesta ca un spirit înaintat al timpului său. În domeniul religios, el preconiza o largă toleranță, ceea ce nu l-a împiedicat ca, într-un alt volum al său, intitulat „Demonomania vrăjitorilor”, să pledeze pentru „apriinderea a mii de ruguri pe care să-și dea ultima suflare cei supuși diavolului”.

Împotriva lui s-a ridicat un alt medic, Jean Wier, care a militat, cu un curaj remarcabil pentru epoca sa, împotriva torturilor și a execuțiilor în masă aplicate celor

Patru vrăjitoare (gravură în lemn de Hans Baldung Grien)

bănuiați de magie neagră. Dar lucrarea sa, „De praestigiis daemonum”, era un vast tratat de demonologie, în care se cita numărul celor peste șapte milioane de diavoli și se vorbea pe larg despre *strigi* (vampiri), *lichanthropi* (vîrcolaci) și alte fapte infernale. Spre deosebire de Bodin însă, Wier considera că vrăcii și vrăjitoarele nu sînt complicii, ci victimele diavolului și recomanda să fie tratați cu blîndețe și solicitudine.

Puțini au fost cei care au negat însăși baza „teoretică” a demonologiei. Printre ei se numără fostul călugăr german Johannes Nieder, umanistul și filozoful spaniol Juan Luis Vivès, medicul englez Reginald Scott și alți cîțiva. Dar în secolul al XVI-lea nimeni nu a mers cu îndrăzneala mai departe decît scriitorul Michel Eyquem de Montaigne (1535—1592), autorul vestitelor „Eseuri” și al „Jurnalului” de călătorii prin Europa. El a negat cu desăvîrșire existența unor „spirite infernale”, arătînd cit de criminale erau persecuțiile organizate sub pretextul vrăjitoriei.

Dar demonologii și inchiiziții au rămas încă mult timp pe poziții dominante, com-

bătînd fără milă pe cei care luau apărarea nefericitelor lor victime. „Dacă ar fi să dăm ascultare acestui netot — scria indignat călugărul dominican Del Rio, referindu-se la Wier — ar însemna că în curînd să nu mai avem pe cine arde de viu !”

MAICA IOANA A INGERILOR

Vînătoarea de vrăjitoare a continuat și în secolul al XVII-lea, care a rămas cunoscut în istorie ca „secolul luminii”. În 1603, la Bordeaux, o femeie era învinuită că iubește un... sucub; în 1609, copiii din Labourd erau tîrșiți în fața tribunalului ca demonlatri; în 1610, Inchiiziția a deshumat cadavrele din cimitirele Navarrei, acuzate post mortem de vrăjitorie; un an mai tîrziu la Aix, preotul Louis Gaufridi, înnebunit de torturi, pierea în flăcări, mărturisind că se vinduse diavolului; la Madrid, călugărițele unei mănăstiri au fost executate în 1649 pentru că sufereau de convulsii din cauza unei alimentații deficitare; aceeași soartă a avut la München, în 1628, o fetiță în vîrstă de zece ani, bolnavă de epilepsie;

În provincia italiană Puglia, în Saxonia, în Alsacia, în Tara Galilor și în multe alte locuri tribunalele au pronunțat mii de sentințe capitale la adresa vrăcilor și vrăjitoarelor.

În 1670, cinci sute de țărani din La Haye-Dupins erau judecați pentru aceeași culpă și șaptesprezece dintre ei condamnați la moarte. Parlamentul din Rouen a confirmat verdictul, dar Ludovic al XIV-lea l-a anulat. Magistratii au insistat îndelung pe lângă Regele-Soare să revină asupra hotărârii sale, dar suveranul nu numai că nu a cedat, ci a emis un decret prin care abroga pedeapsa cu moartea pentru crima de demnitate.

Cel mai celebru proces din Europa occidentală a avut loc în 1632 și l-a implicat pe abatele Urbain Grandier, parohul unei biserici din Loudun. Cu cincisprezece ani mai înainte, participând la o procesiune, el imbricise fără să vrea pe episcopul de Luçon care mergea cu un rind înaintea lui. Considerând că gestul fusese făcut cu rea intenție, înaltul prelat îi făgădui să se răzbune. Nu după mult timp, episcopul a înaintat în ierhia ecleziastică, ajungând totodată cel mai influent personaj al Franței: cardinalul Richelieu.

Cultivat și cu idei relativ liberale, Grandier era detestat de ceilalți reprezentanți ai clerului din Loudun, care îi intentaseră în câteva rânduri procese sub diferite prețuri: calomnie, corupere de minore etc. De fiecare dată, însă, abatele reușise să-și dovedească nevinovăția.

O nouă ocazie de a-l ataca s-a ivit atunci când maica superioară Ioana „a ingerilor”, stareța mănăstirii din localitate, a început să aibă halucinații nocturne. La început, ei i s-a părut că primește vizitele fastului ei confesor, preotul Moussant, mort cu un an în urmă. Apoi, după cit se pare, sugestionată de una dintre călugărițe, Claire de Sazilly, rudă cu Richelieu, imaginea vizitatorului a căpătat trăsăturile lui Grandier, deși acesta nu fusese niciodată la mănăstire. După un timp, stareța a declarat că „oaspeții” nocturni s-au înmulțit și că abatele își face apariția nu singur, ci însoțit de diavol.

Delirul maicii superioare, întreținut și ex-ploatat cu abilitate de noul ei confesor, a dat naștere unei adevărate psihoze în mănăstire, unde, așa cum arată un document de epocă, „cinci demoni își făceau zi și noapte mendrele într-un vacarm de neînchipuit”. Călugărițele își păreau noaptea dormitoarele și se rostogoleau în convulsii pe dalele de piatră. Întrind în acțiune, exorcisții au aplicat terapia de rigoare — rugăciuni, post prelungit, flagelări etc. Rezultatele au întârziat, bineînțeles să se arate, măsurile luate ducând chiar la o agravare a simptomelor de isterie colectivă.

În 1632, Grandier a fost chemat în fața unui tribunal laic, pentru a răspunde de

„perturbările pe care le provoca printre maicile și surorile din preacuviosul ordin al sfintei Ursula”. Ca și în trecut, abatele și-a susținut în mod strălucit apărarea. Dar în 1633, Richelieu a încredințat unui devotat slujitor al său, Laubardemont — pe care-l mai folosisse și în alte împrejurări — misiunea de a conduce ancheta și procesul. Martorii, amenințați cu cele mai cumplite cazne dacă nu vor depune împotriva lui Grandier, au făcut declarațiile care li se cereau. Mai mult chiar, s-au modificat până și două din punctele esențiale ale demonologiei. Astfel se susținea că un individ nu poate fi posedat de diavol fără consimțământul lui, dar pentru a atrage pe călugărițe de partea sa, Laubardemont le-a absolvit de orice vină. De asemenea, se considera că demonul care vorbește prin gura unui muritor nu poate spune decît minciuni, ceea ce însemna că acuzațiile aduse abatelui prin intermediul călugărițelor aflate în prada Necuratului erau neîntemeiate; s-a găsit însă un artificiu, statundu-se că „în anumite împrejurări și constrins de exorcisme diavolul grăiește adevărul!” S-au confecționat și probe materiale false, printre altele un așa-zis pact cu Satana, iscălit de Grandier cu propriul său singe.

Abatele nu s-a lăsat intimidat și și-a proclamat nevinovăția în tot cursul procesului. A fost în zadar, așa cum în zadar a fost și suplica trimisă de o mare parte dintre localnici regelui Ludovic al XIII-lea. La 18 august 1633, tribunalul a pronunțat sentința definitivă, prin care Urbain Grandier, „dovedit fără putință de tăgadă a se fi făcut vinovat de magie neagră și maleficii”, era condamnat să fie ars de viu în piața Sfintei Cruci din Loudun, iar „cenușa să-i fie zvirlită în bătaia vântului”.

În zorii zilei următoare, sub privirile aristocraților din oraș și din împrejurimi, veniți la execuție ca la un spectacol dintre cele mai interesante, abatele era exorcisat pentru ultima oară: „*Exorciso te, imundissime spirite, omnis incurso adversari, omne phantasme, omni legio, in nomine Domini nostri, eradicare et effugere ab hoc plasmate Dei...*” Cum nici invocația divină, nici apa sfințită, răspândită din belșug asupra lui, nu-l convinseseră să-și mărturisească păcatele, osindului a fost supus torturii „prealabile”: călugării capucini, care luaseră asupra lor sarcina execuției, i-au sfărâmat oasele picioarelor, urcându-l apoi pe scăunașul de fier al rugului și legindu-l de stîlp.

Mișcat de suferințele abatelui, călăul îi făgăduise că-l va strângula de îndată ce se va da foc rugului. Dar capucinii i-au confiscat fringhia și au veghat ca flăcările să ardă cit mai încet și agonia să dureze cit mai mult.

Cîtiva ani mai târziu, în 1647, la Louviers, preotul Boullé a cunoscut o soartă asemă-

(Continuare în pag 71)

MEMORII

WINSTON CHURCHILL (IV)

*„Dorința mea
cea mare
era să văd
realizată
în vara anului
1943
eliberarea
Franței”*

*Crizele erau viața lui, scopul existenței sale, iar când
nu se produceau se străduia să le inventeze*

O mulțime de treburi serioase mă rețineau în acea perioadă plină de evenimente la Londra. Dar avusesem dintotdeauna convingerea că nimic nu avea o importanță mai mare ca deplina înțelegere între Marea Britanie și Statele Unite, așa că, fără să stau mult pe gânduri, m-am hotărât să plec la Washington însoțit de o echipă alcătuită din cei mai buni consilieri experți de care se putea dispensa pentru un scurt timp, Londra. Cum în acel anotimp călătoria noastră cu avionul fusese socotită primejdioasă, am pornit în

ziua de 12 (decembrie 1941 — n.r.) spre Clyde. Prince of Wales nu mai exista. King George V urmărea vasul german Tirpitz. Noul născut, Duke of York, avea să ne ducă la destinație, făcându-și totodată și rodajul.

Străbătînd Atlanticul

L-am luat cu mine și pe Sir Charles Wilson (Lord Moran — n.r.), care în cursul anului 1941 devenise consilierul meu medical permanent. Era prima călătorie pe care o făcea cu mine, dar de aici încolo avea să mă însoțească pretutindeni. În-

Seventy-seventh Congress of the United States of America
In the First Session

Signed and held at the City of Washington on Friday, the third
day of January, one thousand nine hundred and forty-one

JOINT RESOLUTION

Declaring that a state of war exists between the Government of
Germany and the Government and the people of the United States
and making provision to prosecute the same.

Whereas the Government of Germany has formally declared war
against the Government and the people of the United States of
America: Therefore be it

Enacted by the Senate and House of Representatives of the United
States of America in Congress assembled, That the state of war
between the United States and the Government of Germany which
has thus been thrust upon the United States is hereby formally
declared; and the President is hereby authorized and directed to
employ the entire naval and military forces of the United States
and the resources of the Government to carry on war against the
Government of Germany; and, in being the conflict to a successful
termination, all of the resources of the country are hereby pledged
by the Congress of the United States.

Charles McNary
Speaker of the House of Representatives

W. A. Wallace
Vice President of the United States and
President of the Senate

Approved

December 11 - 1941

305 p.m. EST.

Franklin D. Roosevelt

Hotărârea Congresului S.U.A. de a
declara război Germaniei naziste

grijiilor sale competente îi
datorz probabil că mai
sînt încă în viață. Deși n-am
reușit să-l fac să-mi urmeze
sfaturile atunci cînd era el
bolnav și nici el n-a putut
totdeauna conta pe respec-
tul meu față de prescripțiile
sale, am devenit foarte buni
prieteni. Mai mult decît alții,
am supraviețuit amîndoi.

În ciuda zigzagurilor și
ocurilor pe care trebuia să
le facem ca să evităm subma-
rinele ce stăteau la
pîndă, speram totuși să tra-
versăm oceanul în șapte zile.
Amiralitatea ne-a trasat ruta
prin Canalul Irlandez spre
golful Biscaya. Vremea era
proastă, marea furișoasă și
vîntul sufla puternic.

În timp ce Duke of York
își urma anevoaie drumul
spre vest, fiecare membru al

echipei noastre munea fără
răgaz; toate gîndurile no-
astre erau concentrate asu-
pra noilor și marilor pro-
bleme pe care trebuia să le
rezolvăm. Așteptam cu ne-
răbdare, dar și cu oarecare
îngrijorare, desfășurarea pri-
mului nostru contact cu alia-
ții, cu Președintele și consi-
lierii să politici și militari.
Știam, încă înainte de ple-
care, că ultragiul de la Pearl
Harbour răscolise resenti-
mentele poporului american.
Raporturile oficiale și știrile
de presă pe care le primi-
sem, dădeau impresia că în-
treaga furie a americanilor
se dezlănțuise împotriva Ja-
poniei. Ne temeam ca nu
cumva să sufere optica asu-
pra războiului în totalitatea
sa. Ne dădeam seama de
pericolul grav ce ne-ar fi aș-

teptat dacă Statele Unite ar
fi pornit războiul în Pacific
împotriva Japoniei, lăsîndu-
ne pe noi să luptăm singu-
ri împotriva germanilor și
a italienilor în Europa, Asia
și Orientul mijlociu.

Vom fi noi oare în stare
să-l convingem pe Preșe-
dinte și pe șefii armatei
americane că înfrîngerea
Japoniei nu va însemna și
înfrîngerea lui Hitler, dar
că Hitler odată biruit, ni-
micirea Japoniei nu va mai
fi decît o problemă de
timp? Am petrecut multe
ore frămîntîndu-ne din pri-
cina acestei întrebări.

Cele opt zile cît dură că-
lătoria, în cursul căreia
rația mea de muncă fiind
fără voia mea micșorată, de-
oarece nu aveam nici se-
dinte de cabinet, nici oa-
meni de primit în audiență,
mi-au dat răgazul să trec
în revistă toate aspectele
războiului, așa cum îmi apă-
reau ele acum, după ne-
așteptata și vasta lui extin-
dere. Mi-am amintit de o ob-
servație a lui Napoleon des-
pre binefacerea de a-ți pu-
tea concentra atenția asupra
unei teme timp îndelungat,
fără să obosești — *fixer les
objets longtemps sans être
fatigué*. Ca de obicei am în-
cerat să-i urmez sfatul, aș-
ternîndu-mi gîndurile pe hîr-
tie. Am dictat trei note asu-
pra desfășurării viitoare a
războiului și a felului în care
socoteam eu că trebuie con-
dus, pentru a mă pregăti în
vederea înlînirii cu Preșe-
dintele și a discuțiilor din
America.

**Faptul cel mai important :
eșecul lui Hitler în Rusia**

Înainte de Crăciun i-am
înîmînat Președintelui cele
trei note, specificînd că ele
conțineau părerile mele per-
sonale și subliniînd că nu
aveam menirea să înlocu-
iască discuțiile oficiale între
statele noastre majore. Le
redactasem sub forma unui
memorandum pentru Con-
siliul șefilor statelor majore
britanice. I-am mai spus că
notele nu fuseseră scrise cu
intenția de a fi citite de el,

dar că mi s-a părut important ca el să știe ce gândeam, ce voiam să fac și ce avea să încerce Marea Britanie să realizeze. Imediat după primirea lor, Președintele le-a citit și a doua zi m-a întrebat dacă putea să le păstreze. I-am dat bucuras încuviințarea.

Simțeam că Președintele împărtășea în multe privințe părerile mele asupra acțiunii din nord-vestul Africii franceze. În octombrie îi putusem vorbi despre concepțiile și planurile britanice doar când rămăneam singuri. Acum însă devenisem aliați, trebuia să acționăm împreună și la o scară mult mai mare. Eram încredințat că el și cu mine vom fi în mare măsură de acord și că terenul fusese bine pregătit. De aceea eram plin de speranță. (Reproducem mai jos extrase din cele trei note — n.r.)

Teatrul de operațiuni din Atlantic.

16 dec. 1941

1. În momentul actual, faptul cel mai important în desfășurarea războiului este eșecul și pierderile suferite de Hitler în Rusia. Nu putem preciza amploarea pe care o va lua dezastrul pentru armata germană și regimul nazist. Până acum acest regim s-a hrănit din succese ușoare, câștigate fără mare efort. În locul unei victorii imediate și lesne de obținut, s-a trezit deodată față în față cu perspectiva unei ierni în care vor avea loc masacre și în care va trebui să furnizeze cantități masive de combustibil și alte materiale de război [...]

7. Poate fi menționată aici dorința noastră de a vedea intrând în acțiune împotriva Germaniei escadrelor de bombardiere americane ce-și vor instala bazele în insulele britanice. Planul nostru de construcție a bombardierelor nu a corespuns așteptărilor; deși este considerabil și în continuu progres, realizarea lui integrală a fost întârziată. Amintim că noi ne punem mari speranțe în scăderea producției

...și Președintele Franklin D. Roosevelt semnind-o

și a moralului Germaniei în urma unor bombardamente din ce în ce mai puternice și mai precise a orașelor și porturilor sale; aceste bombardamente, împreună cu pierderile din Rusia, vor afecta considerabil elanul de luptă al poporului german și, în consecință, vor provoca pe plan intern o reacție împotriva guvernului german. Trimiterea în Marea Britanie a vreo douăzeci de escadrelor de bombardiere americane ar lărgi și ar accelera acest proces, constituind totodată o replică directă și eficientă la declarația de război a Germaniei împotriva Statelor Unite. În Marea Britanie se vor lua măsuri pentru a spori fără limită, până la sfârșitul răz-

boiului, intensitatea operațiilor anglo-americane de bombardare a Germaniei.

8. [...] în 1942 va trebui să întreprindem o campanie pentru a intra în posesia sau a cuceri întregul tărâm al Africii de nord, inclusiv porturile marocane ale Atlanticului. Dacă și alte porturi franceze ale Africii de vest trebuie capturate înainte de sfârșitul acestui an. Planurile trebuie întocmite numaidecât. Dacă dispunem de timp suficient pentru pregătiri, precum și de materialele de luptă necesare, aceste operațiuni nu vor prezenta dificultăți prea mari.

9. Relațiile noastre cu generalul de Gaulle și cu mișcarea „Franței libere” se cer revizuite. Până în prezent

Lordul Beaverbrook, membru al Cabinetului de război britanic, împărtășea bucuria Primului ministru de a ști că în lupta împotriva lui Hitler se putea bizui pe încă un aliat temeinic: S.U.A.

Statele Unite nu și-au luat nici un angajament similar celor cuprinse în corespondența mea cu generalul. Fără să aibă vreo vină, mișcarea acestuia a creat în Franța noi antagonisme. Orice acțiune a Statelor Unite la adresa lui ar avea ca efect, printre altele să ne oblige să ne definim încă o dată obligațiile noastre față de el și de Franța, în așa fel ca aceste obligații să depindă cât mai mult de eforturile de reabilitare, ale sale și ale națiunii franceze. Dacă guvernul de la Vichy se va comporta așa cum dorim noi în problema Africii de nord franceze, Statele Unite și Marea Britanie se vor strădui să împacă francezii liberi (gaullisti) cu ceilalți francezi care vor ridica armele împotriva Germaniei. Dacă însă cei de la Vichy persistă să colaboreze cu Germania, iar noi sintem obligați să luptăm pentru a ne deschide drumul în Africa de nord și de vest, atunci va trebui să sprijinim mișcarea lui de Gaulle și să ne folosim de ea. [...]

11. Pe scurt, în 1942, pe teatrul de luptă din vest, principalul efort al ofensivei va fi concentrat asupra ocupării și punerii sub controlul Marii Britanii și a Statelor Unite a tuturor posesiunilor franceze din vestul și nordul Africii, și asupra menținerii controlului Marii Britanii în nordul Africii, pe întregul tărâm de la Tunis la Egipt, asigurând astfel — dacă situația navală este favorabilă — libera trecere prin Mediterană spre Levant și spre Canalul de Suez. Pentru atingerea acestor obiective majore, Marea Britanie și Statele Unite trebuie să-și păstreze superioritatea navală și aeriană în Atlantic, transportul și aprovizionarea să nu sufere întreprinderi, iar insulele britanice să fie apărate împotriva invaziei.

Teatrul de operațiuni din Pacific

20 decembrie 1941.

1. Japonezii dețin superioritatea navală, ceea ce le dă posibilitatea să-și transporte trupele spre aproape orice punct doresc, să pună stăpânire pe el și să înființeze acolo o bază de aprovizionare navală și aeriană. Încă o bună bucată de vreme, aliații nu vor putea intra într-o luptă în care să angajeze întreaga flotă. Totuși dimensiunile oceanului favorizează transportul convoielor de trupe, făcându-le greu de interceptat. Chiar fără a deține superioritatea pe mare, există anumite puncte unde putem debarca prin surprindere. Dar nu ne putem aventura să susținem o operație de mare amploare pe ocean. Deci trebuie să ne așteptăm ca inamicul să cucerască una câte una toate posesiunile și toate pozițiile noastre fortificate din Pacific și, după ce vor nimici garnizoanele noastre, să se instaleze în fiecare, pe rând, fără nici o dificultate.

2. În timpul acestei perioade, datorită noastră este să rezistăm cu dirigenie în fiecare din zonele atacate

și să ne străduim să trimitem întăriri și provizii prin orice mijloace și cu toate riscurile. Dacă vom apăra cu încăpăținare și vom întârzi cât mai mult acele zone, dușmanul va fi nevoit să trimită efective din ce în ce mai mari departe de metropolă, resursele sale navale se vor resimi și apărarea liniilor sale de comunicație vor slăbi în tot mai multe puncte, oferind astfel ținte vulnerabile împotriva cărora își vor concentra eforturile toate forțele noastre navale și aeriene disponibile și mai cu seamă submarinele Statelor Unite, Marii Britanii și Olandei. Este de o importanță capitală ca dușmanul să nu obțină victorii importante fără să le plătească scump; trebuie să-l obligăm să aprovizioneze teritoriile cucerite și, înfinzându-se cât mai departe, să-și consume rezervele.

S-au răspândit atâtea povești despre așa-zisa mea aversiune față de operațiile de mare anvergură pe continent, încât e necesar ca adevărul să fie restabilit. Totdeauna am fost de părere că singurul mijloc de a câștiga războiul era pornirea unui atac hotărâtor de mare amploare pe teritoriul țărilor ocupate de germani, și că momentul declanșării lui va fi vara anului 1943. Încă de la sfârșitul lui 1941 am apreciat că în faza ei inițială, operația — așa cum o vedeam eu — necesita 40 de divizii blindate și un milion de soldați aparținând altor arme. Cînd mă gîndesc la numărul de cărți care s-au scris pornind de la supoziții gratuite și eronate asupra atitudinii mele referitoare la acest subiect, mă simt obligat să atrag atenția cititorului asupra documentelor autentice — singurele valabile — din acea vreme.

Campania din 1943

18 decembrie 1941

1) Dacă operațiile descrise în primele două părți vor fi duse la bun sfârșit în 1942,

JOSÉ ROIG

AUX PARIS

ist wegen Begünstigung
des Feindes, begangen durch
Verbung für die Truppen
des früheren
Generals de Gaulle.

zum

TODE VERURTEILT

und heute erschossen worden.

Paris, den 1. August 1941.

DAS FELDGERICHT.

ROIG JOSÉ

DE PARIS

a été condamné à mort
pour

AIDE A L'ENNEMI

par recrutement en faveur
de l'armée
de l'ex-Général de Gaulle.

IL A ÉTÉ FUSILLÉ AUJOURD'HUI.

Paris, le 1er Août 1941.

LE TRIBUNAL MILITAIRE.

„...va trebui să profităm cât mai mult de «Francezii liberi» ai generalului de Gaulle...” Intre timp, aceștia cădeau sub gloanțele ocupanților

la începutul anului 1943 situația se va prezenta probabil după cum urmează :

a) Statele Unite și Marea Britanie își vor fi recucit superioritatea navală în Pacific și toate detașamentele japoneze de dincolo de Ocean vor fi amenințate, pe de o parte, de atacurile asupra liniilor lor de comunicație și, pe de altă parte, de expedițiile britanice și americane efectuate cu scopul de a recștiga pozițiile pierdute.

b) Insulele britanice vor fi indemne și pregătite să mai temeinic ca înainte să respingă o invazie.

c) Toate țărmurile Africii de vest și de nord, de la Dakar la Canalul de Suez și de la Levant pînă la granițele Turciei, vor fi în mîinile anglo-americanilor.

Turcia, deși nu în mod necesar angajată în război, va face cu siguranță parte din lagărul anglo-ruso-american. Situația rușilor va fi substanțial întărită, iar materialele de război promise de Marea Britanie și Statele Unite vor compensa în parte pierderile suferite de

industria sovietică de război. Se prea poate ca unele capete de pod să fie stabilite în Sicilia și în Italia, ceea ce ar stîrni reacții deosebit de favorabile nouă în această țară.

2) Totuși, nici unul din aceste evenimente nu va aduce cu sine sfîrșitul războiului. Nu sînd Japonia să se mulțumească cu teritoriul cuprins între granițele ei și nici învingînd forțele ei expediționare va lua sfîrșit războiul. Doar înfrîngerea armatelor germane în Europa sau convulsiile interne din Germania, provocate de o întorsătură nefavorabilă a războiului, de lipsuri materiale și de bombardamentele ofensive ale aliaților, vor pune capăt războiului. Cînd germanii vor începe să-și dea seama de creșterea puterii Statelor Unite, Marii Britanii și Rusiei, e posibil ca în interiorul țării să aibă loc o criză, dar nu ne este îngăduit să ne bizuim pe această eventualitate. Planurile noastre trebuie să pornească de la premisa că rezistența forțelor terestre și aeriene germane va fi ace-

eași de pînă acuma și că vom continua să luptăm cu un număr din ce în ce mai mare de submarine.

3) Va trebui deci să ne pregătim să eliberăm țările ocupate din vest și sudul Europei, debarcînd în locuri potrivite, succesiv sau simultan, armate britanice sau americane destul de puternice pentru a încuraja la insurtecție populațiile țărilor respective. Singure, ele nu ar fi în stare să o facă din pricina represaliilor la care ar fi supuse, dar, dacă am trimite trupe suficiente și bine înarmate în cîteva din următoarele țări : Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, pe coasta franceză a Canalului Minecii și pe coasta franceză a Atlanticului, precum și în Italia și poate în Balcani, garnizoanele germane s-ar dovedi neputincioase să țină comitente piept forțelor de eliberare și furiei dezlănțuite a popoarelor răsculate. Așa timp cît dispunem de forțe navale suficiente pentru a ne alege locul sau locurile

de atac, germanilor le va fi cu neputință să mențină, în fiecare din aceste țări, efective suficiente care să reziste. Mai ales că dușmanul nu-și poate deplasa lateral blindatele de la nord la sud sau de la vest la est; el este nevoit, fie să le repartizeze între diversele țări ocupate, în care caz dispersiunea îi va fi nefavorabilă, fie să le păstreze centralizate în interiorul Germaniei, în care caz distanța va întârzia o eventuală reacție, dându-ne timp suficient să stabilim capete de pod solide.

4) Trebuie să avem în vedere obișnuitele contradicții dintre planurile de scurtă durată și cele de lungă durată. Războiul înseamnă o luptă continuă, purtată zi de zi. Dispozițiunile pentru viitor nu ne putem încumeta să dăm decât anevoie și într-o măsură destul de limitată. Experiența arată că pronosticurile se dovedesc în majoritatea cazurilor eronate, iar pregătirile insuficiente. Totuși e necesară o schemă de ansamblu și o linie generală pentru dirijarea în timp a războiului spre un final victorios, mai cu seamă în condițiile epocii noastre, când nici o ofensivă pe scară largă nu poate fi declanșată, fără să ceară în prealabil o vastă și complicată organizație tehnică.

5) Deci, înaintea noastră nu se află numai sarcina de a-i obliga pe japonezi să se retragă la ei în țară și de a recăpăta o suprafață indispensabilă în Pacific, ci și sarcina de a elibera țărilor ocupate ale Europei, prin debarcarea de trupe americane și britanice pe coastele lor, în cursul verii 1943. Trebuie elaborate planuri de debarcare pentru toate țărilor sus-menționate; vom întârzia pe cât posibil alegerea celor trei sau patru țări în care se va efectua debarcarea, ca să beneficiem cât mai mult de desfășurarea evenimentelor și ca secretul să fie cât mai bine păstrat.

6) În principiu, trebuie transportate forțe blindate și motorizate ce pot fi debar-

cate nu în porturi, ci pe plaje, cu ajutorul unor ambarcațiuni sau vase special construite în acest scop. Astfel frontul potențial de atac va deveni atât de vast, încât forțele germane care țin sub ocupație aceste țări nu vor putea rezista în toate punctele lui. Trebuie de asemenea pregătite materiale de război amfibii pentru a permite efectuarea rapidă și sigură a acestor debarcări de mare anvergură [...]

7) Să nu ne închipuim că va fi necesar un mare număr de oameni. Dacă încursiunea formațiilor blindate e încununată de succes, populația locală, căreia trebuie să-i procurăm arme, va constitui efectivul de bază al ofensivei de eliberare. Patruzeci de divizii blindate a 15.000 de oameni fiecare sau echivalentul lor în brigăzi de tancuri — din care Marea Britanie va furniza aproape jumătate — vor însuma 600.000 de oameni. E suficient ca un milion de soldați aparținând unor arme diverse să se alăture acestor formațiuni blindate, pentru a smulge de sub dominația lui Hitler teritorii imense. Dar, odată începute aceste campanii, vor necesita, ca să continue, uriașe cheltuieli. Industria și taberele noastre de instrucție vor trebui să furnizeze un randament înalt pînă la sfîrșitul anului 1942.

8) În afară de supremația pe mare — fără de care nimic nu va fi posibil —, factorul esențial care să asigure reușita acestor operații este supremația aeriană; tot în scopul debarcării, va trebui să ne ocupăm de dezvoltarea trupelor aeropurtate. De altfel această ultimă condiție este necesară și pentru campaniile din 1942. Spre a măcina rezistența inamicului și a-l împiedica să ia măsuri împotriva planurilor noastre, trebuie, pe cât se poate, intensificată ofensiva de bombardare a Germaniei de către avioane cu baza în Anglia, și a Italiei de către avioane ce vor decola din Malta și — dacă va fi po-

sibil — de la Tripoli și Tunis. Avînd în vedere că aviația britanică de prima linie este de pe acum superioară celei germane, că aviația sovietică și-a afirmat superioritatea pe mare parte a frontului rusesc, echivalînd cu 3/5 din aviația hitleristă de prima linie, și că acestor efective li se vor adăuga pe viitor resursele și forțele aviației americane, nu există nici un motiv să nu devenim adevărații stăpîni ai aerului încă înainte de vara anului 1943; între timp Germania va avea de suferit grave și neîntrerupte lovituri [...]

9) Dacă ne pregătăm de pe acum în vederea acestor sarcini, avînd grijă să nu neglijăm pe cele imediate, putem spera, chiar dacă Germania nu se va năruși înainte, să câștigăm războiul la sfîrșitul anului 1943 sau în 1944. [...]

Am dat citire acestei note în fața șefilor de stat major chiar în ziua în care am scris-o. Colegii mei militari au fost într-un totu de acord cu vederile mele, și în general cu cele cuprinse în primele două note, care de fapt nu erau altceva decît rezultatul studiului nostru colectiv și a discuțiilor purtate despre problema războiului, așa cum se prezenta în momentul acela.

Examinînd aceste trei documente, de care în ansamblu și în lumina evenimentelor ce au urmat sînt și astăzi mulțumit, se poate observa că pronosticurile mele nu s-au depărtat prea mult de ceea ce au întreprins Marea Britanie și Statele Unite în timpul campaniilor din 1942 și 1943. Am obținut acordul Președintelui pentru expediția din nord-vestul Africii (operația Torch), care a constituit prima noastră mare ofensivă amfibie comună. Doriința mea cea mare era să văd realizată în vara 1943 trecerea Canalului și eliberarea Franței (operație denumită la început Round up și mai apoi Overlord).

(Va urma)

SEMNAL

PENTRU SLUJITORII MUZEI CLIO

A fost predat Editurii Tineretului — sub egida căreia va apare la începutul anului viitor — manuscrisul Dicționarului istoric românesc. Operă monumentală — prin amploarea și caracterul său — el vine să împlinească un gol în arsenalul instrumentelor de lucru ale slujitorilor muzei Clio. La elaborarea lui au luat parte cercetători de prestigiu ai istoriei românești. Colectivul, condus de profesorul C. C. Giurescu, reunește peste 30 de „redactori” — dintre care amintim pe: Dan Berindei, Virgil Cindea, Paul Cernovodeanu, Gh. Cront, H. Daicoviciu, Vasile Drăguț, A. Decei, Dinu C. Giurescu, Mihai Guboglu, Carol Gölner, S. Morintz, Vasile Netea, Ștefan Olteanu, Radu Popa, C. Șerban, Pompiliu Theodor, G. G. Potra, Oct. Iliescu, Gh. Țuțui și alții.

În prima sa ediție, „Dicționarul” va cuprinde peste 5000 de „termeni”, câteva sute de ilustrații — multe dintre ele inedite — hărți, planșe policrome etc. și, element important pentru finuta sa grafică, va fi tipărit pe hirtie de bună calitate.

Investigațiile întreprinse pentru elaborarea lucrării au pus în lumină existența, în limba română, a peste zece mii de termeni de istorie. Între cei 5000 pe care îi va cuprinde dicționarul, mulți sînt azi dispăruți, uitați. Dar ei fac parte din patrimoniul culturii noastre. Prin Dicționarul de istorie, unii termeni vor fi precizați, iar alții scuturați de colbui arhivelor și al timpului și puși în circuitul larg al cunoștințelor noastre contemporane.

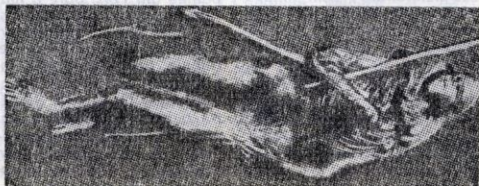
VIKINGI ÎN PIELE ȘI OASE

Cine ar fi crezut că oamenii care au populat țărmurile Mării Nordului acum 1000—1500 de ani vor ajunge pînă la noi așa cum au fost? Nu reconstituieți — pe baza descrierilor și a materialelor arheologice —, ci autentici! Hainele, confecționate în majoritatea lor din țesături și din piele — materiale prin excelență supuse unui proces de descompunere organică — au rămas intacte. Încălțările, la fel. Unele — foarte multe de lemn —, de asemenea! Trupurile, desigur deshidratate, și-au păstrat pielea intactă și dimensiunile sînt aproape cele inițiale. Pînă și pieptănătura

*Încălțări de acest fel
purtăm și noi!*

Parcă s-ar fi mișcat în somn! Numai coiful de metal s-a cam lărgit!

părului s-a conservat ca atare.

Ce maestru al îmbălsămării a reușit această performanță de necrezut? Ce secrete — necunoscute pînă și vechilor egipteni — erau știute și folosite de oamenii nordului? Nicî unul! Miraculoasa conservare se datorește mlaștinii! Zăcămintele de turbă situate în regiunea de nord a Republicii Federale a Germaniei sînt cele care au păstrat astfel de vestigii remarcabile.

Reproducem alăturat două fotografii care demonstrează cele semnalate.

TEZAU MONETAR DESCOPERIT ÎN CIPRU

Cel mai mare tezaur de tetradrahme de argint emise în activile monetării din insula Cipru, de dinastia Ptolomeilor (cirmuitori ai Egiptului, urmașii lui Ptolomeu I. Soter), a fost descoperit la Paphos.

Cele 2484 de monede sînt emisiuni dintre anii 204 și 88 î.e.n. Autorii descoperirii presupun că îngroparea tezaurului s-ar datora ocupării insulei de către romani, în anul 58 î.e.n.

Tetradrahmele s-au găsit într-o amforă, în condiții stratigrafice clare, sub podeaua încăperii a XXIII-a a unei mari vile romane, la a cărei cercetare se lucrează de mai multă vreme.

Numismații și istoricii așteaptă noutăți interesante de la cercetarea amănunțită a acestui mare tezaur.

București, într-o dimineață de sfârșit de septembrie. Întreprinderea Getax anunța organele de miliție că unul din autoturismele din serviciul de noapte nu s-a înapoiat la bază.

Echipele operative ale Direcției Miliției Capitalei au intrat imediat în acțiune. După vreo două ore, autoturismul abandonat a fost găsit într-o fundătură din apropierea străzii Cazarmii. În rezervor nu mai avea un strop de benzină.

Mașina fusese observată acolo încă din zorii zilei. Cum de ajunsese însă în acel loc? Unde era șoferul? Citeva întrebări la care încă nu se putea răspunde. În cursul dimineții șoferul se prezintă la biroul de informații al Direcției Miliției Capitalei, cerînd să fie primit de conducerea D.M.C.

Hoții de mașini

Șoferul povestește că, spre miezul nopții, trei indivizi l-au solicitat să-i ducă pînă la restaurantul de lingă podul Băneasa. Pe la capătul șoselei Kiseleff, unul dintre pasageri i-a cerut să tragă pe dreapta și să oprească. După aceea, pronunțase cifra unu. La acest consemn, toți s-au repezit asupra lui și l-au smuls cu forța de la volan, lovindu-l brutal. L-au astupat gura cu un căluș, i-au pus un sac în cap și l-au legat fedeleș. Pe urmă, l-au aruncat lingă banchetă. Nu mai știa bine ce se mai întîmplase cu el, fiindcă leșinase.

Cînd și-a revenit, mașina gonea pe o stradă necunoscută. Apoi s-a oprit. Își amintea că l-au scos din autoturism și l-au zvrilit într-un șanț. Îl lăsaseră acolo, plecînd cu mașina. Într-un tirziu s-au apropiat de el niște copii. L-au dezlegat, i-au scos sacul de pe cap și călușul din gură.

— Îți mai amintești cum arătau? îl întrebă pe un ton prietenos ofițerul de miliție, care primise însărcinarea să stea de vorbă cu șoferul.

Șoferul se gîndi citeva clipe:

— Cel care a stat pe bancheta din față, lingă mine, era un om înalt, bine legat. Avea ochelari de vedere. Purta un fulgarin de culoare gri, iar pe dedesubt parcă avea un pulover negru, cu o dungă albă la gît. De altfel, toți trei erau îmbrăcați în fulgarine de culori deschise, gri sau bej. Și ceilalți doi, după cît am putut să-i observ, erau oameni voinici. Toți erau tineri, cred că sub 30 de ani...

Către ora prînzului, conducerea Direcției Miliției Capitalei convocă într-o ședință de lucru pe șefii de serviciu și pe mai mulți lucrători din aparatul operativ. Ei au pus la punct planul de acțiune împotriva bandiților.

Publicăm acest material cu prilejul împlinirii, la data de 8 iunie, a două decenii de la înființarea miliției.

Echipele operative intră în acțiune

Locot. colonel O. GOGA

Trebuiau prinși cît mai repede, pentru a nu li se da posibilitatea săvîrșirii altor infracțiuni. În legătură cu tilhăria comisă, existau citeva indicii destul de prețioase. Verificările efectuate la evidența operativă duceau la concluzia că autorii nu puteau fi decît elemente care mai săvîrșiseră și alte infracțiuni.

Pe taxiuri au fost instalate în grabă semnalizatoare luminoase de alarmă, ce puteau fi declanșate cu multă ușurință, chiar și în cazul în care șoferii erau imobilizați. Evenimentele care s-au succedat în următoarele trei zile au confirmat întru totul justetea aprecierilor făcute, ca și a măsurilor luate de organele de miliție pentru prinderea bandei.

Doză zile mai tirziu, un alt șofer a fost oprit pe bulevardul Nicolae Bălcescu de patru indivizi, îmbrăcați toți în fulgarine de culoare deschisă. L-au cerut să întoarcă și să-i ducă în calea Dorobanți. În apropierea intersecției cu bulevardul Ștefan cel Mare i-au cerut să o ia la dreapta, pe strada Mitropolit Timuș. Ajungînd într-un loc mai întunecos, l-au somat să oprească. Apoi individul de lingă șofer a scos pistolul, cerîndu-i, sub amenințări, să nu facă nici un zgomot. Procedaseră apoi ca și cu primul șofer. L-au legat miinile și picioarele, i-au pus călușul în gură, l-au legat la ochi, i-au luat banii. În sfîrșit, l-au trîntit jos, la picioarele banchetei din spate.

După aceea, mașina s-a pus din nou în mișcare. Mergea prost, cu zmcuturi, semn că cel de la volan nu prea era de meserie. Tilhării au abandonat pînă la urmă mașina, cu șofer cu tot. Așa l-au găsit spre ziuă primii trecători.

Cam la ora 22,30, după instructajul de seară, sergentul major Giță Stan, din paza generală a Secției 14 miliție, se îndrepta spre strada Nufierilor, locul lui de veghe. De pe o străduță laterală, care se întretaia cu Nufierilor, îi apărură în față doi tineri.

— Știi cumva unde vine strada Amidelor ?
i se adresară ei, aproape în același timp.

— Amidelor ? N-am auzit de ea.

— N-aveți cumva un ghid ? continuară străinii, în timp ce se apropiau de milițian.

— N-am, dar mergeți puțin mai înainte, la secție, și adresați-vă ofițerului de ser...

Cind mai erau la un pas pînă la Giță, se năpustiră asupra lui, încercînd să-l imobilizeze. Timp de o clipă, Stan reuși să se elibereze, vrînd să scoată pistolul și să tragă, dar nu mai avu timp*.

Un foc de armă ucigaș tulbură liniștea nopții.

...Acele ceasornicului trecuseră de miezul nopții. Forfota obișnuită a străzilor se potolise. Orașul se cufunda tot mai mult în liniște. Sergentul major Nicolae Ezaru își făcea rondul obișnuit.

Apropiindu-se de Hala Traian, se hotări să mai dea o raită prin piață. După cîțiva pași, îl zări, în partea opusă, venind spre el, dinspre Foișorul de Foc, pe sergentul major Enache.

— Am venit să te avertizez, spuse Enache. M-au înștiințat de la secție că pe strada Nufierilor a fost atacat Stan. Vezi că sînt înarmați, nemernicii. Caută-l pe Zidaru și fă-l atent și pe el.

...Zidaru abia mai zărea silueta sergentului major Ezaru. Avertizat de pericol, el își continua rondul. Pe partea cealaltă a străzii trecură în grabă doi indivizi. Se uită atent la ei, dar nu observă nimic suspect. Mai merse puțin și după colț apărură alți doi. Zidaru se opri cîteva clipe, apoi porni mai departe. N-apucă să facă însă decît cîteva pași. Două focuri de armă, venite din spate, îl loviră în plin. Alte focuri de armă răsunară undeva, în față. Se rezemă cu spatele de stîlpul de beton al unui garaj și scoase pistolul. Încercă să ochească, dar nu mai reuși. Căzu pe caldarîm. Ezaru, care auzise focurile de armă, porni în fugă spre restaurantul „Sighișoara”, unde se despărțise de Zidaru. Îi zări pe bandiți și trase cîteva focuri de revolver. Bandiții răspunseră și ei cu împuşcături.

Mai avea doar cîteva zeci de metri pînă la ei cînd simți un cui de foc înfigîndu-i-se adînc în coapsă. Glonteile îl țintui pentru cîteva clipe, dar apoi continuă să înainteze.

* Împrejurările și cuvintele rostite au fost reconstituite ulterior la interogatoriul criminalilor.

Unul dintre bandiți se năpusti ca o fiară asupra lui. Cu ultimele puteri Ezaru îl apucă în brațe. O luptă pe viață și pe moarte se încinse între milițian și bandit care încercă să se desprindă de subofițer și să fugă. Dar Ezaru se aruncă din nou asupra lui, deși era greu rănit, îi răsuci piciorul și-l trînti la pămînt. Alarmați de focurile de armă, cîteva cetățeni care se găseau în restaurantul „Sighișoara”, ca și responsabilul Gheorghe Cristescu, îi veniră în ajutor. Apărură și cîteva milițieni...

„Afaceri” banditești

La primul interogatoriu, Anton Antonescu se dovedi destul de prudent. Răspunsurile pe care le dădea erau inadins încalcite.

— Ce contingent ești ?

— '56.

— Stagiul militar l-ai făcut ?

— Nu l-am fost respins ca inapt.

— Vreo defecțiune fizică ?

— Mai mult o debilitate decît o defecțiune.

— Numai de aceea ai fost respins ?

Infractorul începu să dea semne de neliniște.

— A mai fost și altceva.

— Ce anume ?

— Cu puțin timp înainte comiseseam o infracțiune, pentru care am fost condamnat la un an și șase luni închisoare.

— Ce fel de infracțiune ?

— Un furt.

— Furt cu tilhărie, nu ?

— Așa scria în actul de acuzare, dar una a fost în realitate și alta scria acolo...

— Lucrul a fost lămurit atunci de organele de anchetă și de justiție ?

— A fost, domnule comandant, dar parcă dumneavoastră nu știți...

Cind fu întrebat despre ceilalți infractori, Antonescu rezistă multă vreme, pentru a nu-și demasca complicități.

— Nu știu cum îi cheamă și nici unde locuiesc — acesta era aproape de fiecare dată răspunsul lui. Știu doar că pe unul din ei îl cheamă Nelu.

— Nelu și mai cum ? insistă ofițerul de miliție.

— Nu știu, că doar n-aș fi nebun să mai ascund și acum.

— Dar de locuit, unde locuiește acest Nelu ?

— Am mai spus, domnule comandant, că nu cunosc.

— Bine, bine, să zicem că așa stau lucrurile, dar cum te întâlneai cu el și cu ceilalți ?

— Venea la mine acasă, în Elena Cluce-reasa, mă lua și după aceea mergeam și ne întâlneam cu ceilalți. Totul era aranjat numai și numai de el.

Către sfârșitul lui septembrie 1958, viața Capitalei noastre a fost tulburată de o bandă de țilhari, care urmăreau să dea lovitură de amploare din ce în ce mai mari. În lupta pentru prinderea acestei bande, au căzut eroic la datorie sergenții majori Constantin Zidaru și Giță Stan, din paza generală a Inspectoratului miliției orașului București, iar sergentul major Nicolae Ezaru a fost grav rănit.

Pentru merite deosebite în îndeplinirea sarcinilor de serviciu, precum și pentru spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă în lupta pentru nimicirea bandei de țilhari, Consiliul de Stat, prin Decretul nr. 492/1958 a conferit post-mortem ordinul Steaua republicii cl. a III-a sergenților majori Constantin Zidaru și Giță Stan. Sergentul major Nicolae Ezaru, astăzi locotenent major la Sectorul 4 miliție din Capitală a fost distins cu același ordin și avansat la gradul de sublocotenent.

Au mai fost, de asemenea, decorați cu ordinul Steaua republicii cl. a III-a și a IV-a o serie de ofițeri și subofițeri care au luat parte la acțiune.

Abia spre ziuă, când ofițerul îi arată fotografia unui individ cu ochelari, Antonescu tresărește. Înțelegând că organele de miliție dăduseră de urmele întregii bande, limba i se mai dezlegă.

— Vasăzică pe Lugojanu l-ai cunoscut în închisoare?

— Exact.

— Dar pe ceilalți?

— Pe ceilalți i-am cunoscut prin Nelu.

— Și când v-ați hotărât să vă uniți în grup și să jefuiți oamenii?

— Eu nu sînt vinovat începînd eu să se jefiască. Niciodată n-am jefuit pe nimeni. El a pus totul la cale. În timpul executării pedepsei, mă hotărîsem să mă pun pe muncă. De altfel, puteți chiar constata că m-am și angajat la întreprinderea „Metalica”. Numai că după cîteva zile m-am trezit cu Lugojanu după mine. S-a finit morțiș de capul meu să-i dau o mină de ajutor la niște „afaceri”. Și uite unde am ajuns...

— Omorîrea oamenilor și jefuirea lor, asta numiți voi afaceri?

— Nu eu, domnule comandant. N-am făcut-o eu. Pot să mă și jur! Nelu a făcut toate astea!

— Da, da, Nelu, ajutat de voi toți. Și cît ai lucrat la „Metalica”?

— Am lucrat numai vreo două luni și după aceea am plecat.

— Și cine e acest Lugojanu?

— În închisoare ne povestea că tatăl lui a fost mai de mult „om mare”. Zicea că ar fi avut moșie și pe deasupra a fost și politician pe timpul burgheziei.

— Dar cum ajunsese Lugojanu în închisoare?

— Spunea că a fost acuzat pe nedrept de furt.

— Și ce urmăreați prin activitatea voastră?

— După cite ne spunea el, ca să facem rost de bani ne trebuiau mai întîi arme. Apoi nu știu ce mai urmărea, că nu ne-a spus.

— Păi bani, după cite știm, ați luat și pe buteliile de aragaz pe care le-ați furat, și de la șoferii de pe getaxuri...

— Aia erau bani, domnule comandant?

Șapte, opt sute de lei pe zi? N-ajungeau nici măcar pentru cheltuielile mărunte. Lui Lugojanu îi trebuiau bani mulți, nu se mulțumea niciodată cu puțin. De altfel, din tot ce am lucrat, am împărțit pe din două, el jumătate și noi, toți ceilalți, cealaltă jumătate.

— Dar „ceilalți” cine erau?

— Pe unu știu că-l chema Viorel, iar pe un pusti Wili. Viorel lucra pe undeva la Depoul I.T.B. Panduri. Despre Wili nu știu nimic. De altfel, el nici n-a luat parte decît astă noapte. Și Lugojanu se cam ferea de el, spunea că-i necopt și că are limba cam lungă.

— Dar de locuit, știți unde locuiesc?

— În privința asta nu vă pot fi de folos. Știu doar că Wili lucra pe undeva lîngă cimitirul Belu.

Rendez-vous pe strada Căuzași

...Mult timp și multă energie au consumat lucrătorii de miliție cu identificarea lui Viorel. La Depoul Panduri lucrau nu mai puțin de opt tineri cu acest nume. Abia după studierea condicelor de prezență se opriă asupra lui Viorel Simpetru, care nu se mai prezentase la lucru de la opt septembrie. Căutat la domiciliu, părinții săi declarară că nu-l mai văzuseră de mai bine de o lună.

— De altfel, nici nu-l mai considerăm copilul nostru, se plînsese mama lui. Și pe noi, oameni bătrîni și cinstiți, ne-a furat nemernicul!

— Dar nu știți, cumva, pe unde locuiește?

Întrebase locotenentul Tudor Vintilă.

— D-apoi credem că la vreo femeie, că ele îi mîncîncă banii și viața, răspunsese tatăl băiatului.

...Cînd locotenentul Traian Dumitrașcu îi spuse Mariei că e lucrător de miliție, femeia îl pofți în casă unde domnea o ordine desăvîrșită.

— Iată de ce v-am deranjat, zise ofițerul de miliție. Dumneavoastră sînteți rudă cu Viorel Simpetru?

— A, cu Viorel! Da. O rudă mai îndepărtată...

— Cînd l-ai văzut ultima dată?

— Acum două zile. L-am înîlnit înîmplător, pe Lipskani.

— Vreji să-mi povesteşti cum a decurs înîlnirea dumneavoastră?

— Prea multe nu vă pot spune. De altfel, nici n-am stat de vorbă decît vreo două-trei minute. Spunea că e aşteptat de nişte prieteni de-ai lui. M-a rugat să-l scuz că se grăbeşte. Mi-a propus să mă înîlnesc cu el poimîine, adică astăzi la ora zece. I-am răspuns că n-am nimic împotrivă, şi-a luat rămas bun şi a plecat.

— Înseamnă că la ora zece aveji înîlnire cu el?

— Da. Numai că ora a fost schimbată pentru unsprezece. Mi-a trimis vorbă printr-o nepoată.

— În ce loc vă înîlniţi?

— Pe strada Căuzaşi, colţ cu Călăraşi, în faţa magazinului Alimentara.

— Ofiterul făcu o pauză, apoi spuse:

— Ruda dumneavoastră face parte dintr-o bandă de tîlhari, care a comis mai multe jafuri. În ultima vreme banda a săvîrşit cîteva crime. Trebuie să ne ajutaţi să-l găsim pe Viorel.

— Numai să-mi spuneţi ce am de făcut.

— Nimic altceva decît să vă duceţi la înîlnire la ora fixată.

...La ora unsprezece fără cinci minute Maria apărî în faţa magazinului Alimentara. După vreo cîteva minute îşi făcu apariţia, venind pe strada Căuzaşi, Viorel Simpetru. Se putea observa de la distanţă că banditul nu prea era în apele lui. Mergea ciţiva paşi şi se uita cînd la stînga, cînd la dreapta. De cum îl văzu, Maria se îndreptă hotărît spre el.

În acelaşi timp, la colţul străzii, printre trecători, îşi făcură apariţia doi oameni care se apropiau discutînd de locul unde se aflau Maria şi Simpetru. Puţin mai tîrziu, din partea opusă a străzii Căuzaşi, se iviră alţi doi bărbaţi care, la fel ca şi ceilalţi, păreau preocupaţi de treburile lor. Se apropiară toţi patru în acelaşi moment de bandit şi, la un semnal, îl imobilizară.

Unde te duci, Nelule?

Se scurseseră două zile şi lui Lugoianu nu i se dădea de urmă. Văzîndu-se singur, încolţit din toate părţile, luase desigur măsuri de prevedere. Simpetru şi Wilî declaraseră că Lugoianu le-a spus să se ascundă unde pot cîteva zile, pînă ce le va da el de ştire.

Unde dispăruse după aceea, nimeni nu ştia. Infractorul nu trecuse nici măcar pe acasă, nici telefon nu dăduse. Lucrătorii de miliţie erau însă convinşi că Lugoianu, răminînd fără cuib şi fără prieteni, va căuta să-şi găsească un adăpost, urmînd ca apoi să ia legătura cu alte elemente de teapa lui.

Ipoteza se dovedi justificată. A treia zi, la 5 octombrie, către ora prînzului, Lugoianu dădu telefon acasă mamei şi surorii lui şi le spuse că va pleca pentru un timp în provincie.

În cele cîteva minute cît dură convorbirea, organele de miliţie stabiliră locul de unde banditul telefona, iar echipele operative intrară în acţiune.

În acest timp se petrecu un lucru neprevăzut: lucrătorii de miliţie fură înştiinţaţi că telefonul folosit de Lugoianu nu mai era în cartierul din împrejurimile gării, aşa cum se crezuse iniţial, ci chiar în Gara de Nord, unde fusese mutat de două săptămîni. Adoptarea măsurilor de rigoare dură aproape 15 minute, timp în care cîteva trenuri părăsiseră Capitala. De aceea, o parte din echipe se deplasară la staţiile din imediata apropiere a Capitalei, pentru a controla trenurile care plecaseră deja din Bucureşti, cu atît mai mult cu cît era posibil ca infractorul să nu ia trenul din Gara de Nord, ci de la una din gările din vecinătatea oraşului.

...Motocicleta în care se găseau căpitanul Stan Ştefan, locotenentul Popa Isai şi locotenentul I. Diţă gneau cu toată viteza pe Calea Grivitei. Obiectivul lucrătorilor de miliţie era controlul restaurantelor şi bufetelor de pe partea dreaptă, pînă la Gara Chitila. În acelaşi timp, o altă motocicletă, cu o echipă comandată de căpitanul Rădăcineanu, controla restaurantele şi bufetele de pe partea stîngă a traseului.

Încă cu mult înainte de a ajunge la capătul liniei tramvaiului 10, lucrătorii de miliţie zăriră un cetăţean de statură athletică, îmbrăcat într-un fulgarin de culoare deschisă, cu un sac de spate, care făcea semne disperate şoferului de pe o autobasculantă să oprească. Maşina trecu mai departe. Individul pornise în fugă spre autobuzul de Chitila, imbulzindu-se la coada care se formase la urcare.

Căpitanul Stan îşi avertiză colegii că, după semnalmente, individul pare a fi Lugoianu. Stirînd protestele şoferului, ofiterul opri motocicleta în faţa autobuzului pe care îl ocoli pe partea stîngă, ajungînd în spatele banditului. Cei doi locotenenti se apropiară şi ei din dreapta.

— Nelule, unde te duci, Nelule? îl întrebă căpitanul Stan pe Lugoianu.

Banditul fresări şi întoarse capul. În acelaşi timp încercă să baie mina sub haină, dar şase braţe îl imobilizară. Văzînd că nu poate scăpa din încheştare, el izbucni într-un plîns isteric şi se trîni la pămînt. În văzul mulţimii, lucrătorii de miliţie îl dezarmară şi îl duseră spre motocicletă...

La proces, Lugoianu, Antonescu, Simpetru şi Wilî au fost condamnaţi la moarte, complicităţii lor la închisoare pe diferite termene. Tribunalul Suprem a respins cererea de graţiere şi sentinţa a fost executată.

Relatarea de mai sus corespunde în întregime realităţii.

Un portret al lui Mihai Viteazul aflat pe pagina a doua a descrierii germane din 1601 a bătăliei de la Gorăslău

Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul?

C. REZACHEVICI

cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”

În zorii zilei de 9/19 august 1601, într-o duminică, pe cîmpia Turzii se rostogoli în pulbere capul lui Mihai Viteazul, asasinat mișelește din ordinul generalului Basta. „Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci [...] Și rămaseră creștinii și mai virtuoși Țara Românească, săraci de dînsul”. Cuvinte născute din durerea unui mare admirator al lui Mihai Viteazul, visterul Stavrinos, și consemnate în cronică țării de anonimul autor muntean al „Istoriei lui Mihai vodă”, ele mărturisesc simplu și emoționant simțămintele celor care l-au cunoscut și au luptat alături de „neînfricatul erou al creștinătății”.

Generalul Gheorghe Basta și-a atras oprobiul contemporanilor și al posterității pentru mișleasca asasinare a eroului de la Călugăreni. (Ilustrație la „Cronologia...” lui Hieronymus Ortelius)

„A fost ucis conform cu porunca“

Nu stăruim asupra amănunțelor desfășurării odiosului act de pe cîmpia Turzii. Numeroase relatări trimise la Viena și Praga în zilele următoare, și de acolo răspindite la curțile europene, nu mai puține izvoare narative, precum și o bogată literatură istorică, folosind felurite versiuni, adesea fără o analiză critică prealabilă, au povestit în fel și chip asasinarea învingătorului de la Călugăreni. Autorul crimei e de asemenea bine cunoscut: generalul imperial Gheorghe Basta. O recunoaște el însuși, răspicat, în scrisoarea trimisă arhiducelui Matias, viitorul împărat, la 23 august (stil nou) 1601, din tabăra de la Turda: Mihai „a fost ucis conform cu porunca dată de mine celor însărcinați cu executarea”. Atrage totuși atenția un fapt trecut cu vederea de cercetătorii perioadei, anume numărul mare de trupe trimis de Basta spre tabăra lui Mihai. Ștefan Szamosközy și G. Beduccino, ambii contemporani ai evenimentelor, relatează pe larg despre sfatul ținut de Basta cu căpitanișii săi în noaptea de sîmbătă 18 august și despre planul desfășurării trupelor stabilit pentru a doua zi. Într-o scrisoare din 28 august Ieremia Movilă, afirmă că s-a ajuns chiar la o luptă înversunată între cele două tabere.

Problema care ne interesează în chip deosebit în articolul de față privește însă soarta rămășițelor lui Mihai Viteazul. Un docu-

ment încă nepublicat¹, care datează din 7 decembrie 1612, aruncă o nouă lumină asupra evenimentelor de la începutul secolului al XVII-lea, permițînd scoaterea din anonimat a celui care a făcut ca măcar o parte din trupul eroului să odihnească alături de tatăl său în necropola voievodală de la mănăstirea Dealu.

Relatăriile provenite din tabăra imperială de pe cîmpia Turzii, informațiile ambasadorilor străini acreditați la Praga, raportul trimisului lui Rudolf al II-lea și cele ale căpitanișilor imperiali din Ungaria Superioară nu amintesc aproape nimic despre soarta rămășițelor lui Mihai Viteazul. Acuzînd sau scuizînd atitudinea lui Basta, ele înregistrează doar actul în sine și consecințele sale politice, refuzînd, parcă într-o înțelegere tacită, să dezvăluie detalii legate de comportarea ulterioară a lui Basta și a imperialilor față de cel asasinat. Aceste aspecte se desprind însă sugestiv dintr-o scrisoare a lui Ieremia Movilă adresată la 1 septembrie (stil nou) 1601 cancelarului lituan Leon Sapieha. „Vă mai înștiințăm de asemenea cu siguranță cum că Mihai vodă pieri la Turda în 19 a lui august, ucis din ordinul lui însuși Gheorghe Basta, dintîi fu împușcat, apoi i se tăie capul, și corpul s-a expus pe cîmp deasupra unui cal mort și Gheorghe Basta nu permise a-l înmormînta” (subl. ns.) Relatarea nu poate fi pusă la îndoială. Ea provine de la un dușman al lui Mihai, al cărui frate lupta în Țara Românească împotriva boierilor celui ucis și poate fi cu atât mai ușor verificată cu cît corespunde într-un tot cu însemnările lui Șt. Szamosközy. În versiunea acestuia, ucișorii au fîrît trupul lui Mihai afară din cort „și a zăcut trei zile gol la marginea drumului. Capul cu barbă cu tot, l-au pus pe hoitul unui cal [...] În cele din urmă [...] l-au înmormîntat niște sirbi într-o groapă mică...”

Versiuni contradictorii

O versiune cu totul diferită a celor întîmplate după moartea lui Mihai prezintă Ciro Spontoni, secretarul lui Basta și redactorul memoriilor sale sub titlul *Historia della Transilvania*, Veneția, 1638. O redăm aproape în întregime deoarece pe ea se bazează mulți dintre istoricii care au analizat evenimentele din acei ani: „După aceasta [asasinarea lui Mihai, considerată „giustissima essecutione” — n.n.], se ținut consiliu, la care au participat conducătorii ambelor armate (imperială și română — n.n.) care au declarat supunere față de ordinele generalului Basta; s-a hotărît de asemenea a se trimite capul lui Mihai în Țara Românească, socotindu-se că dacă

¹ Biblioteca Academiei R. S. România, DCXLIII/3. A intrat în fondurile Academiei în anul 1952. O traducere datorată lui H. Chircă, la Institutul de istorie „N. Iorga”.

nu l-ar fi trimis [...] boierii n-ar alege alt voievod. [...] Capul fu deci îmbălsămat și încredințat comisului lui Mihai, care îl ceru cu cea mai mare stăruință spre a-l duce în Țara Românească. Spontoni nu ne spune în continuare dacă comisu l a luat într-adevăr capul lui Mihai alături de scrisorile lui Basta către boierii români, prin care îi îndemna să-și aleagă alt domn. Numele acestui comis (care nu este Radu Florescu, așa cum s-a susținut) e amintit de un alt italian, originar din Parma, G. Beduccino, într-o *Historia di Transilvania* rămasă în manuscris (N. Iorga). Este albanezul Leca, comisul, care îndeplinește diferitele solii ale lui Mihai pe lângă imperiali și care alături de aga Leca, de același neam, se afla în tabăra lui Mihai, pe care îl trădează, trecind de partea lui Basta (Șt. Szamosközy). Acest personaj nu trebuie confundat însă cu Leca din Pătroaia, cumnatul banului Udrea Băleanu, viitor mare postelnic al lui Radu Șerban, care atunci se afla în țară. Important este faptul că Beduccino nu pomeneste despre încredințarea capului lui Mihai comisului Leca spre a fi dus în țară.

Trecind la izvoarele franceze contemporane evenimentelor din 1601, amintim istoria lui Iacob de Thou, după care „Trupul lui [Mihai] dezbrăcat, fu aruncat să zacă spre orăre la malul riului, pînă de cu seară, într-un mod nedemn. Iar de noapte fu înmormintat în acel loc din ordinul lui Ioan Schneckenhau, tribun al miliției sileziene”. Tot o zi socotește că a rămas neîngropat trupul voievodului și Palma Cayet în a sa *Chronologie Septenaire...*, Paris, 1605 (la Scarlat Callimachi, *Din cărți vechi*, București, 1946, p. 62). Izvoarele grecești, poemele închinat lui Mihai Viteazul de visțierul Stavrinis în 1601 și Gh. Palamede în 1607, înregistrează și ele soarta rămășițelor lui Mihai. Relatarea lui Palamede spune că trei zile și trei nopți capul domnului a rămas așezat pe un cal al său ucis în invălmășeală, în care timp trupul a rămas neîngropat. La această versiune care, în linii mari, se aseamănă cu cea a lui Szamosközy, Palamede adaugă însă o știre semnificativă care nu apare în alte izvoare: „Mulți se strîngeau acolo, priveau cu jale și clătîindu-și capul criticau aspru pe Basta. Iar după trei zile și trei nopți, tot niște ostași din vechii slujitori ai lui Mihai, l-au îngropat noaptea pe ascuns și mulți l-au plîns cu prisosință” (s.n.).

Informația este deosebit de prețioasă deoarece, așa cum vom vedea, tocmai unul din acești oșteni slujitori ai lui Mihai a adus capul domnului său în țară.

Între izvoarele posterioare evenimentelor, dar care prezintă relatări demne de reținut, se numără cronică sîrbească a lui G. Brancović. Acesta petrecuse mulți ani pe lângă mitropolia română din Alba Iulia, iar între anii 1680—1689 a locuit în Țara Românească, avînd legături cu personalități politice și cu cătărarii vremii. Din Alba

DISCOVERS DE LA MORT DE MICHEL

Vayuode de Valaquie, apres la victoire obtenue par luy & Georges Baste, cōtre Sigismond Battori: traduit de l'italien imprimé à Prague en Septembre, 1601.

Avec l'extrait d'une lettre écrite de Fräufort du 26. dudit mois, contenant plusieurs notables particularitez.

A PARIS,

De l'imprimerie de Denys Duval, rue S.
Jean de Beauvais, au cheual volant.

1601.

Despre viața și moartea viteazului voievod muntean au apărut în chiar acei ani numeroase lucrări. La Paris, în 1601, vedea lumina tiparului o relatare a asasinării „neînfriecatului erou al creștinătății”

Iulia a cules știrea că după uciderea lui Mihai „cu îngăduirea lui Basta capul lui fu îngropat împreună cu trupul și mai jos grăesc cum după ce a trecut cîva timp, a fost dus și înmormintat la mitropolia din Bălgrad”, iar de la munteni, tradiția care circula în țară după care „capul ascuns a fost dus în taină de un oarecare căpitan (s.n.) numit iuzbașa (sic!) în mănăstirea de la Tîrgoviște, ce se află pe o colină ridicată, numită mănăstirea din Deal și a fost înmormintat acolo”.

În ciuda confuziei între cele două grade militare, pasajul dovedește că, cel puțin pînă în 1689, în Țara Românească circula versiunea aducerii capului lui Mihai de către unul din oștenii săi.

În 1675 apăruse istoria ieziutului I. Bisselius, care scrie de pe poziții proimperiale. După relatările sale, capul lui Mihai a fost dus la Basta, care „în ședința consiliului aștepta în cel mai mare neastîmpăr rezultatul în-

treprinderii" ucigașilor, iar trupul îi rămase neîngropat o zi întreagă.

Dintre izvoarele ungurești tirzii, dar care folosesc relatările de la începutul secolului al XVII-lea ale lui Szamosközy și Simigianus menționând cunoscuta cronică a lui Wolfgang Bethlen, unde este înregistrată știrea conform căreia trupul lui Mihai a fost dus în biserica românească de la Alba Iulia. În sfârșit, semnificativ ni se pare faptul că în cronicile turcești, cu excepția lui Kara Celibi-Zade, nu se amintește nimic despre uciderea lui Mihai, o dovadă în plus că acesta nu era în legături directe cu turcii, așa cum îl acuzase G. Basta.

Trecind la cronicile românești, amintim pe scurt *Letopisețul lui Miron Costin*, însemnând spusele unor „oameni bătrâni de pre acele vrîmi” afirmă că lui Mihai vodă „i-au tăiat capul și l-au dus la Basta Giurgiu, iar trupul pînă a tria dzi au stătut la vederea tuturor, neîngropat”, oștile sale fiind „slobozite” din tabără. Cercetînd cronicile Țării Românești, observăm că Radu Popescu nu amintește nimic despre soarta asemintelor lui Mihai. Totuși, știri despre acestea au circulat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Subliniem și străduințele lui G. Șincai de a combate „minciunile ce le-au scormit Gheorghe Basta” și „Spontoni Tălianul, prietenul lui Basta”. M. Cantacuzino înregistrează, în *Istoria Țării Românești*, tipărită de frații Tunusli în 1806, versiunea după care corpul lui Mihai a fost înmormintat pe cîmpia Turzii, „iar capul luîndu-l boieri și aducîndu-l la Tîrgoviște, l-au îngropat la mănăstirea Dealului”. Izvorul acestor știri se află în cîteva manuscrise ale *Letopisețului Cantacuzinesc*, care indică și numele celui care a adus capul lui Mihai în țară: Turturea postelnic.

Un jurămint împlinit

Pe filele îngălbenite ale uneia dintre multele versiuni ale cronicii, un anonim a adăugat cîndva la sfîrșitul „Istoriei lui Mihai vodă” o interesantă relatare: „De aceea să povestim de un boer care au fost la Mihai vodă, anume Turturea postelnicul. Atunce au fost legat Mihai vodă cu Turturea postelnicul jurămint tare și mare cum să se caute unul pre altul pînă la moartea lor. Și de să va prinde lui Mihai vodă să pieie într-altă țară, să nu-i lase oasele acolo, ci să le aducă în Țara Românească. Iar de se va prinde să pieie acest postelnic Turturea într-altă țară, să nu-i lase Mihai vodă oasele, ci să le aducă în Țara Românească să le îngroape.

Drept aceea, deaca văzu Turturea postelnicul că tăiară pre Mihai vodă, mult s-au nevoit pentru jurămintul ca să aducă oasele lui Mihai vodă. Ci n-au putut, ci au

luat numai capul de l-au adus în Țara Românească și l-au îngropat la mănăstirea Din-deal, de la Tîrgoviște. Și au făcut milă mare care au fost lăsat Mihai vodă să le dea acei mănăstiri”.

Considerată o simplă „legendă”, asemănătoare „cuvintelor” lui Neculce, povestea lui Turturea a cunoscut o anumită răspîndire în secolele XVII—XVIII și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, circulînd și în Moldova. Apare astfel într-o copie moldovenească a *Letopisețului Cantacuzinesc*, care la 13 octombrie 1718 aparținea lui Manea Mătăsar, e trecut și în varianta copiată de lordache Sion la 5 octombrie 1777, precum și în aceea a ieromonahului Ghelasie, cîntăreț la episcopia Argeșului, la 1830. Uitată apoi, sau înlăturată de critica istorică, confirmarea documentară pe care o prezentăm dovedește — cum s-a întîmplat cu unele din legendele transmise de Neculce — că tradiția populară sau cronicărească are adesea la bază un fapt real. Unsprezece ani după moartea lui Mihai Viteazul, la 7 decembrie 1612 Radu Miheea întărește lui Turturea paharnic satul Găuriciul, cumpărat de Mihai în timpul domniei și dăruit apoi lui Turturea „pentru multa și buna și credincioasa slujbă cu care a slujit domniei lui multă vreme neîncetat, cu multă trudă, încă și în alte țări străine, pînă în Țara Nemțească”. Documentul slavon înedit, pergament bine păstrat, cu inițialele și monograma domnească, împodobită cu chinovar, constituie prima mențiune documentară a paharnicului Turturea. „Și apoi — continuă actul — răposatului Mihail voievod s-a întîmplat acolo moarte, de a pierit. Iar întru aceea, sluga domniei lui mai sus zisă, Turturea paharnic, el a lurat capul lui și l-a adus aici în țară, de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn”.

În sprijinul celor de mai sus, Radu Miheea menționează cartea de miluire a lui Mihai Viteazul și cele de întărire ale lui Simion Movilă și Radu Șerban „toate aceste cărți făcute cu mare blestem”. Așadar, Turturea paharnic l-a însoțit pe Mihai „în Țara Nemțească” în toamna anului 1600, fiind unul din cei 30 de apropiați ai domnului cu care a sosit la Viena și la care se referă, la 27 decembrie 1600, arhiducele Matias și cronică lui Johann Gradelehnus. Se știe că marii boieri pămînteni, în frunte cu Buzestii, au rămas atunci în țară. Dintre cei pe care Mihai i-a înînlînit la Viena sau i-a aflat mai apoi în Transilvania și care s-au găsit în preajma sa pînă cînd sabia ucigașă i-a curmat viața, izvoarele menționează doar următoarele nume: banul Mihalcea, ucis în același timp, oga Leca, Leca comisul, pe care-i aflăm de la Șt. Szamosközy, G. Raț și căpitanul Mirza menționați de Stavrinus. Numele paharnicului Turturea nu e amintit alături de aceștia.

1612 (7121) decembrie 7, Tîrgoviște. Hrisovul lui Radu Mihnea

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul răposatului Mihnea voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, Turturea paharnic, și cu fiii lui, cîți i-a dăruit Dumnezeu, ca să-i (fie satul) Găuriciul tot cu tot hotarul și cu toți vecinii și cu tot venitul, din hotar pînă iar în hotar, pentru că acest sat mai sus scris el au fost mai dinainte cnezi. Astfel, cînd a fost în zilele răposatului Mihail voievod, satul Găuriciul, ei s-au vîndut toți răposatului Mihail voievod, să fie vecini. Iar apoi domnia lui, Mihail voievod singur a socotit de a dat și a miluit pe sluga domniei lui, Turturea paharnic, cu acest sat mai sus zis Găuriciul cu tot, ca să-i fie domniei lui pomană în veci, pentru multa și buna și credincioasa slujbă cu care a slujit domniei lui multă vreme neîncetat, cu multă trudă încă și în alte țări străine pînă la Țara Nemțească. Și apoi răposatului Mihail voievod s-a întimplat acolo moarte, de a pierit. Iar întru aceea, sluga domniei lui mai sus zisă, Turturea paharnic, el a furat capul lui și l-a adus aici în țară, de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn. Și am văzut domnia mea și cartea de miluire a răposatului Mihail voievod la mîna mai sus spusei slugi a domniei mele, Turturea paharnic, și cartea răposatului Simion voievod și cartea lui Radu vodă Șerban la mîna slugii domniei mele, Turturea paharnic, toate aceste cărți făcute cu mare blestem.

De aceea, și domnia mea de asemenea am înnoit și am întărit această milă și cu această carte a domniei mele și am dat domnia mea slugii domniei mele, Turturea paharnic, ca să-i fie acest sat mai sus zis dedină lui, ohabă și fiilor lui și nepoților.

Încă și după trecerea domniei mele de asemenea am lăsat domnia mare blestem, pe cine va binevoi domnul Dumnezeu să fie domn al Țării Românești sau din rodul inimii domniei mele sau din rudele noastre sau după păcatele noastre sau din alt neam, dacă va cinsti și va înnoi această carte a domniei mele, pe acela domnul Dumnezeu să-l cîntească și să-l păzească în domnia lui, iar dacă nu va cinsti și nu va înnoi această carte a domniei mele, ci va călca și va strica, pe acela domnul Dumnezeu să nu-l cîntească și să nu-l întărească în domnia lui. Și cine se va încerca să rupă această carte a domniei mele sau să ia această milă, acela să fie blestemat și afurisit de 318 sfinți părinți, care sînt la Nicheia, și să aibă parte cu Iuda și cu Arie la un loc, și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iară martori punem domnia mea : Iupan Tudor mare ban al Craiovei și Iupan Vintilă mare vornic și Iupan Neca mare logofăt și Dediul vistier și Cârstea spătar și Panait stolnic și Bratul comis și Lupul paharnic și Iupan Foti mare postelnic. Ispravnic Neca mare logofăt.

Si eu, Neagoe logofăt, am scris în cetatea numită Tîrgoviște, luna decembrie 7 zile și de la Adam pînă acum la această scriere cursul, în anul 7 121 (1612).

† IO RADUL VOIEVOD, din mila lui Dumnezeu, domn.

Documentul de la Radu Mihnea în care se vorbește de Turturea paharnic este laconic în descrierea peripețiilor prin care a trecut destoinicul ostaș

Și totuși, el a luat capul domnului său, conform jurământului făcut lui Mihai, plecând cu el pe furis spre Țara Românească. Tot el poate fi unul din acei slujitori care au îngropat „noaptea pe ascuns” trupul lui Mihai, despre care amintește în 1607 Gh. Palamede și desigur el este acel căpitan sau iuzbaș despre a cărui faptă auzise G. Brancovici în Țara Românească spre sfârșitul secolului. Ajuns în țară, a îngropat capul lui Mihai „cu multă cinste” dăruind mănăstirii „milă mare care au fost lăsat Mihai vodă să le dea” și pentru care Mihai apare în pomelnicele de la Dealu până în 1738.

„Bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire”

Astfel, știrile din cronică și actul din 1612 se împletesc completându-se reciproc. Postelnic nu se știe dacă a fost vreodată. Din actele care-l menționează în prima jumătate a secolului al XVII-lea, rezultă că Turturea paharnicul era nepotul banilor Drăgan și Petru din Glina. Avea moșii la Glina, Ciurnernic și Bănești. În Ciurnernic, sat dispărut azi, în hotar cu Glina, lângă

București, stăpânea o parte cu pădure, livezi cu pomi și „cu apa Dîmboviței” alături de urmașii lui Udrea banul Băleanul, mare dregător al lui Mihai, și de Teodosie logofăt din Ruda (Rudeanul), care cumpărase partea sa în timpul lui Alexandru cel Rău. În Glina a stăpinit alături de obștea țărănilor, care se vinduse lui Mihai Viteazul și fusese dăruită lui Anghelache portar, de la care a trecut la mănăstirea Radu-vodă. Tot aici stăpânea și Cernica fostul mare vornic al lui Radu Șerban.

În documente apare cu prilejul numeroaselor judecăți pe care le poartă timp de un sfert de veac. La 1620 mai 6 și 1622 mai 2 se judecă cu urmașii jupanitei Dobra, fiica lui Mircea voievod pentru ocini în Glina și Bănești. Actele din 1623 noiembrie 15 și 23 ne înfățișează pricina sa cu mănăstirea Radu vodă, pentru niște mori din Glina. În 1625 august 25, se judecă cu Oancea logofăt pentru o ocină în Ciurnernic. Semnătura și pecetea sa s-au păstrat. La 18 octombrie 1622, scrie el însuși un act mărturisind precum „cărțile noastre ale Ciurnernicului au peret de răutate, cîndu au tăiat tătărăi pre unchiu mieu, Pătru banul din Glina”. Sporadic, e amintit în 1628

Mănăstirea Dealul. „Aici zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail marele voievod, ce au fost domn Țării Rumânești și Ardealului și Moldovei“

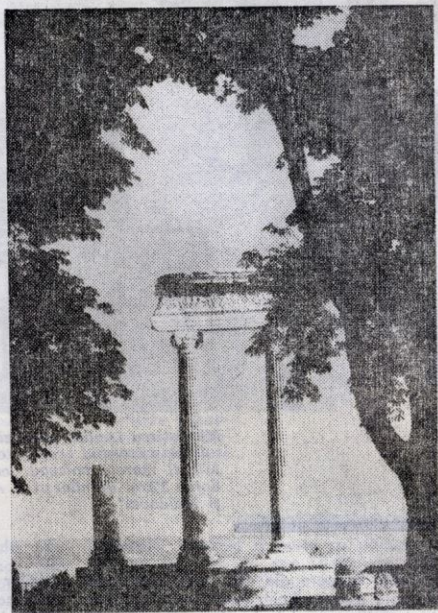
și 1635. Reapare din nou la 2 iunie 1640, de data asta că boier jurător într-o pricină care nu e a lui și de asemenea la 11 mai 1642 în legătură cu stăpînirile nepoților lui Badea Băleanul în Ciurmeric. Din același loc vînduse, se pare, fără drept, 600 de stînjeni lui Hrizea vistier, la 29 noiembrie 1621. La 13 iunie 1645, Sava logofăt îl cheamă la judecată, pretinzînd că locul e al său. Dar Matei Basarab pune capăt acestui proces, hotărînd la 31 mai 1646 ca locul să-l stăpînească Radu logofăt Dudescu, care-l primise de la Hrizea vistier, iar Sava logofăt „dă va mai avea vre-o treabă, să-și caute la Turturea paharnic...“ Așadar, Turturea mai trăia la acea dată, dar după aceasta nu mai apare decît sub formă de mențiune la 20 iulie 1648, cînd domnul întărește mănăstirii Bălteni partea din satul cu același nume cumpărată de Hrizea vornic, cîtorul ei, de la Turturea paharnic. Socotind că acesta avea cel puțin 20 de ani în 1601, în 1646 trebuie să fi avut aproximativ 65 de ani.

Mihai s-a stins în plină glorie, la numai 43 de ani „bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata ina-

micilor săi“ (De Thou). Deasupra rămășițelor sale de la Dealul, soții Radu Buzescu și Preda, fiica banului Mihalcea cel asasinat o dată cu Mihai, au așezat o piatră funerară, amintind că : „Aici zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail marele voievod, ce au fost domn Țării Rumânești și Ardealului și Moldovei ; cinstitul trup zace în câmpii Tordei ; și cînd l-au ucis neputî[i] an au fost 7109 (1601), în luna lu av-[gust] 8 zil[e], Aceas[tă] piatră o au pus jupan Radu Buz[escu] i jupan[i]ța eg[o] Preda“. Modestă, așezată și astăzi în pronaosul bisericii, inscripția românească arată la sfîrșit că „o au pus“ Radu Buzescu și jupanîța sa, căci Buzeștii nu și-au atribuit atunci meritul de a fi adus și înmormîntat capul lui Mihai Viteazul.

Cînd vremurile s-au mai liniștit, cînd Șerban, marele paharnic al lui Mihai, luă în mîini domnia țării, Radu Buzescu se îngriji de acoperirea rămășițelor lui Mihai, aduse de Turturea paharnic, și este într-adevăr meritul său de a fi săpat cel mai glorios epitaf domnesc — așa cum Mihai însuși și l-ar fi dorit — pe cea mai mică lespede funerară.

URME ROMANE IN ELVEȚIA

Vestigiile romane de la Avenches, cetate patronată în antichitate de zeița Aventia

Correspondență din Geneva de la

HORIA LIMAN

Ai ieșit din cantonul Zürich și te-ai îndreptat spre sudul cantonului Berna. Din valea verde a Kanderului urci spre Spiez, luminat de golful lacului Thun și umbrat de rocile masivului Niesen, din vârful căruiă și se oferă întreaga panoramă a Alpilor bernezi. Nu departe, la poalele uriașului încremenit — Heustrich — apare Badul, împresurat de păduri nesfârșite. Oameni ai epocii bronzului s-au aflat pe aceste meleaguri. Nu se știe, desigur, dacă au gustat din izvoarele sulfuroase ale Heustrichului și nici dacă s-au gândit să-și lăcuască în ele reumatismele.

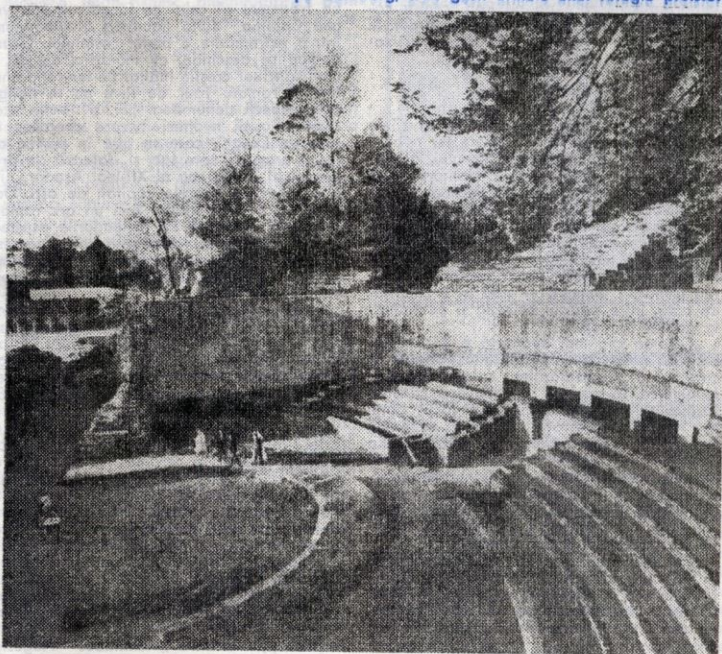
Mai spre mieznoapte, vizităm muzeul Schwab din Biel (sau Bienne), în care găsim obiecte din epoca de piatră, de bronz și de fier, stilpi, ambarcoții și arme din așezările lacustre de pe malul lacului Biel, ca și de pe malurile lacurilor Murten și Neuchâtel. Cea mai des pomenită așezare lacustră este Mörigen, construită pe stilpi, în marginea lacului Biel, care a durat, pare-se, din anul 4000 înaintea erei noastre până mult după ocupația galo-romană.

La 15 kilometri de Lausanne, la Echallens, s-au descoperit obiecte din epoca bronzului. Cind apele lacului Neuchâtel scad, în

Pe drumul ce ne poartă spre Zürich pe lângă lacul cu același nume, se află portul Haaba, unde institutorul Aeppli a descoperit, în iarnă lui 1853—1854, cea dintâi stațiune lacustră elvețiană.

Mai firziu, la Obermeilen, s-au scos la iveală alte locuințe lacustre.

Nu departe de metropola de pe malul Limmatului, pe Uetliberg, s-au găsit urmele unui refugiu preistoric.

Ruinele teatrului de la Augst

satele Auvornier și Corcelettes răsar stilpii locuințelor lacustre ale trecutului. Oamenii de la Corcelettes au lăsat măturii interesante ale artei lor de a șlefui piatra. Între golful Préfargier și canalul Thièle, un afluent al Aarului, o stațiune lacustră a dat numele unei epoci istorice: La Tène. A ieșit la lumină în al șaselea deceniu al secolului trecut, cu o mulțime de arme, unelte, podoabe ce se pot vedea în muzeele din Neuchâtel și din Biel și a căror origine urcă pînă către anii 500—50 înaintea erei noastre, ultima perioadă a epocii fierului.

În sfîrșit, acolo unde șesul genevez se

oprește în fața trapezului de calcar al Salève-ului, la Veyrier, s-a aflat că, zece milenii înaintea erei noastre, pe cînd renii sălbatici pășteau licheni prin locurile din care ghețarii se retrăseseră, vînători magdalenieni veniți din sud și-au găsit adăpost în grottele muntelui. Foștii nomazi priveau de-aici gura larg căscată a lacului, cursul nesigur al Ronului, al Arve-ului, dealurile din jur lipsite de vegetație. Ei pindeau ore întregi în așteptarea renilor salvatori, se apropiu hoște de ei, se năpusteau asupra lor cu toți mușchii încordați, se înleștau cu disperare de coarnele lor puternice,

Într-o luptă pe viață și pe moarte. Între om și fiară nu mai era nici o deosebire, amîndoi terorizați de o singură și crîncenă voință: aceea de a trăi. Mai tirziu aveau să răsără pădurile de stejari, de fagi, de brazi, culturile de cereale, locuințele lacustre, bordeiele „pămîntenilor”, micile meșteșuguri. O insulă îngăduie construcția unui pod — și este o revoluție: Geneva devine cea mai importantă așezare de pe Ron, centru comercial și centru strategic de prim ordin. Și o dată cu ea Elveția intră în istorie, în marea istorie a continentului.

CHEIA ÎNTREGII ȚĂRI

O insulă pe Ron, Tour de l'Île în zilele noastre. Odinioară, un pod de lemn care lega cele două maluri ale fluviului, o așezare ce se întindea pînă la Plonjon — pe țărmul stîng — și pînă la Sécheron, pe țărmul drept — o așezare de 150 de hectare, pare-se cu un port pentru pirogile de mărțuri, cu diguri împotriva furiei apelor, cu fortificații de pămînt, de lemn și de piatră. Geneva celților veniți de prin ținuturile Dunării; Geneva — nod al drumurilor de care, între podișul helvetic și pămînturile galilor dar apus.

„Cetatea cea mai avansată a Țării Allobrogilor”. Așa o numește Iulius Caesar în cartea I a „Comentariilor” sale — *De Bello Gallico*. În anul 58 înaintea erei noastre, însemnătatea ei strategică s-a făcut simțită: stăvilind migrația helveților, legiunile romane au transformat-o în „colonia Julia Equestris” — pînten îndreptat spre podișul dinspre răsărit. Stăpîn pe bastionul genevez, consulul — deopotrivă genial strateg, cronicar și creator de istorie — a putut concepe marea aventură a cuceririi văii Ronului și a semetelor culmi alpestre.

Mult mai tirziu, în 1476, la Congresul de la Fribourg, cineva a rostit pentru înția oară aceste cuvinte care aveau să reliefeze valoarea orașului de pe malurile Lémanului de-a lungul veacurilor: „Geneva este cheia Elveției”.

Vestigiile romane sînt încă multe, pe marginile fostului Lacus Lemanus. Mărturiile, puține, cite au rămas evocă intrarea în oraș a lui Iulius Caesar, probabil prin vilceaua Saint-Léger, pe unde au venit mai tirziu călătorii din Italia și din Franța. Azi, dacă vă aflați pe înalta Promenade des Bastions sau pe Pont de l'Athénée, călcați pe urmele legiunilor romane. La cîțiva zeci de pași, Place du Bourg-de-Four era forumul, devenit prin secolul al XIII-lea centrul tirgurilor vestite, îndeosebi al celor de vite. Către cea mai veche piață a orașului convergeau drumurile romane de pe malul stîng al lacului și cele din valea Arve-ului. Încă în evul mediu genezezii îi îndrumau pe cei ce se rătăceau prin labirintul ulișelor înguste: „Rue du Perron duze spre locul unde se afla praetoriul roman”.

LACURILE ZINELOR ȘI FRUNZELE DE LAUR ALE ZEULUI MARTE

Cînd pornești din Geneva către nord-est, de-a lungul lacului albastru, la marginea Nyonului, pe o colină, te întîmpină coloanele unui templu roman. Zăbovești puțin în fostul Noviodunum celtic și în curtea castelului vezi marele mozaic „al lui Artemis”, un fragment al celui ce făcea mindria vechii Colonia Julia Equestris Noviodunum. Într-o extremitate a pieței castelului, Grand-Rue se deschide, cu măiastra absidă a unui sanctuar creștin înălțat pe fundația unui templu roman. Tour de Rive nu te obligă să-i respecti denumirea. „Si, si” — te corectează unii nyonezi „vous cherchez la tour de César”, care se află în portea de jos a orașului, spre lac, și datează de prin veacul al XI-lea sau al XII-lea. Așadar, nici o legătură cu marele căpitan de oști. Dar oare cîndva s-a înălțat aici un arc roman, o poartă romană? Pe meleagurile acestora, istoria orală este mai bogată decît cea scrisă, istoria reală mai dăinuie încă, prin mozaicurile romane integrate în unele construcții patriciene.

În peninsula Saint-Prex, după Rolle, cimitirele înfrățite helveto-romane vorbesc despre o istorie, alta decît a înfruntărilor armate. Vilele și templele romane de lîngă portul Ouchy, în jos de Lausanne — vechea Lousonna —, demonstrează că strămoșii Elveției romane nu aveau numai gustul bățăliilor, ci și pe acela al vilegiaturii. Și al artei: în muzeul cantonal din Lausanne poți admira bronzuri și ceramică greacă sau romană. De la gara Ouchy pînă la Vidy, cale de puține minute, mai calci pe locurile anticii Lousonna. Chapelle de la Maladière a fost construită în 1461 pe o fundație romană. Pe fundația unui atelier de olărie din antichitate se află, în zilele noastre, muzeul din Vidy: amfore, fragmente de statui, un tezaur de 72 piese de aur, zidurile perfect conservate ale unei locuințe împodobite cu zugrăveli artistice. Peretele exterior poartă o inscripție latină: „Numinibus Augustorum”, un omagiu împăratului roman din partea luntreșilor Lémanului.

Cînd ajungi la Vevey, nimic nu-ți mai vorbește despre Viviscus. Și nici la Villeneuve, în extremitatea de răsărit a Lémanului, aproape de vărsarea Ronului în lac, nu găsești vestigii ale fostului Panneloci. Deaparte, ca printr-un filtru de văluri, se înalță coroana imaculată a munților. Dent de Midi, vesnic înzăpezit, împunge văzduhul. Aici însă, în preajma lacului, cornișele sînt inundate de vii, cît vezi cu ochii. Romanii nu aveau numai gustul armelor, ci și gustul vieții. Oamenii de pe aici iubesc, ce-i drept, aroma florilor, dar adoră buchetul vinului divin.

Cînd au părăsit lacul, romanii s-au împărtășit într-un imens evantai. Aigle al zilelor noastre este oare Aquileia — cantona-

mentul cavaleriei romane? Într-un document din 1153 apare sub denumirea de Aleo. În hărțile savoyarde ale epocii îl găsim sub vocabula Aellium. Aigle abandonează cîmpia cantonului Vaud, pentru a străjui valea râului Grande-Eau, care-și țirăște cu greu apele, în strînsarea munților înalți, pînă la vărsarea în Ron. De aci, spre miazăzi, fluviul te poartă pînă la Sf. Maurice, unde fișnesc, amenințători, Dent de Midi și Dent de Morcles. Intemeiat de celți, St. Maurice avea să primească numele de Agaunum, pentru ca romanii să-l boteze Tarnada. În anul 54 înaintea erei noastre era o cetate fortificată. Mănăstirea lui, construită între anii 381 și 390, evocă un episod de tragedie antică: în anul 302, la Tarnada au fost masacrați cei 6600 de creștini din Legiunea Thebană răsculați împotriva Romei păgine. St. Maurice cîstește peste veacuri numele lui Mauritius. În apropierea orașului, adînc săpată în munte, se află Peștera Z'nelor. Stalactite, o cascadă, un lac interior. Poate... lacrimile zinelor care au plîns martiriul bravilor ostași ai căpitanului creștin.

Ne aflăm aproape de Martigny (Octodurusul antic), la vărsarea râului Dranse în apele Ronului. Valea îngustă, mereu mai îngustă, a văzut — cu două milenii în urmă — consuli romani și generali gali, pentru ca apoi să vuiască de larma trupelor lui Napoleon. Pășuni grase, ghețari sclipind în soare, drum șerpuit spre culmi, pînă sus, de parte, pe înălțimile Grand-Saint-Bernardului. La Bourg-Saint-Pierre, pe zidul cimitrului, o coloană măcinată de furtuni durează, neclintită, din vremea împăratului Constantin. Ceva mai departe, lingă Viviet, se mai văd ruinele unor vile și ale teatrului roman.

Aripa evantaiului cuprinde și Sionul, la nord-est de Martigny, la confluența râului Sionne cu apele Ronului. Oraș bătrîn — fostul Sedunum celtic —, cu ulițe în pantă, sugrumate, deasupra cărora se înalță meterezele crenelate și donjonurile Tourbillonului, zidurile masive ale bisericii Nôtre Dame de Valère, cel mai vechi monument al cantonului Valais. Sub colină se află mausoleul Valerei, mama prefectului Titus Campanus, care a dat numele bisericii și muzeului. Urmele castrului militar și religios mai dăinuie. În vestibulul primăriei descoperi inscripții romane. La loc de cînte, inscripția lui Asclepiodot, din anul 377, cea mai veche inscripție creștină descoperită în Elveția.

Evantaiul mai are o ramificație, cu mult mai largă. De la Lausanne, o aripă cuprinde Orbe, pe o colină care îmbrățișează o buclă a râului Orbe. Vechea Urba păstrează

Urmele unui drum roman

ză atmosfera arhaică a capitalei Miciei Burgundii, cu o biserică străjuită de patru turnuri bătrîne de șapte veacuri, căreia i s-a suprapus o bizară clopotniță cu înfățișare de donjon. La marginea orașului, patru barăci modeste adăpostesc cîteva mozaicuri descoperite între anii 1840 și 1925, datînd din cel de-al II-lea secol înainte erei noastre: Triton și Amphitrita, mozaicul Labirintului și al Minotaurului, mozaicul „Frunzelor de lauri”, „Cortegiul rustic”, mozaicul divinităților. În galeria celor din urmă, zeul războiului, Marte, este omniprezent. Cum n-ar fi? Mozaicul s-a aflat în drumul legiunilor romane care apărau imperiul împotriva amenințării germane de peste Rin!

După douăzeci și două de veacuri, comaroa de la Orbe ne apare însă eliberată de spiritul ei belicos și impregnată de geniul ei artistic, egal celor ce te întîmpină în Italia antică. Deasupra umilelor barăci străjuie un cer care amintește pinzele lui Pissaro...

ORAȘUL TINEREȚII LUI TRAIAN

Ai lăsat în urmă, cu regret, minunile de la Orbe și ai traversat Moudon (Minnodunum), burg cu case de lemn planînd deasupra văii râului Broye. În sfîrșit, iată Avenches, gloriosul Aventicum, fosta capitală a

helveților pe vremea lui Iulius Caesar, azi doar un mare sat cu vocație agricolă, înălțat pe o colină în apropierea lacului Morat, unde s-au găsit urme ale trecerii romanilor. Muzeul din Avenches păstrează fragmente lapidare, mozaicuri, urme epigrafice, vase de lut, podoabe, medalii, o lupoaică alăptându-i pe Romulus și Remus, un bust de aur al împăratului Marc Aureliu; aflat într-un turn amenajat în secolul al XI-lea, muzeul domină bolțile de la intrarea în amfiteatrul, în parte distrus de alamanii și apoi de huni. Către Morat, un pilastru cu trei coloane de calcar alb de Jura ne amintește că acolo se afla forumul. În apropiere se mai văd urme ale teatrului și ale unei porți romane, o parte a zidului cetății care domină drumul spre lacul din vale.

Avenches numără abia 2000 de locuitori. Aventicum depășea, pare-se, 40 000. Amfiteatrul lui oferea jocuri (nu se știe și cită piine) unui număr de 12 000 de spectatori. Cetatea patronată de zeița Aventia era ferecată între ziduri puternice, măsurind 6 km în lungime. În centrul podișului elvețian, în marginea lacurilor jurasienne, răscruce a drumurilor dintre valea Ronului și valea Rinului, fosta capitală a Elveției romane a fost și a rămas un loc sacru. Prosper pe vremea lui Vespasian, a cunoscut o înflorire a meșteșugurilor care i-au dus faima pînă departe. Cîrînd, cetatea avea să fie un centru cosmopolit: alături de șlefuitorii de piatră autohtoni, aici au trăit maeștri ai mozaicului veniți din Grecia, medici persani, învățați din întreg Orientul. În această ambianță și-a petrecut o parte a tinereții marele împărat al Romei antice, viteazul și înțeleptul Traian — cuceritorul Daciei.

Ne aflăm în apropiere de Solothurn, orașul orologeriei și al mecanicii de precizie. Fostul Castrum Salodurense sau Solodurum ne deschide drumul spre Augst (Augusta Raurica) și spre Windisch (Vindonissa), unul dintre cele mai vechi orașe ale Elveției, cîmp de lupte singeroase pentru romani, pentru alamanii, pentru helveți, pentru burgunzi. Sintem, așadar, în valea Aarului și ne pregătim pentru întîlnirea cu fosta colonie Augusta Raurica. Avem de o parte Aarul, iar de alta drumul pe uscat care duce spre Rin, drum vestit odinioară, legînd Roma de Renania peste Grand-Saint-Bernard și atîngînd Solodurum. Legionarii romani îl folo-

seau pentru a întări cele două bastioane de apărare înălțate în calea germanilor. Neguțătorii germani și italieni și-au purtat, secole de-a rîndul, carele de mărfuri pe aici, prin furca marilor văi, pentru a le opri tocmai în Roma îndepărtată, pentru a le desface în burgurile renane.

GRĂDINA VOLUPTAȚII LUMII

Către mieznoapte, drumul se bifurcă. Spre apus, Augusta Raurica ne amintește de existența vechilor roraci supuși țării Imperiului roman. Pe o colină dominînd vilceava Vollenbachului, nu departe de Basel, prin anul 44 î.e.n., un căpitan al lui

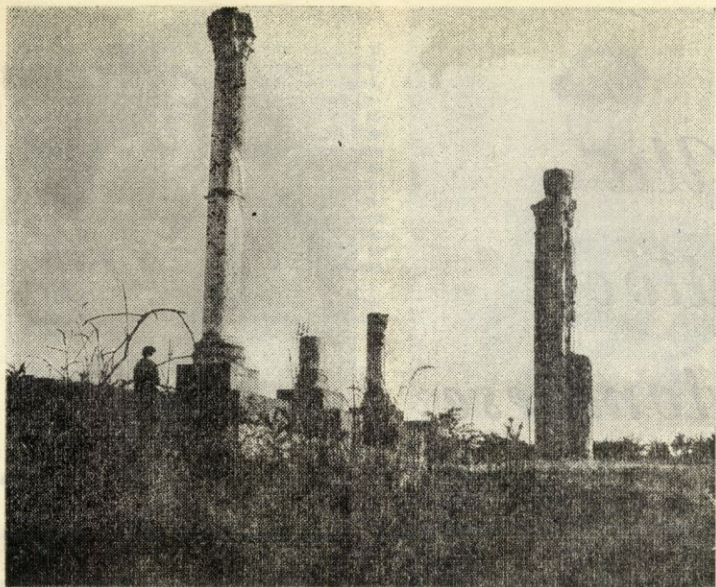
Iulius Caesar, Munatius Plancus, a durat un puternic post de pază lîngă Rin. Mai puțin important decît Aventicum, Augstul avea o populație aproape tot atît de numeroasă. Distrus prin anul 260 e.n. de alamanii, a păstrat totuși mai multe vestigii care impun prin masivitatea construcțiilor: teatrul pentru 10 000 de spectatori, cu ziduri puternice, un culoar despărțînd orchestra de public și locurile distribuite în trepte; un amfiteatru cu arena ovală și cabine întărite rezervate fiarelor; un teatru

mai nou, construit prin 150 e.n., impresionant prin concepție, ca și prin forța zidurilor și contraforturilor sale; un templu în prelungirea teatrului, de care-l leagă o scară monumentală; forumul principal, cu templul lui Jupiter, basilica și curia; forumul secundar edificat în peristil; termele cu instalații de încălzit cu aer cald, cu bazine și piscine, cu admirabile mozaicuri geometrice; Septizoniumul — sanctuar închinat celor șapte zei ai zilelor săptămîinii, în apropierea căruia se află urmele băilor medicale. Muzeul așezării, bogat în vestigii, reconstitue casa romană cu portic, cu loggia, cu picturi murale și mozaicuri, sufrageria (oecus) cu un triclinium care încadra masa și pe care comensalii se ospătau tolnății, și cu un balneum cu întreaga lui instalație, pe cit de complicată pe atît de ingenioasă. Augusta Raurica ne evocă neuitata Casa Vetii din Pompeii, ceva din atmosfera familiară a Herculanelului.

Am vorbit mult de băile Augstului. Ne obliga însuși cadrul: baia ocupa un loc primordial în existența romanilor. Popor răz-

Taur sacru. Bronz din epoca romană (Muzeul din Valère)

*La marginea Nyonului, pe o colină,
te întâmpină coloanele unui templu
roman*

boinic prin definiție, se pare că nu era scutit de maladiile vremii, nu mai puțin actuale în zilele noastre. Așa se explică interesul lui pentru termalism. Nenumărate stațiuni balneare romane din Elveția stau măturie. Printre ele, Badenul, situat la răsărit de Augst și căruia nu i se spunea numai Aquae, ci chiar Aquae Helveticae, apele lui fiind considerate cele mai însemnate din regiune. De altfel Montaigne — care a vizitat „toate băile faimoase ale creștinătății” — a lăsat însemnări exaltate despre însușirile apelor badeneze de a vindeca migrenele, ftizia, amețelile și astma, cu un cuvânt, ceea ce el numea „indispozițiile reci”. Încă mai puțin preocupat de terminologia științifică, înaintea lui, umanistul florentin Pogge scria, prin 1415, despre ocupațiile sale mai mult sau mai puțin curative, căroră le prefera spectacolul tinerețelor fete ieșind din baie în costume ude, ce trădau cu generozitate contururile „bolnavelor”. „Baden — scria el — este Grădina

voluptății lumii”.

Dimpotrivă, în imediata lui apropiere, Windisch (Vindonissa) era un lagăr militar de prim ordin, către Germania Magna, ca și către Augusta Raurica, înălțată ca un turn de pază pe Bözberg (Mons Voceticus). Ne aflăm aici în nord-estul Elveției în cantonul Aargau, presărat cu vile, castele, temple romane, scoase la iveală în urma săpăturilor ce au urmat vechiul drum al legionarilor grăniceri, drum de care în evul mediu către văile Jurei, sudul Germaniei, nordul Italiei, dominînd valea Rinului și a Reussului, valea Aarului și a Limmatului.

Evantaiul nostru face o scurtă reverență spre Zürich (Turicum) și se înclină apoi adînc pînă la Chur — vechea Curia Rhaetorum romană, azi capitala cantonului Grisons și Engadine. Dar nu-i mai simțim utilitatea. Ce să faci cu un evantai, în țara munților cu crestele pierdute-n cer? Aici respiri aerul tare al înălțimilor, aerul Elveției regăsite.

Un divorț domnesc

PETRE STRIHAN

cercețător la Institutul de istorie
„Nicolae Iorga”

În anii 1843—1845, boierimea, clerul, cercurile diplomatice și mai ales protipendăda Bucureștilor au urmărit cu mare interes două divorțuri simultane: Gheorghe Bibescu, domnul țării Românești, se despărțea de soția sa Zoe (născută Mavrocordat), iar Maria Ghica (născută Văcărescu) divorța de Spătarul Costache Ghica, frațele lui Alexandru Ghica, fostul domn pe care îl înlocuise Bibescu. Ambele divorțuri erau coordonate: ele trebuiau să înlesnească lui Bibescu căsătoria cu frumoasa spătăreasă, de care era îndrăgostit.

Cu toată puterea de care domnul, chiar la acea epocă, mai dispunea, cu tot sprijinul ferm al Puterii protectoare, dorința lui întâmpina obstacole serioase: Bibescu avea șapte copii, Maria Ghica avea și ea patru. Apoi, doamna țării, Zoe, care era de multă vreme alienată mintal, apărea în ochii lumii cu aura de simpatie care înconjoară suferința. În sfârșit, domnul, anticipând asupra divorțului și căsătoriei viitoare, se consola printr-o legătură notorie cu Maria Ghica pe care își îngăduise să o aducă în palat îndată după internarea soției. Ambele divorțuri au întâlnit rezistența mitropolitului Neofit, care, în numele doctrinei creștine, a luat atitudine de cenzor al comportării domnului. Toate aceste frământări au sporit tensiunea politică deja existentă, aminând cu peste doi ani ambele divorțuri, ca și căsătoria proiectată.

„Fertilita” Maria Bibescu, fostă Ghica, născută Văcărescu...

Căsătoria și cariera lui Bibescu. Fiul al marelui vornic Dumitru Bibescu și coboritor prin mama lui, Catinca Văcărescu, din Constantin Brîncoveanu (decapitat după cum se știe la Constantinopol la 1714), Gheorghe Bibescu, inteligent și talentat, făcuse timp de șapte ani studii la Paris, unde obținuse doctoratul în drept. La vârsta de 24 de ani (1826), s-a căsătorit cu cea mai bogată fată din țară în acel moment: Zoe Mavrocordat, adoptată de bunicul Grigore Brîncoveanu, ultimul urmaș al marelui domn. Zoe era inteligentă, sensibilă, cânta la harpă și vorbea cîteva limbi. Sub asemenea auspicii, Gheorghe Bibescu, apreciat și sprijinit de generalul rus Kiseleff ca un tânăr valoros, a făcut o carieră politică strălucită, care, după 16 ani de la căsătorie, l-a dus la domnie (20 decembrie 1842). Dar, după numai cîteva ani de viață conjugală, Zoe s-a îmbolnăvit — se pare dintr-o lehzuzie¹ — de o alienație mintală diagnosticată „ciclică”. Nu făcea nici un rău. În crize, avea o comportare bizară: se îmbrăca în alb, își despletea părul și, cu mîntea rătăcită, umbra prin palat, purtînd

¹ După relatarea orală a profesorului I. Ștefănescu, Em și I. Virtosu. *Așezămîntele Brîncovenesti*, București, 1938, p. 432, nota 2.

un coș cu flori, trecând ușor de la cîntec la plîns, de la plîns la ris².

Cît timp Bibescu lupta pentru ranguri și dregătorii, relațiile sale cu soția, umbrite, desigur, de tristețea unei nebulii inofensive, au dăinuit aproape normal. Chiar după îmbolnăvire, din aceste relații au continuat să se nască copii. Soția era îngrijită de medici și călugărițe. Îndată după înscăunare însă, Bibescu s-a decis să o interneze într-un sanatoriu din Viena, iar apoi s-o transfere la Paris. Curînd, domnul, îndrăgostindu-se de Maria Ghica (Marițica) cu care era, de altfel, rudă (văr de al treilea), s-a hotărît să se despartă de Zoe pentru a se căsători din nou. Bibescu și-a dat seama că nu era treabă ușoară.

Domnul urmărea să obțină întîi divorțul Mariei Ghica, destul de anevoios din lipsa unor motive temeinice. Concomitent urmărea să-și pregătească propriul divorț. El spera că, sprijinit de consulul rus Dașkoff, va obține consimțămîntul mitropolitului. S-a înșelat. Mitropolitul Neofit, care fusese de la început împotriva alegerii lui Bibescu, a refuzat. Alegerea lui Bibescu făcuse o bună impresie, el fiind primul domn ales, după epoca domniilor fanariote. În Adunarea Obștească se formase totuși o opoziție, compusă în primul rînd din contracandidații lui învinși. Opoziția a găsit curînd prilejul, oferit chiar de domn, să-i discute viața particulară. În primăvara anului 1843, Bibescu a prezentat, între alte proiecte, unul pentru modificarea regimului dotal. Proiectul urmărea, în general, o modernizare a legiurii Caragea, în vigoare în acea vreme. Dar, cuprinzînd și prevederi care priveau raporturile bănești între soții divortați, opoziția a tras concluzia că domnul își aranja interesele personale în vederea divorțului său. Proiectul prevedea că, după divorț, femeia e datoră deopotriva cu bărbatul să contribuie la creșterea copiilor. Dar nu era adevărat, cum au pretins detractorii lui Bibescu, că prevedea ca bărbatul să poată înstrăina zestrea, nici că Bibescu ar fi urmărit să-și însușească averea soției bolnave spre a o da ibovnicei sale³. Proiectul desființa prevederea legală învechită că femeia adulteră pierde $\frac{1}{2}$ din zestre în favoarea soțului înșelat. Ca să lovească în Bibescu, Adunarea a propus prin amendament ca „bărbatul ce hrănește fiitoare” (aluzie la domn) să fie osîndit la plata a $\frac{1}{2}$ din zestre femeii înșelate (aluzie la Zoe) și alți femeia adulteră (vizată Marițica) cît și bărbatul vinovat (vizat domnul) să fie trimiși în surghiun. Bibescu fiind vulnerabil, calomnia a prins. Domnul a fost obli-

Gheorghe Bibescu a făcut o carieră politică strălucită, care, după 16 ani de la căsătorie l-a dus la domnie (20 decembrie 1842)

gat să-și retragă proiectul. Incidentul a marcat începutul tensiunii între domn și Adunare, care avea să crească în anul următor (1844) cînd Vodă, cu aprobarea Puterii protectoare și cu încuviințarea prin firman turcesc, avea să suspende Adunarea și să guverneze cu puteri dictatoriale timp de doi ani.

Ca să-și pregătească divorțul și să spulbere calomnia, Bibescu, în 1844, a pus sub interdicție pe „Măria sa Doamna Zoe” („a noastră iubită soție”) și a înființat tutela asupra averii ei. Epitropii, cărora domnul avea să le predea întreaga avere dotală, erau însărcinați să întocmească fiile dotale ale celor două fete ajunse la vîrsta mărișului⁴. Ca să apară în optica socială ca un tată iubitor, Bibescu a avut grijă să-și mărite cele două fete înainte de a se recăsători el; pe Elisabeta în 1844, pe Ecaterina în 1845.

Principala problemă de rezolvat rămînea însă divorțul. Deși el avea răbdare, evenimentele păreau să-l grăbească. În 1844, Marițica rămăsese însărcinată. Copilul care urma să se nască era adulterin. Demersurile făcute de domn prin logofătul Drepătăji pe lângă mitropolitul Neofit au rămas infructuoase. Altădată, mitropolitul era plecat față de domn, care exercita o putere absolută. De la Regulamentul Organic, însă, puterea domnului era îngrădită de Adunarea Obștească, al cărei președinte de drept era

⁴ Hrisovul din 17 noiembrie 1844, Gh. Bibescu, *Din istoria contemporană a României 1842—1849*, p. 76.

² Relațiune orală a principesei Marta Bibescu, Constantin Gane, *Trecute vieți de domnie și domnie*, București, Editura „Universul” III, p. 362, nota 2.

³ Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1855, p. 239; Const. Gane, *op. cit.*, p. 373, cade în aceeași greșală a contemporanilor lui Bibescu, deși A. D. Xenopol a restabilit adevărul.

mitropolitul. Apoi Neofit, el însuși fiu de stolnic, aflat în scaun dinaintea domnului (1840), avea un ascendent politic prin rolul jucat în răsturnarea domnului anterior (Alex. Ghica) și prin legăturile directe ce înreținea cu puterea protoctoare, peste capul domnului. Ca episcop al Rîmniceului, el acceptase să fie vicar al Mitropoliei în 1829, când mitropolitul Grigore fusese surghiunit. În sfârșit, Neofit, de origine grecească și cultivat, avea o rară înțelegere de gândire pe care o folosea în acțiune cu curaj și oportunism de om politic.

Hotărîrea mitropolitului. După pravilă și după obiceiul pămîntului, căsătoria nu era numai un contract ca în dreptul roman, ci o taină religioasă. Legiuirea Caragea contrazicea, e drept, această concepție, definind nunta „*tacmeala unirii bărbatului cu femeia spre facere de copii*” (cap. 16 § 1). Dar regula de drept bizantin, intrată în practica dreptului nostru vechi și respectată de domnie, rămăsese în vigoare. Căsătoria era socotită tot taină, iar despărțenia „*treabă bisericească*”. Competența de judecată aparținea mitropolitului.

Sfătuită de domn, încă din iulie 1843, Marița Ghica încheiasă un zapis cu soțul ei (pe care Bibescu îl păstrase în dregătoria de Mare Spătar) și cu trei martori. Ei au constatat că între soți exista o răceală care făcea imposibil traiul în comun. Dar trebuia ca despărțenia să fie hotărîtă de instanța bisericească. Maria Ghica, sfătuită tot de domn, la 13 februarie 1845, a introdus cerere scrisă la Mitropolie. Cererea a fost cercetată cu chemarea soțului și respinsă⁵. Motivul respingerii, răceala între soți, nu constituia un temel canonic de despărțenie. Lucrul era adevărat. Dar este astăzi dovedit că mitropolitul ar fi respins divorțul Mariței chiar dacă aceasta ar fi avut motive întemeiate. A mărturisit-o însuși mitropolitul într-o corespondență⁶. Motivul acestei opoziții „inveninate”⁷ era că mitropolitul nu uita că el era președintele Adunării trimisă la plimbare de domn. Billecoq, consulul Franței, care nu-l simpatiza pe Bibescu, găsea totuși că încăpăținarea mitropolitului de a împiedica pe domn să legitimize o stare de fapt nu avea „*nimic evanghelic*”⁸. Respingerea divorțului de către mitropolit era însă o etapă necesară, pentru exercitarea recursului.

Recursul la Patriarhie. Maria Ghica, sprijinită de Bibescu, a apelat la patriarhul Constantinopolului, care, în ierarhia bisericească, era superiorul mitropolitului. Conflictul dintre domn și mitropolit se ascu-

țea. Procesul de divorț, dintr-o treabă „*muierescă*”, devenea o problemă politică. Rusia, putere protectoare, sprijinea pe Bibescu, Franța căuta să contracareze influența rusă în principate.

Încercările lui Bibescu pe lângă patriarh n-au dat rezultate. Intervenția ambasadorului rus la Constantinopol n-a reușit nici ea să determine pe patriarh să admită divorțul Mariei Ghica. Atunci nemaiputînd da înapoi⁹ Bibescu a recurs la mijlocul extrem. Prin bani (desigur mulți) a reușit să obțină de la Divanul otoman înlocuirea patriarhului cu un altul, mai „*mlădios*”¹⁰. Acesta a admis divorțul, cerînd numai mărțuria a trei boieri care au jurat că, în meajul Ghica, singur soțul a fost vinovat. Același patriarh a pronunțat și divorțul domnului de soția sa Zoe.

Nebunia, motiv de divorț. Poziția morală a lui Bibescu era subredă în procesul de desfacere a unei căsătorii care dăinuise 19 ani, cu o soție care născuse șapte copii, bolnavă de o nebulie blindă, dar destul de perfidă ca să-i îngăduie la intervalele lucide să măsoare dimensiunile nefericirii ei. Cu toate acestea, Bibescu avea temei legal de despărțenie. După vechile legiuiri, nebunia unuia din soți constituia motiv de divorț. Singura îngădire pusă de pravile era ca soțul sănătos să aștepte un timp însănoșirea celui alt: femeia, 5 ani, bărbatul, numai 3. Dacă boala persista, despărțenia era admisă¹¹. Așa decideau și Îndreptarea legii (glava 233) și Codul Andronachi Donici (cap. 30 § 15) și Codul Calimachi (§ 143 pct. 4) și alte legiuiri. Bibescu, care așteptase zadarnic mai mult de trei ani însănoșirea Zoei, îndeplinea condiția pravilelor. Acestea considerau nebunia drept „*patimă a dracului*” sau „*îndrăcire*” și priveau cu oarecare dispreț ființa al cărui suflet căzuse în puterea diavolului¹².

Executarea hotărîrilor. Căsătoria. Domnul a comunicat mitropolitului hotărîrile Patriar-

⁵ Marița născuse un copil în timpul concubinajului cu Bibescu încă din anul 1844. Ca să evite scandalul, Bibescu a trimis-o la Paris să nască. Copilul însă s-a născut la München. Billecoq, *Le nostre prigionie ou le journal de Billecoq*, t. II, Paris, 1850, p. 130.

⁶ Billecoq, op. cit., 207, 216.

⁷ Paul Negulescu, *Studii de istoria dreptului român*, București, 1900, p. 116 și urm.; D. Alexandrescu, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, II, p. 53, nota 2.

¹² Nu posedăm nici una din hotărîrile de despărțenie ale Patriarhiei și nici chiar hotărîrea mitropolitului de respingere a divorțului Mariei Ghica. Toate însă sînt neîndoielnice în ce privește existența lor, atestată de însăși corespondența mitropolitului Neofit. Cercetările noastre la arhiva Mitropoliei au rămas instructive. N-am găsit nici cel puțin o mențiune despre cererea Mariei Ghica în Condițele Mitropoliei. Este probabil că date fiind fetele celor care se judecau, hîrtile n-au fost înregistrate. Să sperăm că, după inventarierea arhivei, documentele se vor găsi.

⁸ Const. Gane, op. cit., p. 368, afirmă greșit că Maria Ghica ar fi obținut divorțul de la Divan. Divanul nu era competent. Trimiterea autorului la un document este și ea greșită.

⁹ Hurmuzaki, Supl. I/4 p. 557.

¹⁰ N. Iorga, *Histoire des Roumains*, IX, p. 93.

¹¹ Hurmuzaki, XVII, p. 1045.

hiei¹³. Mitropolitul era obligat să officieze căsătoria; avea dezlegarea ierarhică și curma un scandal. Mitropolitul însă, mai mult om politic decât prelat, a calificat hotărârile Patriarhiei drept „rușinoasă”¹⁴ și a refuzat executarea. Dar Bibescu avea și devotați: episcopul Chesarie al Buzăului a oficiat slujba, iar Mihail Sturdza, domnul Moldovei a acceptat să fie naș. Căsătoria s-a făcut la Focșani, la 9/21 septembrie 1845. Ca să răsplătească așteptarea Marii și să compenseze minusul de fast al unei căsătorii domnești celebrată într-un oraș de margine, Bibescu a făcut nuntă mare. Cu romantismul epocii, mireasa, care venea din străinătate, a călătorit pe Dunăre, salutată în toate porturile cu onoruri princiere, pînă la Brăila. Apoi, cu alai domnesc, a venit la Focșani, unde o aștepta domnul. Cununia a fost însoțită de onoruri militare și urmată de oșpete populare, atît în Focșani, cit și în București.

Epilog. Mitropolitul Neofit a continuat să ponească pe domn în corespondența cu țarul și cu Kiseleff. Dar, oficial, n-a mai îndrăznit să-l contradică în problema căsătoriei. Ultimul său gest ostil a fost ordinul ca în ziua nuntii să nu se officieze Te Deum în București. Ulterior, simțindu-se izolat și amenințat, grija pentru scaunul său s-a dovedit mai tare decât presupusele convingeri canonice. A acceptat deci să boteze copilul lui Bibescu, născut în 1844 din legătura acestuia cu Marița și legitimat prin căsătoria din septembrie 1845.

Victima cea mai originală a acestui divorț a fost consulul francez Billecoq, rechemat în 1846 de ministrul de externe Guizot la stăruințele lui Bibescu. Ciudățenia este că Billecoq, deși informa precis pe ministrul său despre toate amănuntele divorțului, a fost singurul care a apreciat favorabil dorința domnului de a da o satisfacție moralei publice și a criticat încăpăținarea mitropolitului.

Nefericita Zoe, care s-a întors în țară după căsătoria lui Bibescu, a trăit pînă la vârsta de 87 de ani, alături de numeroșii ei copii și îngrijită cînd la Breaza, de fata ei Eliza Filipescu, cînd la București. Osemintele ei se află astăzi într-o criptă din biserica Domnița Bălașa, situată în absida din stînga, alături de un grup statuar simbolic, sculptat de francezul Rouleau, care o înfățișează pe Zoe înălțată la cer de ingerul mîlei, lăsînd să-i cadă pe pămînt mantoul de hermină peste doi copii golași care tremură de frig.

„Ferica” Maria Bibescu, care în zilele revoluției din 1848 și-a urmat soțul în exil, a murit de cancer la Paris, după 15 ani de la acea căsătorie atît de senzațională la vremea ei.

¹³ Hurmuzaki, Supl. I/4, p. 551, Mitropolitul Neofit către Kiseleff.

¹⁴ Ibidem.

nătoare, fiind executat pentru că „dăduse pe mîna diavolului” citeva călugărițe din localitate. A fost de prisos pînă și intervenția chirurgului reginei, care, adus în fața tribunalului, a demonstrat că femeile erau bolnave. Peste aproape un secol, curtea din Aix judeca un ultim proces asemănător, dar acuzatul a fost achitat, patru magistrați votînd în favoarea lui, față de trei care erau pentru condamnare.

În vestul Europei occidentale, ultimele procese de vrăjitorie, însoțite chiar de condamnări la moarte, au avut loc în Anglia (1716), Scoția (1722), Germania (1749). În Franța, unde execuțiile au încetat încă din 1670, conform decretului emis de Ludovic al XIV-lea, legea care considera drept o crimă vrăjitoria nu a fost abrogată decît în 1736.

În vreme ce bătrînul continent ieșea încet și greu de sub câlciul demonologilor, în Lumea Nouă, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, încă mai bîntuia vinătoarea de vrăjitoare. Puritanii imigrați din Marea Britanie, care se concentraseră mai ales pe teritoriul coloniei Massachussets, se ghidau după dogme de o fantastică rigiditate. Conform principiilor lor, omul se năstere încărcat de păcate și nu se putea mîntui decît prin grația divină, care însă nu era acordată decît unei mici minorități. Pe toți ceilalți îi aștepta infernul iar unii deveneau slugi ale diavolului încă din cursul vieții.

Printre demonologii americane s-au remarcat predicatorii Increase și Cotton Mathers — tată și fiu — care considerau că atît Dumnezeu, cit și Satana se preocupă în mod special de coloniile britanice de peste ocean. În lucrarea sa, „Illustrious Providences”, publicată în 1684, Increase Mathers își sfătua concetățenii să se spioneze reciproc, denunțînd autorităților eclesiastice „orice semn de magie neagră, posesiune diabolică și stăruință întru păcat”.

Activitatea celor doi fanatici predicatori a dus la o psihoză colectivă în întreaga colonie. În orașul Salem, sute de persoane au fost acuzate de pactizare cu Necuratul și nouăsprezece dintre ele au fost spînzurate. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd valul de isterie colectivă s-a potolit, anchetele efectuate au dovedit că, în cele mai multe din cazuri, învinuirile aduse victimelor porniseră din meschine interese materiale.

Fenomen istoric, cu o durată limitată, vinătoarea de vrăjitoare, în aspectul său clasic, a dispărut de peste două secole. Dar rămășițele mentalității corespunzătoare nu au încetat să se manifeste sub forma discriminărilor rasiale, religioase sau politice, din aceleași motive sordide, sub aceleași pretexte absurde și cu aceleași rezultate criminale.

DE LA

ISTORIE

LA FILMUL

ISTORIC

Prof. univ. D. I. SUCHIANU

Ca printr-unul din acele „ricorsi” de care vorbea Vico, istoria își caută azi rădăcinile. Cu „anale” a început, în anale, ba chiar în „jurnale” se consemnează și în zilele noastre. Intr-adevăr, în ordinea cinematografiei, avem astăzi Jurnalul de actualități, fixarea în spațiu și în timp a unui moment esențial sau cotidian, din istorie. El are caracteristicile analelor întocmite de călugării de la Saint Denis. Evenimentele sînt consemnate zi de zi, aparent heteroclite, disparate, laconice și uneori apologetice, pentru că așa e citeodată istoria. Nu vrem să ne referim la Xenopol, conform căruia faptele de „repetiție” (cum ar putea părea săptămîină de săptămîină actualitate filmată) sînt incompatibile cu structura istoriei, aceasta ocupîndu-se numai cu faptele „de succesiune”. Atît doar că și în jurnalele de actualități este vorba de o succesiune care investită cu darul ubi-cuității, devine o succesiune compusă din simultaneități.

Totuși există ceva care deosebește aceste „actualități în imagini” de analele de la Lorsch sau de la Fulda, apropiindu-le de istoriografia cea mai evoluată. Faptele nu sînt așezate așa încît să placă cuiva suspus, ci sînt alese după criteriul valorii, al importanței.

Fiecare piesă din colecția de știri este însoțită de un comentariu care îi subliniază importanța, filcul, frumusețea și vigoarea. Uneori aceste comentarii sînt ușor ridicole, din pricina unui fel de poezie cu orice preț, care are menirea, totuși, să marcheze opțiunea cineastului pentru aspectul emoționant.

Caracterul disparat al știrilor aduce variație, dă vioiciune acestui gen istoric particular și deosebește jurnalul cinematografic de jurnalul scris, unde varietatea rubricilor este compensată cu omogenitatea internă a articolelor, fiecare din ele fiind o micro-monografie istorică.

Adresîndu-se cititorilor sute de mii de cititori, revista noastră apreciază, situîndu-se în contextul culturii istorice — la a cărei răspîndire sîntem îndemnați —, și filmul istoric, în feluritele-i ipostaze, pe meridianul românesc ori pe cel străin. Notațiile prof. D. I. Suchianu înseamnă un prim punct de vedere personal asupra subiectului pe care-l supunem cititorului, urmînd ca mai tîrziu să revenim asupra vastei problematice pe care o prilejulește însuși filmul istoric.

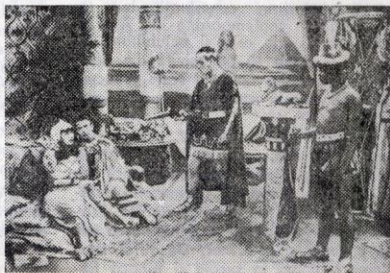
Cleopatra este una dintre favoritele ecranului: cea dintâi a fost Theda Bara, cu patetismul caracteristic filmului mut și care astăzi pare uneori comic

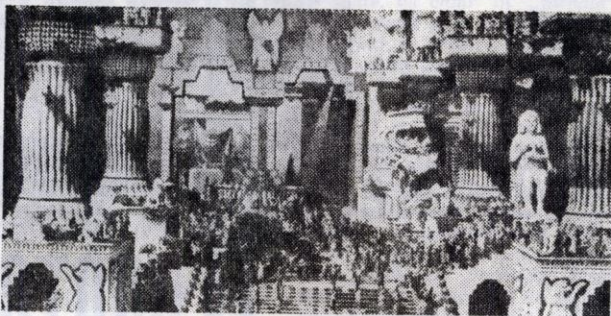

Cleopatra nr. 2 (și cea mai reușită după cum susțin criticii) era interpretată de Claudette Colbert, în regia celebrului Cecil B. de Mille (1934) și cu Henry Wilcoxon în rolul lui Marc Antoniu

Iată și o Cleopatră premeditat parodică — cea intruchipată de Joan Davis, avind ca partener pe Eddie Cantor

Unul dintre primele filme istoricemari (în toate sensurile acestui cuvânt): *Intolerance* de David Griffith, realizat în 1916, care a costat mult mai mult decât orice producție precedentă

Dacă ar fi să luăm numai jurnalul de actualități românești de după 23 august 1944, au fost tratate șase mii de subiecte, și anume: 2600 afectate vieții economice (dintre care 800 agriculturii), 2000 evenimentelor culturale (dintre care 1000 sînt fragmente de spectacole, expoziții, concerte, muzee, scene de teatru, de film etc.); vreo 1 000 subiecte sportive; apoi evenimentele politice la zi, apoi chestiuni de modă vestimentară, în sfîrșit, rubrica de critică cetățenească.

De multă vreme sîntem deprinși să credem că funcția istoriei este de a zugrăvi trecutul. Or, jurnalul filmat zugrăvește prezentul, ba uneori un prezent în stare născîndă. Dar asta e poate mai puțin paradoxal decît pare.

O lucrare, de pildă, despre cartaginezi nu descrie trecutul cartaginezilor, ci prezentul cartaginezilor, actualitățile lor de atunci, noutățile contemporane lor. Așa că oriunde este istorie este și actualitate, cu o condiție: ca ea să fie privită din perspectiva dobîndită a timpului scurs (anacronismul fiind tocmai nesocotirea acestei actualități).

În jurnalul cinematografic, actualitatea este, ca să zic așa, de două feluri. Există o actualitate fulger (de pildă, o avalanșă alpină) și o alta, a marilor evenimente durabile, ba uneori de foarte lungă durată. Există lucruri care se înscriu în actualitatea generală a veacului al XX-lea. De altfel, istoricii împart timpul în secole și fiindcă fie-

care secol oferă o actualitate proprie, o contemporaneitate particulară. Americanii fac portrete din decenii. Au inventat chiar un vocabular special: *the twenties, the forties*, adică anii douăzeci, anii patruzeci. Există o contemporaneitate istorică a anilor șaizeci. Ea constă în secvențele din Vietnam și în cele de la Dallas, în cele care raportează cum luptă tinerii împotriva bazelor militare americane în Japonia și cum escaladează valul tineresc contestatar, dar fără busolă, pe multe străzi vest-europene. Contemporaneitatea filmică a înregistrat și un anume moment ca succesul beatles. Idolii muzicii „beat”, acei beatles cărora regina Angliei le-a acordat titluri de noblețe și i-a pofțit la masă ca oaspeți de onoare — iată un fenomen tipic anilor șaizeci; fapt de o bizară, dar reală actualitate. Mai mult chiar decît cele două filme care li s-au consacrat, ea aparține, în sensul cel mai serios al cuvîntului, genului istoric.

Adjectivul istoric este o savuroasă alianță de efemer și durabil. Gîndiți-vă puțin la curioasa expresie „moment istoric”. Ceva momentan, adică trecător, dar nu instantaneu, ci mult mai durabil decît clipa.

Atît în roman cît și în cinematograf se practică intens genul așa-ziselor „biografii romanțate”. Actorul George Arliss a intrat pe ecran cu un egal succes personalitatea lui Richelieu, Disraeli, Rotschild, Wellington; Jannings a fost (ca și Laughton)

Tulburătorul chip al lui Ivan cel Groaznic (Nikolai Cerkasov)

O privire minioasă — cea a lui Cezare Borgia (Tyrone Power)...

...și o privire „diplomatică” — cea a lui Riche-lieu (George Arliss)

Henric al VIII-lea al Angliei, precum și Ohm Krüger, președintele burilor; Albert Dieudonné ne-a dat acel Napoleon aproape de loc romanțat al lui Abel Gance; Fernand Gravey a re trăit viața conetabilului Duguesclin; celebra șarjă a „brigăzii ușoare” din războiul Crimeei a fost reconstituită de Michael Curtiz și, recent, de Tony Richardson. Dacă adăugăm Scipio Africanul de Gallone, Frederic cel Mare de Veit, Harlan, Regina Elisabeta și Essex de Curtiz (cu Bette Davis și Eroll Flynn), Suez de Allen Dwan (Tyrone Power), Lady Hamilton de Korda (cu Laurence Olivier și Vivien Leigh), Cruciadele (cu Loretta Young și Wilcoxson), Antonius și Cleopatra de Cecil B. de Mille (cu Claudette Colbert și Henry Wilcoxson), Cezar și Cleopatra de Mankiewicz (cu Rex Harrison, Richard Burton și Elisabeth Taylor), Marie Antoinette de V.S. Van Dyke (cu Norma Shearer), Spartakus de Stanley Kubrick (cu Charles Laughton, Laurence Olivier, Kirk Douglas), Antanta cordială de Marcel L'Herbier (cu Victor Francen, Pierre Fresnay, Gaby Morlay) — dacă ar fi să înșirăm numai pe acestea, vom fi semnalat numai o mică, foarte mică parte din biografiile romanțate datorate artei a șaptea. Acest gen, în aparență hibrid, pune problema limitelor dreptului de a romanța, adică de a inventa fapte care să semene leit cu cele autentice, cu cele istoricește omologate. De altfel, problema aportului personal al povestitorului se pune chiar cînd nici un fapt nu este imaginat, căci autorul filmului, strîns cu ușa în

încăperea îngustă a 90 de minute de proiecție, va trebui să aleagă, printre faptele egal de autentice, cîteva, cîte să-i „încapă”. Această preferință pentru cutare împliniri din viața eroilor echivalează cu o romanțare, care poate uneori falsifica de-a dreptul psihologia eroului sau chiar istoria adevărată. Zici uneori, căci alții această selecție nu falsifică de loc, ci poate, tocmai, întărește. Uneori chiar scenele nu autentice, ci inventate, se potrivesc atît de bine cu mentalitatea personajului sau epocii încît aproape că întăresc istoricitatea povestirii.

Teoreticieni ai istoriei, un Marx, Windelband, Xenopol, Rickert, Lamprecht, Berr, Spengler, puneau problema deosebirilor dintre adevărul studiat de științele exacte și cel căutat de științele istorice. Dar acum o problemă nouă se adaugă acesteia. Este problema deosebirii dintre narațiunea istorică și istorisirea literar-artistică. Istoricii sînt unanim de acord că știința istoriei nu poate cuprinde toate faptele întîmplate, ci numai pe cele importante. Dar romanul, drama, nuvela, filmul nu fac ele exact la fel? Și cu toții recunosc că important înseamnă reprezentativ al mentalității eroului, această psihologie fiind ea însăși reprezentativă a adevărului social, ambianței morale, într-un cuvînt a „momentului istoric”. Atunci care ar fi deosebirea dintre povestea-artă și istoria-știință? Să fie oare faptul că arta descrie aceste lucruri mai eloc-

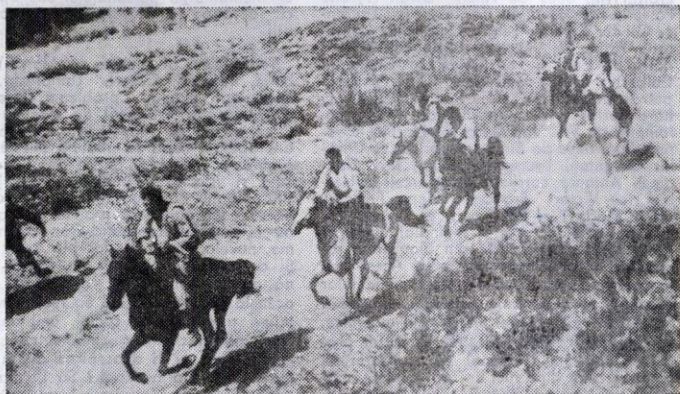
vent, mai emoționant, mai frumos? Să fie oare o particularitate neapărată a narațiunii istorice de a fi anostă, plicticoasă, aridă? Dar însuși faptul că o întâmplare aleasă de studiul istoriei a fost aleasă pentru că era importantă, adică bogat evocatoare a epocii sau a psihologiei personajului, conferă prin el însuși valoare de sugestie și deci de frumusețe narațiunii. Felul seducător în care scrie istorie un Fustel de Coulanges, sau un Jakob Burckhardt, sau un Hippolyte Taine este efectul natural și obligatoriu al valorii științifice a faptelor alese de ei. Odată, Fustel de Coulanges fusese atacat de un istoric german care-l acuza de frivolitate, din pricina grijii sale pentru arta stilului și frumusețea redactării. Fustel de Coulanges i-a dat un răspuns celebru. „Niciodată — spunea el — nu m-am gândit, în lucrările mele, să fac artă și stil. Cînd nu stăpîneam bine subiectul, scriam urît, fără să vreau. Cînd ajunsesem să posed bine materia, să-i pricep bine semnificațiile, mă trezeam că, iarăși fără să vreau, scriam frumos. Eminentul meu coleg, cînd va înțelege bine chestiunile de care se ocupă, va constata cu stupeoare că are și talent de scriitor”.

Totuși există o *terra communis* care unește pe istoric și pe povestitor. Este acel gen de narațiune care nu e hibrid, ci o alianță creatoare și care se numește *povestirea istorică*. Este filmul istoric, este nuvela istorică, este romanul istoric, unde alături de faptele autentice, omologate de istoriograf, sînt permise și fapte scornite de autor, dar prevăzute cu acea autenticitate „de gradul doi” care a făcut pe unii critici să spună despre artă că zugrăvește lucruri „plus vraies que nature”. Există o „romanțare” istoricește permisă. Avînd în vedere psiha-

logia epocii ilustrată prin fapte istoricește adevărate, povestitorul (ba poate chiar și istoricul) are dreptul să adauge fapte neomologate istoricește. Așa face Burckhardt, cel mai de seamă istoriograf al Renașterii italiene. Din cînd în cînd, el semnalează (este chiar formula inventată de el) „una din acele povești adevărate pretutindeni și nicăieri”. Prin aceasta Burckhardt descoperă o variantă specială a categoriei posibilului. Există fapte care-s nu numai posibile, ci (cum să zic?) categoric incompatibile cu imposibilitatea; fapte care poate că nu s-au produs pînă acum niciodată, dar care se pot produce oricînd, azi, peste o clipă, fără să fie nevoie de intervenția unor condiții ajutoare noi; fapte de care să se poată spune că ar fi imposibil să fie imposibile, confirmate dialectic printr-o dublă negație. În aceste unități de adevăr, gîndirea pozitivă și imaginația artistică își dau întîlnire.

Tot ce am spus pînă acum nu epuizează lista condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească adevăratul film istoric, distinct de simplul film „de aventuri”. La condițiile semnalate se mai adaugă următoarele:

1. Nu e suficient să nu existe anacronisme (materiale sau psihologice);
2. Nu e suficient ca toate întîmplările să fie importante și emoționant zugrăvite (evocatoare ale atmosferei, ale mentalității epocii);
3. Nu e suficient ca toate acestea să fie exprimate printr-un montaj regizoral și o interpretare actoricească bună;
4. Nu e suficient ca acele fapte importante să fie neapărat noi, adică innoitoare, înțelegînd prin asta obligația pentru film de a alege momente istorice decisive; momente cînd societatea descrisă se afla în preajma unei mari schimbări la față și cînd faptele

povestite au contribuit la vasta transformare.

În sfârșit nu e suficient ca filmul istoric să satisfacă enumeratele condiții. Mai trebuie una. Care ține tot de originalitate. Faptele descrise trebuie să fie unice. Să se fi întâmplat numai în cutare țară și nu în vreo alta. Raporturile dintre daci și romani, de pildă, nu seamănă cu nimic în lume, cu nimic din tot ce s-a întâmplat în Istoria Universală. Sau alt exemplu: istoria e plină de „Bauernkriege”, de răcoale jărănești. Dar răcoala din 1907 de la noi nu seamănă cu nici o altă răcoală. Este unică în lume: unicitatea exprimată prin niște fapte impresionanțe, senzaționale, în însăși structura istoriei și destul de imperfect cunoscute chiar de noi. De aceea, este încă loc pentru un film istoric despre pateticul nostru 1907.

Iată acum un exemplu luat mai de departe. Pe vremea nu mai știu cărei dinastii de faraoni a avut loc o ciudată revoație (descrisă în volumul omagial dedicat lui Champollion). Ciudată mai întâi pentru că a reușit. Căci în țara celei mai năprasnice exploatare a omului de către om, nici una din rarele ridicări populare nu se termina altfel decât printr-o baie de sânge. Care a fost izvorul acelei originale răcoale, răcoala așa de puternică, de irezistibilă, încât stăpînii au trebuit să cedeze? Ce cereau răsculații? Să li se recunoască și lor dreptul la... viața viitoare! Vă dați seama de ferocitatea acestei aristocrații sacerdotale, de egoismul acestor teocrați, care rezervau numai pentru sufletul lor beneficiile unui suflet nemuritor! O poveste tulburătoare și mai ales un film magnific s-ar putea face din acest episod istoric. S-ar putea...

Un fenomen istoric specific a fost haiducia. În Europa occidentală, banditul justițiar era un răsculat singular, de tip Robin Hood. În America Latină, haiducia era colectivă, de tip Viva Villa. Haiducia, așa cum a fost practică la noi, o găsim numai în țările europene subjugate de Poarta otomană — în Principatele dunărene cu deosebire. Iată de ce fenomenul răspunde condițiilor cerute de adevăratul film istoric.

Tot așa, cu caracter de unicitate istorică, este și senzaționala pătrundere, în curs de trei decenii, a milioane de emigranți europeni în Middle-Westul și Far-Westul american. Nu-i de mirare că un potop de filme „western”, trăind în felul lor istoria acestei mulțimi, s-au abătut asupra ecranelor de pretutindeni.

Există o psihoză a cineadevărului, a nevoii de autenticitate istorică. O nevoie de realism excesiv, care, în mod foarte dialectic, duce la propriul său contrariu, anume la un subiectivism exagerat. Cineastul va alege, va căuta cu luminarea și va prefera aspectele oribile, atroce, abjecte, monstruoase din viață, din istoria acelor contemporani ai noștri care sînt nefericiți sau cruzi. Este psihoza de tip *Mondo cane* sau *serie noire*. Dar mai există una și mai exagerată. Ne-a descris-o, într-un film care merită cu prisosință numele de „film istoric”, cineastul Giacometti. Se cheamă *Ochiul sălbatic*. Este povestea tragică, sinistrua poveste a unui operator de actualități american, beat de „ciné-verité”. Realitatea era pentru el doar un prim stimul. Un stimul al imaginației. Ea îl ajuta să caute cu mintea pentru ca să realizeze apoi practic, cumpărînd cu bani, scene atroce. Atroce, dar nu imaginare. Artificiale, adică prefabricate, dar nu

Haiducii galopează viforos, ascultînd de îndemnul regizorului Dinu Cocea

Împietrirea timorată a țărănilor, înainte de marea frămîntare a anului 1907 (Răcoala de Mircea Mureșan)

trucate, căci ele se petreceau aievea, cu oameni adevărați și sinceri, se produceau cu dureri veritabile și morți autentice. Oamenii atrași de el în cursă simteau sincer și sufereau adevărat. Iar el filma. Și povestea se isprăvește așa: avea și el un sentiment, un singur sentiment pur, un amor pentru o femeie frumoasă. La un moment dat, din pricina unei catastrofe provocate de el și filmată cu succes, o birnă cade pe capul tinerei femei și o ucide. El stă, ingenușcheat, aplecat pe obrazul ei inert, sfîșiat de durere. În acel moment, și fără ca asta să-i diminueze sau să-i devieze durerea, poruncește asistentului său: „Filmează-mă!” Acest trucaj al autenticității; fără ca autenticitatea să-i fi fost distrusă sau micșorată, merită numele și diagnosticul pe care l-aș formula *historism psihopatic și patologie a autenticității istorice*.

În Occident, și mai ales la Hollywood, s-au făcut multe filme cu subiect istoric, dar care n-au reușit să fie filme istorice, ci au alunecat pe panta facilă a filmului de aventură. Se alegeau episoade din trecut care nu aveau acel caracter unic, întâmplat în cutare țară și numai acolo, iar în cazurile fericite cind această unicitate era găsită, ea nu se folosea îndeajuns. Un exemplu tipic sînt așa-zisele *western*, care descriu cucerirea vestului sălbatic american: fenomen istoric unic în lume și de o mare bogăție în fapte pitorești, dramatice, umoristice, stranii, paradoxale, cum nu mai găsim altele. Deosebit de asta, întâmplările sînt relativ recente, deci izvoarele de informație abundente: memorii, jurnale, fotografii, piese de muzeu, mărturii ale unor oameni încă în viață, contemporani și amici cu Buffalo Bill, cu Wyatt Earp, cu celebri șefi de trib indieni. Din tot materialul de fapte istorice accesibile cunoașterii noastre nu știu dacă mai mult de zece la sută au fost folosite. Multe, foarte multe din aceste date istorice cunoscute și nefolosite sînt atât de interesante încît din fiecare s-ar putea scoate ideea unui film întreg. S-au făcut cu mult peste o sută de *western*. Ca să le mai diferențieze conținutul, „creatorii” au început să „aranjeze” *western* muzicale, apoi *western* comice, apoi *western* pretins „psihologice”, cu foarte puține focuri de pistol și foarte multe creștinești frămîntări. Toți au aerul să considere „vechiul” *western* epuizat. În realitate, el este de-abia început; este încă o sursă aproape virginală.

Teme de film istoric veritabil găsim, multe, în studiourile de la București, chiar dacă unele nu au fost duse la bun sfîrșit.

Filmul *Golgota*, al lui Mircea Drăgan, avea categoric caracter de film istoric și, în plus, avântajul unei structuri de roman palpitant. El se inspira dintr-un episod foarte particular în istoria națională a luptei

Neegalata Greta Garbo în rolul faimoasei spioane Mata Hari

sociale, care a dat substanța unui interesant și adevărat film istoric. Totuși, filmul făcut de Mircea Drăgan, deși nu conținea nici un anacronism, nu explica îndeajuns cum o stratagemă ingenioasă a fost dejucată prin divulgare și prefăcută într-o tragedie de tip antic, tragedia personală a celor cinci femei.

Un alt episod din care se putea realiza (și chiar s-a încercat) un adevărat film istoric a fost răscoala din 1907. S-au făcut trei filme. Unul al lui Calotescu: 1907, excelent ca elocvență a imagini. Prima secvență era cerdacul conacului Bibescu. Cerdacul cu fața la peisaj este gol, dar încă și mai gol e peisajul. Sîntem la sfîrșitul iernii, pe Cîmpia Dunării. O stepă de zăpadă se întinde pînă la începutul cerului. Șaisprezece mii de pogoane proprietate a unui singur om. Zăpada nu e înaltă; de-abia acoperă pămîntul, așa că ia forma și desenul arăturilor. Pustiul pare lucrat, pieptănat, greblat. Un deșert muncit. În cerdac, nimeni și nimic. Doar, agățate de cui pe un stîlp, un bici și un binoclu, amîndouă pictate subliniat, în trăsături tari de tuș negru pe cerul gol. Gîrbaciul, e inutil să spunem ce înseamnă. Iar tilcul binocluului ne răsare atunci brusc în minte. Este asociat cu oceanul imens de zare și ogor care ni se întinde în față. Este asociat cu gestul stăpînului care privește de sus, de departe, de oriunde, gestul stăpînului ce poruncește, controlează, supune. Două obiecte, două piese de muzeu moral, documente psihologice pentru istoria timpului.

Dar iată și un alt gen de document istoric. Moșia începea chiar din pragul conacului și mergea pînă în ograda iobagului. Cîteva versuri de literatură populară evocă această invazie:

„Moșia îi ajunge pînă la noi acasă,
Aproape n-are omul pe unde să-și iasă.
Nu mai fin de ogradă nici cloștile cu pui,

Spania la ora războiului civil (Cui îi bate ceasul cu Ingrid Bergman, Katina Paxinou și Gary Cooper)

Vulpea deșertului (mareșalul Rommel) a căpătat trăsăturile lui Erich von Stroheim

Și ele pasc, ca miei, azi, pe moșia lui". În filmul lui Daquin *Ciulinii Bărăganului* se arată cum grozăvia evenimentelor din 1907 se întipărește pe retina lăgară a unui copil, un adolescent. Filmul e destul de bine făcut. Mai ales că e singurul care arătat mai insistent tabloul cel mai important istoricește, al răscoalei propriu-zise. Al treilea autor e Mureșan, iar filmul se numește chiar *Răscoala* și se axează tot pe evenimentele din 1907. Cu toate calitățile sale, nici aici nu cred însă că s-a prins acel caracter care îi dă unicitate procesului istoric de atunci.

Filmul Tudor răspunde și el, într-o măsură, canoanelor și cerințelor filmului istoric.

S-au făcut pînă acum trei filme despre haiduci. La apariția primului a avut loc o masă rotundă la „Gazeta literară”, unde unul dintre participanți, citind cîteva texte istorice, a atras atenția asupra originalității fenomenului haiduciei. Haiducia e specifică țărilor din sud-estul european, îndeosebi Principatelor românești dunărene. Căci aici jugul străin avea un caracter pur economic și se traducea printr-un jaf sălbatic. Haiducia era lupta contra mizeriei celor de jos. Contra unei mizerii mortale.

În cele două filme care au urmat după *Haiducii*, adică *Răpirea fecioarelor* și *Răzbunarea haiducilor*, regizorul Cocea a introdus, rînd pe rînd, diferitele trăsături semnalate la acea masă rotundă. Cele două filme merită în bună măsură calificativul de film istoric. La Bufta se folosește nomenclatura exagerată de „epopee națională”. Am fi mai mulțumiți dacă s-ar răspunde la aceea de „film istoric”. Și dacă ar fi cît de adevărat, epopee și patriotic cu puțință.

Filmele despre daci par a fi îndeplinit într-o mai mare măsură aceste condiții. Dacii lui Sergiu Nicolaescu redau multe din caracterele specifice ale acestui original popor, totodată neroman și nebarbar, într-o epocă unde tot ce nu era roman se numea „barbar”. Acest film a atins,

deși cam în trecut, o altă trăsătură remarcabilă a dacilor. Mă refer la religie. Dacii, desigur, ca toată lumea contemporană lor credeau în viața viitoare, care însă nu era, ca în paradisul și iadul creștin, o răfuială pentru merite și păcate. Viața de apoi a dacilor era realistă și laică. Era o simplă continuare a vieții de pe pămînt. În această a doua viață, dacul avea sarcina să dregă ceea ce începuse în viața numărul unu. Iată de ce dacii spuneau că se nasc plîngînd și mor rîzînd.

Columna lui Mircea Drăgan a avut meritul să surprindă un alt tipic caracter dac, calitățile de demnitate, civilizație și înțelepciune. Între daci și împărăția romană se încheiase, din primul moment al înfrîngerii, un pact tăcut, de un conținut unic în toată istoria universală. Metaforic vorbind, dacii erau dispuși să dea tot. În schimb cereau de asemenea tot. Cereau ca romanilor să le lase din cap că au fost învingători, că dacii au fost bătûti. Au pierdut o bătălie. Dar nu și războiul. Războiul continuă, în afară de cazul cînd romanii vor uita că au fost vreodată învingători. Atunci dacii consimt să se considere frați cu romanii. Traian a avut înțelepciunea să accepte acest pact nescris și neformulat în cuvinte. Această fuziune între două popoare, plecată de la cea mai feroce ură, e un fenomen unic în istoria Universală. Filmul lui Drăgan a ales această temă. Temă grea, temă nouă. Pentru a-i da putere concretă și patos, înfrîngerea pe dimensiune de popor a fost arătată și la dimensiunea de persoane. Același proces de trecere de la ură la prietenie, de la prietenie la dragoste are loc între două persoane: căpetenia romanilor, Tiberiu, și cea mai nobilă, cea mai mîndră și dîrză dintre femeile dace. Filmul lui Drăgan merită calificativul de film istoric.

În încheiere, trebuie să spunem că așteptăm, deși s-au făcut începuturi în această direcție, filmul istoriei țării noastre din ultimul sfert de veac.

V. Gh. Morțun

Ioan Nădejde

**„Din păcate,
cum ziceți dumneavoastră,
și din noroc,
cum zicem noi...”**

La începutul anului 1888, cercurile socialiste din țara noastră, analizând succesele obținute pînă atunci, au considerat că era posibilă și necesară participarea lor la alegerile parlamentare. Momentul era cu atît mai favorabil, cu cît guvernul I. C. Brătianu devenise foarte impopular, după 12 ani de guvernare, dominată, mai ales în ultima perioadă (după moartea lui C. A. Rosetti), de abuzuri și samavolnicii fățișe. Partidele și guvernele politice se prezentau

în aceste alegeri cu programe care urmăreau înlăturarea guvernului existent și înlocuirea lui cu una din formațiunile de opoziție. Socialiștii au hotărât să se prezinte în bătaia electorală ca o grupare independentă, cu propriii săi candidați.

În ianuarie 1888 nu a fost însă validat decât mandatul unui singur deputat socialist, V. Gh. Morțun, la Colegiul II din Roman. Peste câteva luni, tot în 1888, socialiștii au candidat și în alegerile organizate de guvernul jurnalist-coservator Th. Rosetti — P.P. Carp. Rezultatele acestor alegeri demonstau creșterea bazei de masă a socialiștilor, oglindită prin sporirea voturilor acordate candidaților lor. Dar Camera, cum va face de altă ori când reprezentanții maselor încercau porțile Parlamentului, nu a validat decât mandatele lui Ioan Nădejde (Colegiul III Iași) și V. Gh. Morțun (Colegiul II Roman), invalidând pe cele ale lui Lascăr Veniamin (Colegiul III Roman) și Constantin Mille (Colegiul III Vaslui). Nădejde și Morțun erau la acea dată frunțașii socialiști cu cea mai largă și cunoscută activitate și intrarea lor în Cameră era, desigur, și o mărturie a sprijinului și popularității de care se bucurau ei în rîndul masei de alegători din rîndul muncitorilor și țăranilor, precum și ale unor pătri mic-burheze și intelectuale.

Se știe că socialiștii au exagerat rolul luptei parlamentare în îmbunătățirea situației maselor populare, adoptînd o tactică strict legalistă, subapreciînd organizarea luptei de clasă a muncitorilor și țăranilor. Totuși, activitatea depusă de deputații socialiști în Parlament rămîne valoroasă prin proclamarea deschisă a unor idei politice înaintate, prin demascarea hotărîtă a repetatelor încălcări ale normelor constituționale ale statului.

În 1888 a izbucnit marea răscoală a țăranilor, au avut loc importante acțiuni de clasă ale muncitorilor ceferiști și tipografi. Aceste evenimente au determinat aprige dispute în Parlament, în timpul cărora deputații socialiști, în avangarda curentului democratic, au combătut cu vehemență argumentele reacționare ale lui Th. Rosetti, Al. Lahovari și ale altora.

Deputații socialiști s-au ridicat cu fermitate în apărarea drepturilor muncitorilor ceferiști și tipografi, ale țăranilor, victime ale măsurilor represive adoptate după mișcările din 1888.

În paginile următoare reproducem cîteva fragmente din *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea 1888—1889, semnificative pentru atitudinea deputaților socialiști în problemele majore ale vieții politice românești.

NORA ZIZI MUNTEANU

Guvernul personal

(Sedinta din 12 noiembrie 1888)¹

Voci: Închiderea discuțiunii.

DI. G. V. Morțun: Sint contra închiderii discuțiunii pentru motivul că, după cit alți putut observa, minoritatea astăzi s-a scindat, s-a arătat în chip vădit că e alcătuită din deosebite nuanțe, din deosebite partide, dîndu-și fiecare părerea sa asupra guvernului personal, deci cred că nu ar fi rău să

ne spunem și noi, socialiștii, cuvîntul nostru în această mare chestiune care s-a discutat astăzi.

Cer să nu închideți discuția pentru că voim să dezvoltăm și noi părerea noastră; și dacă discuția nu va fi închisă, după cum nădăjduiesc, vom arăta că noi nu considerăm pe acest guvern personal rău și nelegal pentru că ar fi întiul guvern personal care a ființat în țara noastră; pentru că, după noi, toate guvernele care s-au urmat pînă acum la cîrma statului și cele ce vor urma pînă la schimbarea stării de lucruri care îngăduie și ocrotesc asemenea nedreptate, toate guvernele vor fi personale, dacă nu personale ale regelui, dar personale ale uneia clase sociale, ale clasei

stăpînitoare și avută. Căci după alcătuirea colegiilor electorale 7 000 de alegători astăzi trimit în Cameră peste 70 de deputați.

DI. președinte, L. Cătărgiu: Aceasta nu e în contra închiderii discuției.

DI. G. V. Morțun: Motivez, d-le președinte.

Și în acest chip reprezentajia țării nu este legală, nu este proporțională.. Atunci cînd un colegiu electoral care se alcătuiește din aproape un milion de alegători nu trimite decît 38 de deputați și altul alcătuit din 7 000 trimite 70...

DI. Președinte, L. Cătărgiu: Vă rog să vă țineți în chestiunea pentru care aveți cuvîntul.

DI. G. V. Morțun: D-le președinte, nu fac decît să motivez [...]

¹ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 5, din 15 noiembrie 1888. (Se discută compoziția noului guvern și mesajul regal)

(Ședința din 23 noiembrie 1888) *

DI. I. Nădejde : D-lor deputați, eu n-am să vorbesc așa de mult sau de pe larg asupra părții de la mijloc, a interpelării ce am anunțat: adică, n-am să vorbesc pe larg despre mijloacele de represiune, și anume, pentru că dl. Dobrescu, în mare parte a vorbit despre aceasta, cel puțin în mod general. Însă am să arăt o serie de fapte, care cred că sînt stabilite, pentru ca să vedeți că ancheta trebuie ca să constate tot felul de barbarii comise, nu numai în Muntenia, dar și în Moldova și anume în județele Vaslui și Roman [...]

Să începem dar cu exploatarea din partea proprietarilor și posesorilor... și, fiindcă ceea ce face ca punctul acesta să fie explicat, este lipsa de pământ, o să ating chestiunea aceasta [...]

Mai înainte se credea, sau cel puțin se spunea așa ca să se creadă, că mai toți sâtenii sînt împroprietăriți și că n-au nevoie de pămînt. Aceasta o spunea dl. I. Brătianu în toate zilele. Cu ocaziunea Legii din 27 februarie s-a constatat însă că mai în toate comunele, aproape jumătate din locuitori n-au pămînt de loc, cum este în comuna Țușora, județul Iași, unde în cătunul Cristești numai 7 oameni au pămînt, iar celelalte sute de locuitori n-au de loc. Acum vine întrebarea :

* Op. cit., nr. 10, din 26 noiembrie 1888. (Se discută cauzele și reprimarea răscoalelor țărănești)

MANIFESTUL PARTII MUNCITORILOR

MUNCITORI!

[illegible]

Existen bogues le muerde mero, gl'fio
da muerde e o muerde mero. In bo
e bo, muerde mero mero mero le mero
muerde mero mero mero.

L'art nouveau, stylisé dans ses lignes,
se caractérise par des formes géométriques.
Il se manifeste dans l'architecture, la sculpture,
la peinture et le design.

[illegible]

Pe lângă a zvonuri legate de tradițiile de la 22 Martie 1977:

Pe multe a noua legi formulată agri-
vily de la 1902.
Pe multe a noua legi de impoziti-
vily de la 17 Februarie 1907.
Pe multe noua a noua legi vioro-
vily de la 1 Iunie 1909.

În acest sens, de puterea legii, trebuie să se acorde și raționalitatea și libertatea de acțiune de către cetățeni și administrații. Acestea sunt elementele care definesc prosperitatea, pentru că ele sunt necesare în orice societate.

let out in proportionally more of the pro-
cess, that the degree, in common with
the federal government, is also in the
process of being re-examined.

...consecrațiile care trebuie să aibă la vedere în primul rând interesul public și al țării.

Manifest electoral redactat și răspândit de socialiști în timpul campaniei electorale din 1888

cum de n-au, după ce s-au făcut o serie de legi pentru ca să li se dea?

Intii este chestiunea legii de la 1864, care s-a aplicat într-un mod extraordinar și nedrept. Cunosce prin Moldova localități unde s-a spus țăranilor, puțin înainte de aplicarea legii, vă iert, nu mai aveți să faceți boieresc. Țăranii au primit cu bucurie această dezrobire a brațelor lor, dar când a venit aplicarea legii de la 1864 li s-a zis că ei n-au drept la pământ fiindcă nu mai erau clăcași (Cristești).

În alte părți țărani au pășit-o altfel; era un proprietar Mavrocordat lingălași, care bătea cumplit pe locuitori; ei fugeau, dar dinsul făcea să-i aducă înapoi prin administrație. Cu un an înainte de legea de la 1864, el i-a bătut mai virtos și i-a gonit spunându-le că s-a săturat de dinșii, fără a mai trimite administrația după ei ca să-i aducă.

Țăranii au fost bucu-roși că au scăpat și s-au refu-giat prin mahalalele lașilor și a altor localități ; așa în-cît, cînd a venit aplicarea

legii nu i-a găsit acolo și
ei au rămas fără pământ []

Vine pe urmă Legea tocmelilor agricole³; această lege este foarte ciudată, toată lumea se ceartă în privința acestei legi, unii zic că este bună, alții că este rea. Dar iată un lucru frumos; că această lege nu este cunoscută mai de nimeni din țărani, ei nu știu că este o lege a tocmelilor agricole; ei fac tocmelile cum voiesc proprietarul și primarul, și le execută tot așa cum vor ei [...]

Pretutindeni tărani au fost la muncă cu forța și duși să lucreze, și proprietarii pentru ca să se asigure de ei îi țineau închiși, și, ca să nu fugă duminica să se ducă acasă, îi țineau închiși ca pe robii; despre vineri și sîmbătă nici vorbă, despre neexecutare cu forța armată nici vorbă, așa încît legea aceasta dacă ar fi fost aplicată am fi putut ști despre rezultatele ei; dar nu a fost aplicată și tărani au

² Legea tocmelilor agricole, propusă de C. A. Rosetti și votată în 1882, abroga executarea silită cu jandarmi a țăranilor în caz că nu-și puteau îndeplini obligațiile prevăzute în contractul dintre proprietari și țărani (n.g.).

foast lăsați în mina proprietarilor și a arendașilor [...]

Cînd vine vorba de percepători, cum se poartă ei cu țărani? Îmi pare bine că pot să vă dau o dovadă, iarăși din Epoca *, poate veți acorda o anchetă și în privința acesteia.

Într-o comună din Dolj, receptorul a găsit de cuviință, fiindcă nu putea să plătească țărani, să ducă femeile la primărie. Așa se face mai pretutindeni, deși legea de urmărire prevede alte forme pentru încasarea banilor; și fiindcă oamenii au fugit de acasă în ziua aceea, fiindcă știu că are să-i poftescă la primărie, au chemat femeile, le-au dezbrăcat în pielea goală și le-au trimis acasă goale. Aceasta le spune Epoca și dă ca garant pe dl. Vlădoianu, mare proprietar.

În alt loc, în Tecuci, s-a găsit alt mijloc mai nostim; țin pe țărani în apă și îi păzesc cu milițienii, pînă ce pot plăti [...]

La toate acestea li s-a arătat un mijloc de scăpare: să trimită deputați în Cameră ca să le susție cauza și să le facă dreptate. În adevăr au și încercat țărani acest lucru în Prahova, în Vaslui, în Fălciu, în Bacău, în Botoșani și mai cu seamă în Iași și Roman unde au reușit, fiindcă erau mai tari. Ce s-a întîmplat însă în celelalte județe?

Ați văzut cu ocazia unei validități Colegiului al III-lea de Vaslui cum v-am arătat că dl. Sandu Răscanu, în înțelegere cu poliția, a organizat o bandă de bătuși condusă de comisar, a bătu pe candidați, iar pe delegații țărani i-a dus la poliție și i-a căutat pînă în ciubote; le-au luat toate buletinele [...]

Făță de asemenea lucruri, nu trebuie să vă mirați dacă

* Organ al Partidului Conservator.

MUNCITORUL

ORGAN AL PARTIDULUI MUNCITORILOR

1921

Redactor: V. G. MORȚUN

RĂSCOALA ȚĂRANILOR

de V. G. MORȚUN

Într-o comună din Dolj, receptorul a găsit de cuviință, fiindcă nu putea să plătească țărani, să ducă femeile la primărie. Așa se face mai pretutindeni, deși legea de urmărire prevede alte forme pentru încasarea banilor; și fiindcă oamenii au fugit de acasă în ziua aceea, fiindcă știu că are să-i poftescă la primărie, au chemat femeile, le-au dezbrăcat în pielea goală și le-au trimis acasă goale. Aceasta le spune Epoca și dă ca garant pe dl. Vlădoianu, mare proprietar.

În alt loc, în Tecuci, s-a găsit alt mijloc mai nostim; țin pe țărani în apă și îi păzesc cu milițienii, pînă ce pot plăti [...]

La toate acestea li s-a arătat un mijloc de scăpare: să trimită deputați în Cameră ca să le susție cauza și să le facă dreptate. În adevăr au și încercat țărani acest lucru în Prahova, în Vaslui, în Fălciu, în Bacău, în Botoșani și mai cu seamă în Iași și Roman unde au reușit, fiindcă erau mai tari. Ce s-a întîmplat însă în celelalte județe?

Ați văzut cu ocazia unei validități Colegiului al III-lea de Vaslui cum v-am arătat că dl. Sandu Răscanu, în înțelegere cu poliția, a organizat o bandă de bătuși condusă de comisar, a bătu pe candidați, iar pe delegații țărani i-a dus la poliție și i-a căutat pînă în ciubote; le-au luat toate buletinele [...]

Făță de asemenea lucruri, nu trebuie să vă mirați dacă

„Muncitorul”, organul cercului socialist ieșean, aflat sub directă influență a lui Ioan Nădejde și V. G. Morțun criticînd „violența” răscaloarelor, sfătuita pe țărani să-și organizeze acțiunile revendicative în limitele legalității burgheze. Ulterior, cei doi lideri au căutat să impună aceste idei tactice și conducerii P.S.D.M.R.-ului.

„Muncitorul”, organul cercului socialist ieșean, aflat sub directă influență a lui Ioan Nădejde și V. G. Morțun criticînd „violența” răscaloarelor, sfătuita pe țărani să-și organizeze acțiunile revendicative în limitele legalității burgheze. Ulterior, cei doi lideri au căutat să impună aceste idei tactice și conducerii P.S.D.M.R.-ului.

„Muncitorul”, organul cercului socialist ieșean, aflat sub directă influență a lui Ioan Nădejde și V. G. Morțun criticînd „violența” răscaloarelor, sfătuita pe țărani să-și organizeze acțiunile revendicative în limitele legalității burgheze. Ulterior, cei doi lideri au căutat să impună aceste idei tactice și conducerii P.S.D.M.R.-ului.

„Muncitorul”, organul cercului socialist ieșean, aflat sub directă influență a lui Ioan Nădejde și V. G. Morțun criticînd „violența” răscaloarelor, sfătuita pe țărani să-și organizeze acțiunile revendicative în limitele legalității burgheze. Ulterior, cei doi lideri au căutat să impună aceste idei tactice și conducerii P.S.D.M.R.-ului.

țărani au pierdut răbdarea și au pus mina pe par [...]

În privința ingerintelor în alegeri, am avut exemplul cu cazul d-lui Caracotea, acolo ați văzut administrația de ce mijloace s-a servit, a adus ca alegători pe sergenții, care i-a îmbrăcat cu cojocase și i-a înarmat cu cuțite, la noi erau aduși sergenți cu bite. La noi se mulțumeau numai să bată pe alegători, dar acolo vauiau să-i înjunghie, și cu toate acestea alegerea de la Olt s-a validat [...]

Acum să trec asupra răscaloarelor și a represuniilor lor.

Chestiunea răscaloarelor!

Se constată în adevăr cum că țărani în unele comune au comis excese foarte grave, adică au ajuns pînă la moarte de om, cum a fost la Ștefănești și în alte părți, însă în cea mai mare parte, nu s-au întîmplat decît bătăi și în cele mai multe locuri s-au întîmplat numai devastări. Noi nu putem aproba aceasta și am ară-

DESROBIREA

ORGAN AL PARTIDULUI MUNCĂTORILOR

REDACTAT DE UN COMITET

NUMER 10

APARE ÎN FIECARE SĂMBĂTĂ

Desrobirea este un ziar socialist, care are ca scop să ajute pe muncătorii din toate țările să se organizeze și să lupte împotriva opresiunii și sărăciei. Ziarul este redactat în limba română și este accesibil tuturor muncătorilor. Scopul principal al ziarului este să informeze publicul asupra problemelor sociale și să promoveze acțiunile necesare pentru schimbarea societății. Ziarul este finanțat de contribuții din partea muncătorilor și de donații din partea simpatizanților. Redacția este situată în București și este deschisă pentru toate sugeriile și articolele din partea cititorilor. Ziarul este distribuit gratuit în toate librăriile și punctele de vânzare de presă din țară și în străinătate.

„Desrobirea”, organul cercului socialist bucureștean, se solidariza sincer cu țărani răscoțiți, condamnd vehement măsurile represive ale autorităților burghezo-moșierești.

totdeauna că pe calea aceasta nu vor ajunge țărani la alt rezultat decât numai la ceea ce s-a văzut, adică că au fost numai torturați și bătuiți; însă, d-lor, dacă am compara noi excesele țăranilor cu excesele comise nu de 20 de ani, dar numai de un an, doi de autoritățile comunale sau de proprietari, ați vedea că țăranii nu sînt vinovați în comparație cu funcționarii comunali, însă lucrul cel mai grav este că s-au întrebuințat represii brutale, represii manu militare și anume, dindu-se ordin să împuște oamenii fără de a parlamenta [...]

Moșiile statului în posesiune generală
(Ședința din 24 noiembrie 1888)*

D-l. I. Nădejde: [...] Prin urmare după noi, sistemul

* Op. cit., nr. 11, din 27 noiembrie 1888. (Se continuă discutarea cauzelor răscoalelor țărănești)

care ar putea să lecuiască răul ar fi naționalizarea solului, și moșiile statului să se dea în posesia țăranilor la comune, nu în bucăți mici, ci în posesiune generală, în colectiv, sau pe unde țăranii n-ar voi să lucreze colectiv, să li se dea și o parte pentru un timp, dar tot în posesie.

O voce: Numai țărani-lor?

D-l. I. Nădejde: Ba și la boieri dacă vor ei să se transforme în țărani și să-și muncască pămîntul ei singuri.

O voce: Cu plată?

D-l. I. Nădejde: Se înțelege, cu plată. Ce mai e vorba că fără plată? Nimic nu e fără plată în Țara Românească; pînă și aerul se plătește.

Acest sistem însă de dare în posesiune a moșiilor statului numai la țărani nu se poate aplica nămidec și noi nu sîntem dintre aceia care să-și poată închipu că societatea se poate transforma într-un an, doi sau trei, și noi știm că societatea e un organism și de aceea societatea se poate

modifica numai încetul cu încetul, și, ținînd seama de nevoile actuale și de împrejurările actuale, admitem și noi cum ca să se dea țăranilor pămînturi de veci în loturi mici. Însă în privința punctului acestuia, avem de zis împotriva proiectului propus de guvern cum că e foarte îngust. (Interperari). [...]

Al doilea punct pe care îl credem absolut necesar este moralizarea funcționarilor de prin sate, căci am arătat că ei sînt o adevărată pestă pentru țărani. Prin urmare, trebuie numaidec să fie înfrînați, să intre în lege, să nu îndrăznească a călca ei înțai legea și a da model țăranilor că nu există lege decît pe hirtie.

D-l. Ion Marghiloman: Primarii nu sînt aleși de țărani?

D-l. I. Nădejde: Primarii sînt aleși de subprefecți, mă mir că d-l. Marghiloman nu știe aceasta [...]

Listele negre
(Ședința din 10 decembrie 1888)*

D-l. președinte L. Catargiu: [...] Acum d-l. Nădejde are cuvîntul spre a-și dezvolta interpelarea d-sale adresată d-lui ministru al lucrărilor publice.

D-l. I. Nădejde: D-lor deputați, cred că e destul de cunoscută mișcarea întimplată la Gara de Nord, sînt acu cîteva luni, pentru ca să n-am nevoie să intru în amănunte, și am să stăruiesc numai în privința punctului asupra căruia am făcut interpelarea. În urma grevei întimplată acolo, d-l. ministru al lucrărilor publice de

* Op. cit., nr. 20, din 17 decembrie 1888. (Interpelarea lui Ion Nădejde privind reprimarea grevei de la Gara de Nord).

atunci, dl. Știrbei, a găsit de cuviință să ia următoarea măsură; a îndepărtat din serviciul atelierului de la gară un număr de 30 sau 40 de lucrători sub cuvîntul că acei lucrători ar fi șefi ai grevei.

[...] Dl. ministru nu se mulțumește numai cu excluderea lor din atelier, ci a făcut o circulară care s-a împărțit în toate atelierele, nu numai ale statului, ca pirotechnia etc., dar și în atelierele particulare, așa încît cei 30, 40 de lucrători nu puteau și nu pot să-și găsească nicăieri de lucru, și sînt peritori de foame. Dacă vreunul din acești lucrători mergea, spre exemplu, la arsenal și lucra 2—3 zile, îndată ce se afla numele lui și se găsea pe lista circulației, i se spunea: avem ordine să nu te primim, și fără să-i plătească zilele deja lucrate era imediat dat afară.

Tot astfel se întimpla și la atelierele particulare [...]. Eu aș dori ca dl. ministru al lucrărilor publice să trimită o nouă circulară prin care să desființeze acea circulară trecută, și să se lase libertate acelor nenorociți să-și cîștige hrana zilnică [...].

Politia devine sfioasă

(Sedinta din 6 februarie 1889)⁶

DI. vicepreședinte: Acum are cuvîntul dl. Mortzun

⁶ Op. cit., nr. 37, din 12 februarie 1889. (Interpelarea lui Mortzun privitoare la măsurile represive luate împotriva socialiștilor).

pentru a dezvolta interpellarea d-sale adresată d-lui ministru de interne și d-lui ministru de justiție.

DI. G. V. Mortzun: [...]

Din păcate, cum ziceți d-voastră, și din noroc, cum zicem noi, ideile socialiste prind rădăcină și se lătesc în acea parte a țării (Mîșcări) [...]

Față cu această lăfire a unor idei, care dacă sînt potrivnice altor idei, nu înseamnă de loc prin aceasta că sînt numai decît primejdioase, guvernul a găsit cu cale să se miște, să ia măsuri excepționale și aceasta nu pe calea unei legi, nu fățiș, nu pe cale legală, ci pe calea obișnuită și pînă acum, pe calea călcării de legi [...]

Duminică trecută, opt zile în urmă, sergenții și tusparta comisarii orașului Roman erau așezați, de la orele 11, la ușa sălii de întrunire, Dacia, și îndepărtau prin batjocură, ocări și chiar prin lovituri, pe cetățeni de a veni la întrunire. Mi s-a dat de știre de cele ce se petreceau și pe dată m-am dus să deschid sala, să intre înăuntrul cetățenii și atunci s-a întimplat următorul lucru: că poliția din Roman neobișnuită cu asemenea fățișe și sfruntate călcări a legilor și a drepturilor cetățenești și comisarilor care știau la ce răspundere se expun cînd calcă libertatea întrunirilor, cum m-au văzut s-au făcut sfioși, sergenții s-au dat deoparte și vreo 200 de cetățeni au putut străbate, dar curînd un ordin sosit de sus sili poliția să fie îndrăzneată și ceilalți cetățeni care veneau rînduri, rînduri, să fie îndepărtați și împiedicați de a lua parte la întrunire.

O adevărată robie

(Sedinta din 19 mai 1889)⁷

DI. I. Nădejde: D-lor, înția interpellare a mea este relativă la tipografia statului. Abuzurile care m-au lovit pe mine mai rău sînt cele cu lucrătorii de acolo, care ar trebui să fie tratați mai bine decît cei de la tipografiile particulare, pentru că să se dea un fel de model. Cu toate acestea, ei sînt tratați mai rău decît oriunde...

Și fiindcă acest lucru, pe de o parte, discreditează o instituțiune întreținută de stat, și pe de altă parte, fiindcă lucrătorii sînt ținuți acolo într-o adevărată robie, de aceea am crezut să aduc la cunoștința Camerei aceste fapte și să cer îndreptare.

Iată în ce constă chestiunea cu lucrătorii de acolo.

Am afirmat încă prin interpellarea anunțată din sesiunea trecută că lucrătorii sînt siliți să lucreze pînă la 17 ore pe zi, și, deși dl. director al tipografiei, în raportul d-sale către fostul ministru de interne, neagă, chiar după tabloul care mi s-a dat de tipografia statului, lucrul se adevărește; ceea ce este mai grav e că dl. director al tipografiei statului n-a binevoit a-mi da statul cu ceasurile lucrate în fiecare zi, ci mi-a dat numai numărul total de ceasuri lucrate pe o lună și a avut îngrijire a-mi face media. Parcă de medie ar fi fost vorba. Dar chiar și din tabloul ce mi l-a dat se vede la cîțiva lucrători, care n-au prea lucrat multe zile ore suplimentare, că au lucrat cite 7, 8, 9 ore peste orele regulamentare, deci au ajuns la 17 ore [...]

⁷ Op. cit., nr. 82, din 26 mai 1889. (Intervenția lui Ion Nădejde, în legătură cu situația lucrătorilor tipografi).

Mihai de Hohenzollern și Ion Antonescu: interese comune și conflicte meschine

Regimul de dictatură militaro-fascistă al lui Antonescu a urmat, fără tranziție, cu începere de la 6 septembrie 1940, regimului de dictatură personală al lui Carol al II-lea. Amândoi au condus treburile țării în conformitate cu interesele exploatarelor autohtone și străini pe care-i reprezentau și de al căror sprijin se bucurau, dar amândoi s-au considerat stăpâni absoluți și ne-disputați ai unei imense moșii — România.

Carol a avut de partea sa toate atuurile: el era nu numai deținătorul puterii efective — pe care și-o însușise în februarie 1938, călcând prevederile constituționale și elaborând altele noi, croite pe măsura veleităților și ambițiilor lui —, ci și „figura de provă”, capul încoronat, Hohenzollernul a cărui legitimitate în fruntea statului nu mai avea nimeni dreptul s-o pună la îndoială.

Antonescu, în schimb, nu era „*os regesc*”, ci un general obscur, care nu se remarcase prin nimic în cursul primului război mondial sau în viața politică și care era, în consecință, cu desăvârșire necunoscut opiniei publice. Chiar dacă dreptul de a hotări în toate problemele esențiale îi revenea în exclusivitate, el nu prezenta suficiente garanții pentru clasele dominante și nici nu era destul de decorativ pentru a ocupa singur scena. Antonescu a trebuit deci s-o împartă mai întâi cu legionarii, pe umerii cărora venise la putere. Aceștia s-au dovedit repede nu numai parteneri incomozi — alțiți de îmbogățire rapidă prin mijloace fătis tilhărești, fără nici un respect față de formele clasice de jaf guvernamental, și porniți pe răfuieli singeroase cu adversarii lor din rândurile vechilor politicieni —, ci și rivali primejdioși la grațiile protectorilor de la Berlin și, implicit, la acaparea principalilor pîrgii ale puterii. Raporturile s-au înrăutățit într-un ritm precipitat și, după exact patru luni și jumătate de „colaborare”, Antonescu s-a descotorosit de ei, în ianuarie 1941, după ce promise binecuvîntarea lui Hitler în acest sens (vezi „Noptile bucureștene ale cuțitelor lungi”, Magazin istoric, nr. 12/1968 și 1—2/1969).

Cu Mihai, celălalt partener, lucrurile păreau a fi mai simple. El își urma tatăl la tron, după ce îl precedase cu prilejul primei abdicări a lui Carol. Antonescu știa cu cine are de-a face: tinărul era nepregătit, din toate punctele de vedere, pentru „*meseria de rege*”. Ii lipsea cultura; nu avea nici capacitatea și nici dorința de a munci, nu era cituși de puțin la curent cu situația politică internă și internațională, nu era înarmat nici măcar cu violența și simțul de manevră al lui Carol al II-lea. Ținut sub obroc de tatăl lui, el putea fi lesne determinat să facă ceea ce îi cerea puternicul zilei, urmînd să joace, în concepția generalului dictator, un rol pur decorativ și, pe cît posibil, nici acela de prim rang.

Dar realitatea a corespuns numai în parte așteptărilor lui Antonescu. Între rege și „conducător” s-au creat treptat relații pe mai multe planuri: ei au colaborat într-o deplină armonie în problemele de fond, servind interesele Reichului atîta vreme cît trupule acestuia repurtau victorii de-a lungul și de-a latul Europei. Ceea ce nu i-a împiedicat să intre în conflict pe chestiuni de prestigiu, amor propriu sau avantaje materiale, șicanîndu-se reciproc cu metode și procedee de o ieftinătate care definește perfect personalitatea amîndurora. Mai tirziu, pe măsură ce devenea tot mai vădit că Germania nazistă este pe cale de a pierde războiul, disensiunile s-au agravat, Mihai plecînd tot mai mult urechea la indicațiile primite din partea cercurilor politice burgheze care mizau pe o victorie anglo-americană.

Istoriografia noastră a acordat pînă acum un spațiu destul de restrîns relațiilor dintre Mihai și Antonescu. În Occident au apărut, în schimb, lucrări care prezintă lucrurile în mod tendențios și nu rareori de-a dreptul deformat*.

lata de ce am considerat utilă și interesantă publicarea articolului care urmează.

MAGAZIN ISTORIC

* De exemplu, biografia exregelui Mihai, scrisă de Arthur Gould Lee, apărută sub titlul cam comercial de *Crown against sickle* („Coroana împotriva secerii”), are unele merite în creionarea unui portret autentic al ultimului suveran. Dar în contradicție cu faptele pe care el însuși le citează, Arthur Gould Lee se străduie să atribuie lui Mihai trăsături și calități inexistente, eludînd adevărul istoric și dînd evenimentelor interpretări care nu au nimic comun cu realitatea.

RĂZBOIUL ȘICANELOR

AL. GH. SAVU

„Un prinț cu inhibiții și fără posibilități“

În noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940, Mihai a petrecut în „Casa nouă”, alături de Carol al II-lea și de sfetnicii lui apropiați, interminabile ore de incertitudine. Intuia — mai mult decît pricepea — că se petreceau fapte grave, fiind în joc viitorul dinastiei și, poate, chiar al instituției monarhice. Spre dimineață, văzîndu-l că „abia își putea ține ochii deschiși”, Carol l-a trimis să se culce, în timp ce el a rămas să redacteze actul de renunțare la tron în favoarea fiului său. Cum s-a trezit, în dimineața zilei de 6 septembrie, Mihai a fost dus, fără nici un ceremonial, în sala tronului, unde a depus jurămîntul în fața generalului Ion Antonescu, a patriarhului Nicodim și a lui D. G. Lupu, prim-președinte al Înaltei curți de casație și justiție.

În cursul zilei, nimeni nu s-a mai ocupat de noul monarh. Generalul Ion Antonescu avea probleme mai importante de soluționat, impuse de consolidarea proaspetei dictaturi, iar fostul rege era total absorbit de pregătirile de plecare, înghesuind în valze toate obiectele de preț, care puteau să încapă — de la lingouri de aur pînă la colecții de timbre. Prudent, el depusese din timp sume considerabile la diferite bănci

din străinătate, pentru a-și îndulci exilul forțat. La întrebările fiului privind treburile care-i reveneau ca monarh și atitudinea pe care trebuia să o adopte în relațiile cu generalul, tatăl răspundea morocănos și monosilabic. „Rareori — recunoaște Arthur Gould Lee — un prinț a început să exercite sarcinile regale cu atîtea inhibiții personale, cu atîta lipsă de posibilități promițătoare. Venea după un tată care adusese monarhiei un prost renume. Avea o idee extrem de vagă despre îndatoririle lui. Era nu numai neprietenos, dar nici măcar în stare să-și facă prieteni. Neavînd nici încredere în el, nici rafinament, nu avea ușurința de a fi distant, lucru de care sînt învinuite persoanele regale. În schimb, se ascundea în dosul unei măști de tăcere, pe care nu se iveau nici un zîmbet”.¹

Cînd Antonescu a revenit la Palat, în dimineața zilei de 7 septembrie, l-a găsit pe Mihai dezorientat și abătut. Generalul s-a

¹ Arthur Gould Lee : „Crown against sickle”, Londra, pag. 23. Ambasadorul Italiei la București, Renato Bova Scoppa, care l-a cunoscut îndeaproape pe Mihai I, îl descrie în termeni similari : regele era „...un foarte tînăr suveran, neexperimentat în treburile statului”, care „...vorbea puțin, era foarte sportiv și neformat încă pentru conversațiunile politice. El se interesa înainte de orice de automobile și de canotaj...” (Renato Bova Scoppa, „La pace impossibile”, Torino, pag. 196).

Intorcînd spatele „auto-mareșalului”, Mihai își rezervă grațiile pentru feldmareșalul nazist Keitel

hotărît să-l trateze fără menajamente, cerîndu-i imperativ să semneze decretul care legifera transferarea în miinile sale a principalelor prerogative deţinute în trecut de monarhie². Obţinînd ceea ce ceruse, Antonescu a fost în continuare grosolan, cu scopul evident de a intimidă complet pe Mihai şi anturajul lui: „Cu capul congestional şi vinele zvîcnind la temple — notează I. Mocioni-Stircea, unul dintre membrii marcanţi ai camarilei —, făcînd spume la gură pe măsură ce se enfuria mai mult, autosugestionîndu-se că ar avea motive vechi şi abundente pentru a se servi în fine de limbajul ce s-ar impune situaţiei şi trebuia folosit de mult (dar pe care neîndrăzînd a-l fiine tatălui, îl debita acum cu atît mai mare răzbunare fiului), ca un bătrîn părinte incapabil să-şi educe băiatul răsfăţat altfel decît prin explozive admonestări periodice, pe un ton care de atunci va face imposibile orice relaţii normale, Antonescu a început prin a le face interlocutorilor săi sideraţi un scurt dar cu atît mai plastic rechizitoriu³. Generalul, care nu se împacase niciodată cu bunele maniere, a cerut suveranului şi curţii un regim de „penitenţă”, pentru a se putea „ierta” monarhiei faptul că aruncase ţara în mocirlă.⁴ Totodată, el le-a interzis orice legături politice neaprobate de guvern, spunîndu-i deschis lui Mihai că „ar trebui să mai înveţe carte multă, făcînd studii universitare [...] înainte de a se gîndi măcar să poată participa la treburile statului [...] în care generalul Antonescu nu va tolera nici un amestec, ce nu ar face decît să-i incurce greua misiune a conducerii, pentru care el şi-a sumă singur toată răspunderea, cu riscurile ei”⁵.

În termeni la fel de neprotocolari, după cum notează Sabina Cantacuzino, I. Antonescu a rechemat-o în ţară pe reginamă Elena.

Explicaţii la o supravieţuire

Nu este, desigur, surprinzător că Ion Antonescu trata monarhia în maniera celebrului personaj al lui Anton Bacalbaşa. Generalul era cunoscut ca un om ranchi-
u

nos, care-şi rumega răzbunarea ani de-a rîndul, pînă ce se ivea un moment favorabil cînd reuşea să lovească. Se ştie, de pildă, că prima lui grijă după ce-a devenit dictator a fost pedepsirea camarazilor care i se arătasera în cine ştie ce împrejurări potrivnici; unii dintre aceştia au fost expediaţi în diferite tirguşoare de provincie, iar alţii, pur şi simplu, îndepărtaţi în mod abuziv din cadrele armatei. Era surprinzător, în schimb, că monarhia a supravieţuit, toţi falimentului lamentabil al dictaturii regale, la începutul lunii septembrie 1940.

Explicaţia trebuie căutată, după părerea noastră, în faptul că nici unul dintre participanţii la izgonirea lui Carol al II-lea nu a avut interesul să desfiinţeze monarhia. Maniu şi Brătianu, insistînd în tratativele cu Ion Antonescu asupra abdicării lui Carol, au afirmat în acelaşi timp foarte categoric convingerea că monarhia trebuia conservată. Ei vedeau în această instituţie un factor „ponderator” în cadrul noului regim şi un instrument de care se puteau servi, la momentul oportun, pentru restabilirea vechilor rînduiri. Printre puţinele prerogative rămase regelui era şi acela de a numi primul ministru; formula era lipsită de conţinut desigur, în perioada respectivă, dar putea deveni o pirghie reală într-o conjunctură prielnică. Imediat după 6 septembrie, P.N.T. şi P.N.L. au dat comunicate în care îşi reafirmau crezurile monarhice, stabilind totodată contacte cu noul suveran. „Partidul Naţional-Tărănesc — se spunea în comunicatul publicat de conducerea acestui partid la 8 septembrie 1940 — ia act de abdicarea regelui Carol II, socotînd-o ca un eveniment natural şi prevăzut, în urma politicii pe care a urmat-o în ultimii ani. Păstrînd atitudinea sa monarhic constituţională, Partidul Naţional-Tărănesc exprimă faţă de noul rege Mihai I sentimentul de credinţă şi devotament”⁶.

O poziţie similară a adoptat şi Garda de fier. Într-un manifest semnat de Horia Sima şi difuzat încă la 1 septembrie, se sublinia faptul că „Mişcarea legionară e hotărîtă să asigure continuitatea dinastiei româneşti şi să accepte domnia voievodului Mihai de Alba Iulia”⁷. Cunoşcînd simpatia prinţului moştenitor pentru legionari, conducătorii Gărzii de fier sperau să se folosească de el în scopul acapărării puterii.

Hotărîtoare pentru soarta monarhiei a fost însă atitudinea cercurilor conducătoare de la Berlin. Fascismul a conservat pretutindeni, ori de cîte ori a fost posibil, instituţiile retrograde, adaptîndu-le propriilor interese. Arthur Gould Lee a sesizat în mod realist faptul că „pentru Hitler, un monarh lipsit de experienţă şi docil în miinile unui om devotat Germaniei, era o soluţie idea-

² Mihai n-a semnat altceva decît copia decretului dat de tatăl său, în preajma abdicării, într-o formă puţin modificată însă în favoarea lui I. Antonescu.

³ Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 192, vol. 1, fila 59 (manuscrisul „Amintirilor” lui I. Mocioni-Stircea).

⁴ Biblioteca Academiei R.S.R., Arhiva familiei Brătianu, mapa V, mss. 63 (manuscrisul memoriilor Sabiniei Cantacuzino, fascicula 1, iulie-15 septembrie 1940, fila 26).

⁵ Arhiva Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 2, dosarul nr. 192, vol. 1, fila 59 (Manuscrisul „Amintirilor” lui I. Mocioni-Stircea).

⁶ „Universul”, an 57, nr. 247, din 8 septembrie 1940.

⁷ Arhiva M.F.A., dosarul nr. 1000/86, fila 71.

lă⁸. Atîta vreme cît Garda de fier nu-și dovedise potențele de guvernare, iar bicefalul fascist Antonescu-Sima lăsa să se întrevadă că va fi un izvor de fricți-uni, la Berlin s-a considerat că menținerea monarhiei reducea considerabil opoziția din partea armatei și a unor grupări burghezo-moșierești.

Singurul care s-a gîndit, la un moment dat, în preajma abdicării lui Carol al II-lea, să se debaraseze de monarhie, a fost generalul Ion Antonescu. Lovindu-se însă de opoziția lui Dinu Brătianu și a lui Iuliu Maniu, negăsind sprijin la Garda de fier și la Legația germană, ambițiosul general a bătut în retragere. Probabil că în insultele aduse lui Mihai la 7 septembrie, răbufnise și o parte a nemulțumirii noului dictator că pierduse prilejul cel mai favorabil cînd ar fi putut să concentreze în minile lui toate prerogativele.

Astfel, din motive diferite și urmîrind scopuri diferite, forțele interne și externe implicate în lovitura de stat de la 6 septembrie 1940 l-au îndepărtat pe Carol al II-lea, dar au menținut instituția monarhică.

În prima perioadă după venirea la putere, Ion Antonescu, folosindu-se de situația precară în care se găsea țara, a continuat să-i slăbească, printr-un șir de măsuri, pozițiile politice și economice. „Palatul — spunea Antonescu într-o ședință a Consiliului de Miniștri — nu se va mai amesteca în nici o problemă a statului și acel ministru sau funcționar al statului ce va fi prins de mine (că întreține relații cu regele — n.n.) va fi destituit imediat și sancționat. Am să fac statutul Casei regale și îl voi impune la toți. Chiar de pe acum am dat indicațiuni principale de drepturile pe care le vor avea aghiotanții regali și ele vor fi de așa natură, ca să nu mai facă acolo clică (trei luni numai vor sta la Palat aghiotanții regali și apoi se vor schimba; cu această măsură un vor prinde nici o aderență cu tronul și cu această măsură putem să trecem cîți mai mulți ofițeri pe la Palat și regele va putea să-și cunoască armata lui). Pînă cînd regele va deveni cu vîrsta și mintea ca să-și dea seama de problemele statului, vă rog să luați notă de acest lucru, nimeni nu va putea să-i supună problemele de stat și oricine și pe orice treaptă s-ar găsi în stat, va fi destituit de mine și motivat [sic!] în fața națiunii [...] Nimeni nu va trece prin fața Palatului decît ca să se închine în fața unui simbol. El este numai un simbol și nu are dreptul să se amestece în conducerea statului”⁹.

În pofida promisiunilor date lui Carol al II-lea că bunurile lăsate de el în România nu vor avea de suferit, Ion Antonescu a instituit comisii speciale însărcinate să an-

cheteze condițiile în care monarhia dobin- disese o serie de proprietăți în ultimii zece ani. Un personal numeros a invadat do- meniile și castelele regale, pînă în multe locuri sechestrare sau comișind fraude¹⁰. Pe această cale și prin alte măsuri, veniturile Casei regale au fost diminuate. Istoria se repeta: la timpul său, Carol al II-lea tăia- se din veniturile reginei Maria ori de cîte ori aceasta refuza să-i dea ascultare.

Prăbușirea regimului carlist și instaurarea dictaturii antonesciene au dat, în felul acesta, lovături pozițiilor economice și politice ale monarhiei. Survenită după o perioadă în care Palatul reușise să atingă punctul maxim al influenței sale în viața politică a țării, situația a generat, în mod firesc, contradicții puternice între cercurile palatului și noul regim dictatorial. În pe- rioada următoare, în timp ce Antonescu va căuta să-și consolideze propriile poziții cu sprijinul cercurilor fasciste din interior și al Reichului nazist, regele Mihai își va lega tot mai mult speranțele de victoria puterilor occidentale și de revenirea vechilor par- tide — național-țărănesc și liberal — la suprafața vieții politice.

Treptat, Ion Antonescu a început să vadă mai limpede utilitatea monarhiei și a lui Mihai, personal. De aceea, a devenit mai protocolar în relațiile cu regele, lăsîndu-i mai multă independență în problemele care priveau organizarea lăuntrică a Palatului și pînă la capăt anchetelor asupra bunurilor familiei regale.

Impopularitatea regimului, nemulțumirea crescîndă a maselor muncitoare, încordarea relațiilor cu Horia Sima au contribuit și ele la modificarea atitudinii lui Antonescu.

La rîndul ei, monarhia a făcut eforturi vizibile pentru a se adapta noilor impre- jurări. Dorind să-și păstreze tronul cu orice preț, regele nu a rămas insensibil la avansu- rile generalului, pretîndu-se la numeroase complicități. Trebuie subliniat faptul că lan- țul de compromisuri cu Ion Antonescu și cu hitleriștii a fost generat nu numai de pre- siunile exercitate asupra monarhiei, ci și de existența unor poziții și interese comune sau foarte apropiate — ca de pildă asigura- rea „ordinii interne” și reprimarea mișcă- rii democratice și revoluționare. De fapt, în săvîrșirea a numeroase acte ale poli- ticii interne sau externe, monarhia nu era un simplu instrument, ci un factor activ al regimului de dictatură militară-fascistă.

În acest context, evoluția relațiilor dintre rege și Antonescu a parcurs un drum ex- trem de sinuos, presărat cu zile de bună înțelegere și cu momente de izbucniri vio- lente. Este cunoscut, de exemplu, faptul că regele și regina-mamă s-au pus la dispoziția

⁸ Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 24.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, do- sarul nr. 8194, filele 3—4. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 7 septembrie 1940.

¹⁰ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fon- dului nr. 2, dosarul nr. 192, vol. 1, filele 55—70 (Manuscrisul „Amintirilor” lui I. Moacni- Stîrcea).

generalului, în campania asiduă întreprinsă de acesta la sfârșitul anului 1940 pentru a-și crea „popularitate”. În acest scop, la 25 octombrie, familia regală s-a plimbat pe jos, împreună cu generalul, parcurgând ostentativ principalele străzi ale Capitalei. Implicații politice mult mai profunde a avut participarea regelui la diferite întruniri și manifestații fasciste, alături de Ion Antonescu și de Horia Sima.

După declanșarea criminalului război antisovietic, Mihai I a vizitat în câteva rânduri unitățile de pe front și a asistat la diferite operațiuni militare, în entouragele ofițerilor hitleristi¹¹. Până spre sfârșitul anului 1943, monarhia s-a abținut de la orice atitudine care ar fi putut căpăta semnificația unei desolidarizări de politica internă sau externă a regimului antonescian sau de Reich. Pasivitatea cercurilor Palatului și, în unele cazuri, adesiunea lor la politica guvernului au reprezentat, în fond, un sprijin direct acordat generalului Antonescu. Totodată, ca și liderii partidelor „istorice”, monarhia a refuzat să participe la acțiunile forțelor patriotice, antifasciste și antihitleriste.

Funcțiunile existente până în 1943 între rege și Ion Antonescu nu au avut la bază probleme fundamentale, de principiu, ci chestiuni de protocol, șicane reciproce, jigniri etc.¹² Toate acestea reprezentau, după caracterizarea plastică făcută chiar de biograful exregelui Mihai, simple „furtuni într-un pahor cu apă”.

Iată, de pildă, ce semnala o notă a Siguranței la sfârșitul anului 1941: La Palat „s-a criticat faptul că statul nu are grijă să dea o locuință regelui și reginei, compatibilă cu situația lor”¹³. La insistențele regelui, Ion Antonescu a promis să pună la dispoziția familiei regale vila Tillea. „Cu toate acestea — se spunea într-o altă notă a Siguranței, datată 5 februarie 1942 — ulterior, domnul mareșal a comunicat colonelului Mardare că domnia sa a înțeles că este vorba de vila Tillea din București, cea din Pradeal fiind promisă lui Killingner” (ambasadorul Germaniei la București — n.n.)

¹¹ Arhiva M.A.I., dosarul nr. 24, General, filele 29—30.

¹² O excepție a fost, poate, tentativa regelui de a interveni în conflictul dintre Ion Antonescu și Garda de fier, după declanșarea rebeliunii legionare. Solicitat de Horia Sima să „arbitreze” acest conflict, Mihai a părăsit Sinaia și s-a îndreptat spre București, dar Antonescu, considerând aceasta o încercare de amestec în viața politică și un sprijin pentru Gardă, a telefonat autorităților de pe parcurs să-l oprească din drum. Regele a fost nevoit să se întoarcă la Sinaia.

¹³ Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, dosarul nr. 3273/4, fila 172.

O notă întocmită de unul dintre informatorii lui Ion Antonescu releva sugestiv, la 21 aprilie 1942, un alt motiv de supărare a membrilor familiei regale, care considerau că „domnul Mareșal • «le-a îngărdit viața» la Palat”¹⁴. Din cercurile Legăției elvețiene, Ion Antonescu era sesizat că regina Elena „este profund nemulțumită și se consideră deosebit de jignită în rolul ce i s-a rezervat, de personagiu fără importanță în viața activă românească”¹⁵.

Lezarea intereselor economice ale monarhiei a alimentat, de asemenea, numeroase incidente între rege și „conducător”. „Economii impuse casei regale — relata o notă a serviciului secret antonescian — sint discutate defavorabil de către cei de mai sus” — adică de cercurile Palatului¹⁶. „Regele — se spunea în altă notă — este profund mhnit de măsura recentă (aprilie 1942 — n.n.) prin care se iau personalului Casei regale locuințele de pe Splai”¹⁷.

În acest război al șicanelor, Palatul a înregistrat numeroase înfrângeri, dar și cîteva „victorii”, mult gustate și comentate de camarilă.

A. Gould Lee istorisește un episod care a stîrnit, la vremea sa, multă vîlvă: „În timpul ceremoniilor din sala tronului din Palatul regal din București, regele se așeza pe tron, în timp ce regina-mamă stătea alături de el, cu o treaptă mai jos. Locul pe care trebuia să-l ocupe Antonescu era lângă ceilalți membri ai guvernului, care se stringeau în grup, la dreapta și ceva mai departe de treptele tronului. Nemulțumit de această obscură poziție, el și-a făcut obiceiul de a sta separat de membrii guvernului, pe prima treaptă a tronului. La ceremonia care a avut loc de Anul Nou, în 1943, regele Mihai a observat că Antonescu s-a urcat pe a doua treaptă, fiind imediat sub tron și la același nivel cu regina Elena. Mihai nu a putut tolera aceasta și i-a spus deschis maestrului de ceremonii să dea instrucțiuni lui Antonescu ca să-și reia locul ce i se cuvenea, alături de guvern. Cînd i s-a transmis acest mesaj, în propriile cuvinte ale regelui, Antonescu a declarat furios că fusese jignit într-un mod care nu poate fi iertat”¹⁸. „Conducătorul” a cerut regelui să-i trimită scuze în scris, amenințînd că în caz contrar nu avea să mai vină la Palat.

* Ion Antonescu și-a autoatribuit titlul de mareșal printr-un decret din 21 august 1941.

¹⁴ Loc. cit., filele 161—163.

¹⁵ Loc. cit., fila 166.

¹⁶ Loc. cit., fila 172.

¹⁷ Loc. cit., fila 191.

¹⁸ Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 64.

Ocupați și ocupanți: Mihai și Antonescu primesc defilarea trupelor germane

Duel „între înaltele doamne“

În aceste incidente, regina-mamă a avut uneori un rol mai mare chiar decât Mihai. Ion Antonescu suspecta toate persoanele care întrețineau relații strânse cu familia regală, îndepărtându-le de la Palat sub diferite pretexte, inclusiv pe favoriții reginei.

Nu puțină supărare îi produceau reginei veleitățile de „primă doamnă a țării” spre care aspira Maria Antonescu, soția „conducătorului”. R. Bova Scoppa, care a reușit să surprindă câteva aspecte interesante din viața intimă a familiei mareșalului, aprecia că Maria Antonescu „sub o aparență timiditate, nutrea o puternică ambiție”¹⁹. Sfidând-o pe regină, soția lui Antonescu s-a străduit să-și înșeabeze un anuraj „ca la curte”, cu doamne de onoare și ceremonial princiar. Leșea în public însoțită de o suită proprie și pretindea să i se acorde la festivități onoruri ce nu se „cuveneau” decât reginei.

Și regina a avut clipele ei de satisfacție în „bătălia” cu soția lui Antonescu. O dată

cu alte deprinderi princiere, ultima își luase și obiceiul de a semna corespondența oficială numai cu numele mic — Maria —, imitând-o pe regină care semna Elena.

Aceasta din urmă pîndea de mult un prilej prielnic pentru a pune lucrurile la punct. Într-una din zile, cele două „înalte doamne” — după formularea protocolară a epocii — au vizitat împreună un spital de răniți, iar la plecare, pentru a mai „alina” probabil suferințele acestora, le-au împărțit fotografii cu autografe. Așa cum își luase obiceiul, doamna Antonescu a semnat și de data aceasta cu numele mic. Atît i-a trebuit reginei! Clocotind de minie, ea a cerut să i se strîngă imediat infamele poze și să se restituie printr-un ofiter rivalei sale, pentru ca aceasta să-și completeze numele potrivit rangului²⁰. Urmarea? Regele a mai avut de suportat încă o ieșire violentă a irascibilului mareșal.

Ecoul tuturor acestor conflicte nu a depășit, de regulă, zidurile Palatului și cercurile restrinse din anturajul regelui și mareșalului. Altfel vreme cît Reichul a continuat să înregistreze victorii, Palatul a evitat să împingă divergențele sale cu Ion Antonescu pe planul politic.

Ultima șansă

Infrîngerile militare suferite de Germania hitleristă și dezvoltarea luptei forțelor patriotice din România au adîncit, la sfîrșitul anului 1942 și începutul lui 1943 contradicțiile din rîndul claselor exploatatoare, dînd naștere unei crize tot mai accentuate, chiar în sînul regimului antonescian. Infruntarea dintre diferitele grupări și cercuri guvernante și ale vechilor politicieni a căpătat forme acute, mai ales în problema soluțiilor menite să salveze regimul burghezemoșieresc.

Între Palat și guvernul militar-fascist, între rege și mareșal, ciocnirile au căpătat treptat tot mai pronunțate accente politice. Mihai l-a numit pe Mocioni-Stircea în postul de mareșal al Palatului, împotriva voinței lui Antonescu, care nu avea încredere în „lealitatea” noului demnitar. Trecînd la represalii, mareșalul a ordonat concentrarea lui Mocioni-Stircea, dar acesta a refuzat să se prezinte la unitatea respectivă, mutîndu-și domiciliul la palat, unde nu putea fi arestat. Ca urmare, între Ion Anto-

¹⁹ Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/4, fila 168. Episodul este relatat veridic și în cartea citată a lui Arthur Gould Lee.

²⁰ Renato Bova Scoppa, op. cit., pag. 199.

nescu, Mihai și regină a avut loc o discuție de o violență fără precedent. Pentru prima oară, regele a respins cu încăpăținare cererile lui Antonescu, ameninșând că, dacă se recurge la forță, părăsește țara. Și tot pentru prima oară, Antonescu a fost cel care a cedat. Era un semn de slăbiciune, care ulterior s-a accentuat și de care Palatul a știut să profite²¹.

În lunile următoare, regele a extins legăturile cu liderii diverselor grupări burgheze opoziționiste, precum și cu elemente din armată și din aparatul de stat potrivnice guvernului. Desigur că Ion Antonescu se gîdea și la Palat atunci cînd, într-un moment de furie, lăsa să-i scape aceste cuvinte în ședința Consiliului de Miniștri din 3 august 1943: „Ca să vedeți mentalitate! După prima înfrîngere pe care am avut-o, la Stalingrad, viermii din București au început să clocoțescă. Aceasta este situația...”²²

Totuși, pînă în primăvara anului 1944, monarhia n-a depășit cadrul contactelor cu diferite elemente opoziționiste și al criticilor la adresa politicii guvernului, uneori exprimate și în fața lui Ion Antonescu, de cele mai multe ori însă rezervate cercurilor intime. Din această perioadă ar merita, poate, reținută numai realizarea unei legături între Palat și Mihai Antonescu care, simțind apropierea naufragiului, era pe cale să-și trădeze omonimul. Diferiți politicieni și cadre militare din anturajul regelui, în mult mai mare măsură decît Mihai însuși, și-au dat seama de faptul că, rămînînd inactivă, monarhia nu va putea supraviețui prăbușirii regimului militar-fascist. Astfel, unul dintre cei aflați în apropierea regelui își exprima părerea că acesta „amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă, va trebui să tragă consecințele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul țării [...] Regele Mihai nu va putea invoca argumentul că a fost ținut de parte de treburile publice”²³.

Apelurile din afară, din partea cercurilor monarhice, atrăgeau de asemenea atenția regelui că împrejurările impuneau monarhiei o politică activă. „Astăzi [...] e timpul suprem ca maiestatea voastră să luajă în mînă frînele țării — îi telegrafia, la 23 martie 1944 regelui, fostul ministru național-tărănist Aurel Vlad. Vă implor deci să convocați de urgență un Consiliu de coroană pentru a discuta, pînă nu e prea tîrziu, asupra măsurilor ce trebuie luate spre a evita

catastrofa care ne amenință și a salva ce se mai poate salva”²⁴. „Regele Mihai al României trebuie să demită guvernul marșalului Antonescu, altfel monarhia va fi înlăturată în România [...] Aceasta reprezintă ultima șansă a dinastiei de Hohenzollern [...]”²⁵, declara Carol Davilla, fostul ambasador al țării noastre la Washington unui corespondent special al agenției Reuter, la 10 aprilie 1944. Mihai și anturajul lui se zbăteau însă între necesitatea de a acționa și incapacitatea de a găsi o formulă salvatoare. Planurile vînturate de Palat în primăvara anului 1944, unele mai fanteziste decît altele au fost, rînd pe rînd, părăsite. Tensiunea și panica la Palat căpătau proporții. În aceste condiții, a încolțit în cercurile din jurul regelui ideea că nu puteau depăși impulsul în care se aflau decît intrînd în legătură cu forțele coaliției antifasciste, inițiate, organizate și conduse de Partidul Comunist Român.

Credincios platformei politice elaborate încă în anii 1940—1941, de raliere la lupta pentru eliberarea patriei a tuturor forțelor patriotice, naționale, care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnice regimului antonescian și hitleristilor, Partidul Comunist Român a urmărit cu deosebită atenție evoluția atitudinii și frămîntărilor cercurilor de la palat din primăvara anului 1944, acționînd cu pricepere pentru a anihila reticențele lor și pentru a le utiliza în lupta pentru scuturarea jugului fascist. S-au stabilit contacte între reprezentanții organizațiilor patriotice și cercurile Palatului.

Sperînd încă să găsească soluții care să le permită ieșirea din criză fără participarea maselor populare, regele și anturajul său, ca și liderii P.N.T. și P.N.L. au recurs la tactica tergiversărilor și eschivărilor. Dar precipitarea evenimentelor interne și externe a demonstrat Palatului, ca și liderilor celor două partide burgheze, că nu mai era vreme de pierdut. În iunie 1944 s-a realizat un acord de colaborare între partidele și organizațiile democratice, pe de o parte, și cercurile Palatului, pe de altă parte, iar la scurt timp s-a încheiat Blocul Național Democratic, care cuprindea partidele comunist, social-democrat, național-tărănesc și liberal. Pregătirile în vederea declanșării insurecției armate, desfășurate sub conducerea partidului comunist pe baza planului întocmit de acesta, au intrat în etapa finală.

²¹ Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/4, fila 166, vezi și Arthur Gould Lee, op. cit., pag. 62 și urm.

²² Arhiva M.A.I., dosarul nr. 5, fila 183.

²³ Arhiva M.A.I., dosarul nr. 3273/5, fila 72.

²⁴ Loc cit., dosarul nr. 4155, fila 343.

²⁵ Arhiva M.A.E., fondul 70/1945—1948, România I, vol. 27, Buletin de știri al agenției Radar din 10 aprilie 1944.

Un deceniu frământat din istoria publicațiilor muncitorești și socialiste

Presa muncitorească și socialistă din România, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916).

Ed. politică.

Apărut sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., volumul, elaborat de un colectiv larg, prezintă cele 48 de publicații muncitorești și socialiste editate între vara anului 1907 și momentul intrării României în primul război mondial, când acestea au fost suspendate.

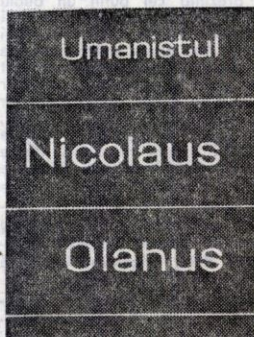
Parcursul lucrării prezintă cel puțin un dublu interes. Este vorba mai întâi de cunoașterea diversității tematică a publicațiilor ce se adresau celor mai largi mase populare și în primul rând clasei muncitoare, de la cele teoretice cum a fost „Viitorul social”, apărut succesiv la Iași și București până la gazetele cu caracter profesional — printre care s-au impus prin spiritul lor revoluționar „Tribuna transporturilor”, „Fer și metal”, „Muncitorul căilor ferate”, „Lemn și mobilă” — și cele destinate răspândirii culturii printre muncitori, dintre care menționăm cele două reviste editate de către N. D. Cocea „Facla” și „Viața socială”, ca și cele zece volume ale „Calendarului muncii”. În al doilea rând, volumul oferă posibilitatea cunoașterii problemelor cu care a fost confruntat în toată această perioadă proletariatul român, răspunsurile date, orientarea generală a dezvoltării mișcării muncitorești din România.

Atât prezentările fiecărui ziar în parte, cit și antologia însoțitoare a fiecărui studiu, întregesc problematica vastă ce a preocupat presa socialistă și muncitorească. De la urmărirea procesului de dezvoltare și reorganizare a mișcării muncitorești, prin refacerea în 1910 a Partidului Social-Democrat din România, până la manifestările multiple ale luptei de clasă a proletariatului român (dându-se și numeroase exemple de solidaritate internațională), de la acțiunile întreprinse pentru sprijinirea desăvârșirii statului național unitar până la progresele realizate pe tărîmul organizării sindicale, de la lupta revoluționară a tinerețului muncitor până la răspândirea cunoștințelor științifice, de artă și cultură în rândul maselor, toate acestea au fost temeinic dezbătute și analizate în paginile ziarelor și revistelor.

Presa acestor ani dă de asemenea puțină cunoaștere activității desfășurate de către fruntașii vieții noastre muncitorești. Ei sînt surprinși fie în acțiunile directe întreprinse pentru cîștigarea drepturilor la existență ale mișcării, fie ca minutori ai condeului, în apărarea platformei ideologice și politice a clasei muncitoare. Nume ca cele ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, I. C. Frimu, C. Racovski, M. Gh. Bujor, Ștefan Gheorghiu, D. Marinescu, Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, Gh. Vasilescu, Gh. Niculescu-Mizil, C. Mănescu, sînt întîlnite frecvent la sfîrșitul multor articole, cu substanțiale contribuții, destinate să îmbogățească patrimoniul ideologic al proletariatului și să dea răspuns căutărilor fundamentale în fața cărora se afla România în acest frământat deceniu.

T. C.

Un mare european al secolului al XVI-lea

Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolaie Românul) (1493—1568). Texte alese. Studiu introductiv și note de I. S. FIRU și CORNELIU ALBU.

Ed. științifică.

Figura marelui umanist Nicolaus Olahus a preocupat adesea cercetătorii români și străini. În 1939, Ștefan Bezdechi, a publicat interesantul studiu „Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română”, alte studii fiind semnate de Ion Lupas, Corneliu Albu, Alphonse Roersch, I. Juhasz, Stephanus Hegedüs ș.a.

Meritul noii lucrări publicate de I. S. Firu și Corneliu Albu este acela de a fi o bună carte de referință, fără îndoială cea mai valoroasă apărută până azi, prezentată totodată în condiții editoriale reușite. Cartea debutează cu un substanțial studiu introductiv, de peste 100 de pagini, în care se arată situația social-politică din Țările Române în secolele XV—XVI, dezvoltarea umanismului în aceste locuri, în sfârșit viața și scrierile lui Olahus în domeniile diverse în care acesta a creat: istorie, poezie, corespondență. Expunerea concepțiilor social-politice ale acestui mare european al veacului al XVI-lea, încheie studiul, care dă o imagine de ansamblu, bine conturată, asupra personalității sale.

În ce privește textele alese, se prezintă într-o formă foarte îngrijită, fragmente din „Hungaria”, opera sa fundamentală, apoi din „Attila”, din „Carmina” (poeziile sale), corespondența sa celebră cu Erasmus din Rotterdam și cu alți cărturari ai timpului său. În finalul lucrării, se dă o cronologie a evenimentelor vieții lui Olahus și o bibliografie foarte cuprinzătoare. În general, aparatul științific al lucrării este pus la punct într-un mod demn de subliniat.

Cartea se înscrie în mod fericit în acțiunea de amplă valorificare a elementelor progresiste din cultura trecutului, desfășurată astăzi pe scară largă în țara noastră. Olahus apare în volum ca un reprezentant de seamă al civilizației epocii sale, ca un om cu înalte calități morale, în sfârșit, ca un strălucit exponent al spiritului românesc.

I.M.Ș.

Istoria unei civilizații milenare

FRANCO MARTINELLI,
Storia della Cina
(Istoria Chinei).

Ed. Giovanni de Vecchio,
Milano.

O încercare de a înfățișa într-un singur volum, fie el și de o mie de pagini, istoria Chinei, este, fără îndoială, un proiect ce ar părea ambițios chiar și pentru un sinolog de meserie. Poate că și pentru aceasta sintezele de istorie chineză apărute până acum nu sînt tocmai numeroase. Dar, cum aproape toate folosesc un material căruia cercetările din ultimele decenii i-au răpit în parte valoarea, apariția unei noi introduceri în istoria Chinei era, într-adevăr, necesară.

Autorul nu a socotit utilă indicarea la tot pasul, așa cum procedează indeobște istoricii, a surselor folosite, procedeu pe care nu i-l vom reproșa, în intenția sa fiind nu întocmirea unei cărți pentru aceștia, ci înfățișarea într-o formă cit mai atrăgătoare a principalelor coordonate cronologice ale unei istorii multimilenare. Publicistul italian, ocolind cu îndeminare detaliile aride ale arheologiei, începe prin a evoca pitorești legende istorice chineze, înlocuind, apoi, instructivele dar plictisitoare liste dinastice care nu lipsesc

au apărut...

Gîndirea românească în epoca pașoptistă (1830—1860). 2 volume. Antologie și studiu introductiv de PAUL CORNEA. Text stabilit, note și medalioane biografice de MIHAI ZAMFIR. Ed. pentru literatură, 960 pagini.

C. A. Rosetti. Gînditorul. Omul. Studiu, antologie și note de RADU PANTAZI. Ed. politică, 390 p.

I. I. RUSSU : IIIrit. Istoria — Limba și onomastica — Romanizarea. Ed. Academiei. „Biblioteca istorică” XVII, 302 p.

HENRI H. STAHL : Controverse de istorie socială românească. Ed. științifică, 278 p.

A. BONNARD : Civilizația greacă, vol. III. De la Euripide la Alexandria. Traducere și note de prof. univ. IORGU STOIAN. Ed. științifică, 341 p.

JACOB BURKHARDT : Cultura Renasterii în Italia. 2 volume. Traducere de N. BALOTĂ și GH. CIOROGARU. Prefată, tabel cronologic și note de N. BALOTĂ. Ed. pentru literatură, colecția „Biblioteca pentru toți”, 832 p.

SALLUSTIUS : Opere. Traducere, studiu introductiv, note și indice de prof. univ. N. LASCU. Ed. științifică, 314 p.

Figuri ilustre din Evul Mediu (Hua To, Brahmagupta, Avicenna, Omar Khayyan, Averroes, Marco Polo, Roger Bacon etc). Ed. tineretului, 428 p.

din nici un volum de istorie a Chinei, cu prezentarea etapelor fundamentale ale vieții sociale și culturale din China antichității și evului mediu, univers de civilizație al cărui chip este încă atît de puțin cunoscut. Franco Martinelli, însușindu-și, vădit, unele interpretări puse în circulație de binecunoscuta *Geschichte des Chinesischen Reiches* a lui O. Franke (1930), acordă în definirea liniilor directoare ale istoriei spirituale chineze o importanță deosebită doctrinelor filozofico-religioase, ferindu-se, însă, de exagerările modelului său. Unul din cele mai însemnate merite ale cărții lui Martinelli este încercarea de a integra tratarea istoriei Chinei moderne (trei sute de pagini sînt închinată secolului al XX-lea) unei viziuni de ansamblu lipsite de prejudecăți, evitînd alit sublinierea trăsăturilor specifice, pentru noi oarecum exotice, ale structurilor în transformare. Cit și încadrarea în scheme rigide a unor evoluții destul de sinuoase. Interesul sincer al autorului pentru eforturile încununate de succes ale poporului chinez de a construi noua societate socialistă, impresionează favorabil pe cititorul dornic de a găsi o informație imparțială și multilaterală.

Lucrarea lui Franco Martinelli va fi cu siguranță utilă, ca îndemn spre o mai bogată informare a celor care caută o imagine a istoriei marilor țări din Asia Orientală. La fel ca acum șapte veacuri pe vremea lui Marco Polo, italienii par a avea vocația de a înfățișa Europei China contemporană lor cu aceeași acuratețe și cu aceeași simpatie.

R. C.

Mărcius 19—1944 (19 martie 1944) — Apărută la Budapesta în editura Kossuth, cartea lui Ránki György evocă o dată de tristă amintire în istoria Ungariei. În acea zi de primăvară a intrat în acțiune planul denumit „Margarete I”, care prevedea ocuparea propriu-zisă a țării de către armata hitleristă. În preambulul planului acțiunea era motivată de „neîndeplinirea” de către autoritățile ungare a „obligățiilor” față de Germania hitleristă. Ordinul a fost semnat de Hitler la 15 martie 1944. Cartea lui Ránki György analizează atît antecedentele acestei acțiuni, modul în care ea a fost pregătită de acoliții lui Horthy și Szálasi, cit și tragicele ei consecințe pentru Ungaria.

Una din marile teme ale actualității este Vietnamul. Jean Chesneaux, autorul lucrării *Le Viêt-nam* (Vietnamul) — apărută la Paris, în editura Maspéro — consideră că pentru o înțelegere mai profundă a eroicei rezistențe a poporului vietnamez servește însăși istoria acestuia. Națiunea vietnameză și-a făurit personalitatea, a acumulat o neprețuită experiență revoluționară. Jean Chesneaux — care este și autorul unei „Contribuții la istoria națiunii vietnameze” — încearcă să redea în interpretarea sa, originile istorice ale succesorilor reputate de poporul vietnamez împotriva uriașei mașini de război nord-americane, realizînd astfel o interesantă „introducere” la istoria de astăzi a Vietnamului.

N. D.

un prilej de manifestare atunci cind escadra lui Shima s-a infilit cu celalalt supravieuit al formației lui Nishimura, distrugătorul *Shigure*: noii veniți nu „s-au înjosit” să intre care era situația din strimtoarea Suri-gao, iar comandantul navei avariate nu i-a învrednicit pe compatrioții săi cu informațiile vitale pe care ar fi fost normal să le furnizeze.

În primele șapte ore ale dimineții de 25 octombrie pierderile nipone au fost considerabile, determinându-l și pe Shima la o retragere precipitată. Americanii nu au avut decît un singur distrugător avariat — *Albert Grant*.

În schimb, în largul insulei Samar situația forțelor navale ale Statelor Unite era gravă.

Melcul sub ruloul compresor

La 25 octombrie, o zi care, după cum se vede, a fost bogată în evenimente, *Task Force 38*, avînd în frunte pe priplitul amiral Halsey, a reușit, după nenumărate peripeții, să ia legătura cu formația-nodă a lui Ozawa. În jurul orei 8, primul val de avioane americane de tip *Hellcat* (vînătoare), *Helldiver* (bombardiere în picaj) și *Avenger* (torpiloare) — în total 180 de aparate — s-au năpustit asupra vaselor japoneze, scufundînd portavionul *Chitose* și distrugătorul *Akitsuki* și avariînd portavioanele *Zuiho* și *Zuikaku*. Un al doilea raid, efectuat de 36 de aparate, a scos din funcțiune portavionul *Chiyoda* și a avariat cruciătorul ușor *Tama*. Avioanele celui de-al treilea val au lovit din nou vasele *Zuikaku* și *Zuiho*, acesta din urmă fiind scufundat de cel de-al patrulea atac. Ultimele două raiduri, care au avut loc spre seară, au găsit formația lui Ozawa în plină derută și risipită pe o întindere de 60 de mile. Doar 12 vase din cele 17 care constituiau efectivele sale inițiale continuau să plutească.

Halsey promise încă de dimineață o cablogramă din

partea lui Kinkaid, care-l anunța de pătrunderea lui Kurita în strimtoarea San Bernardino, în fruntea unei flote mult mai puternice decît cea pe care i-o atribuiau calculele americane, dar s-a mulțumit să-i trimită în ajutor doar gruparea *TG 38-1*, de sub comanda lui Mac Cain. Abia atunci cînd, de la Pearl Harbour, amiralul Nimitz i-a ordonat să facă tot posibilul pentru a veni în sprijinul celor care apărau golful Leyte, a expediat în acea direcție gruparea *TG 38-2*, de sub comanda lui Bogan, și cea mai mare parte a unei alte formații, *Task Force 34*, avînd în frunte pe amiralul Willis Lee.

Ce se întîmpla în strimtoarea San Bernardino sau, pentru a respecta denumirea sub care e cunoscut în istorie episodul, în largul insulei Samar? Apărarea trupelor debarcate în insula Leyte rămăsese doar în sarcina lui Kinkaid, care dispunea de 16 portavioane de escortă (de fapt niște vechi cargoboturi, cu suprastructura reamenajată, pentru a oferi piste de decolare și aterizare) și de 21 de distrugătoare. Unitățile erau împărțite în trei grupări, aflate sub comanda contraamiralilor Thomas Sprague, Franklin Stump și Clifton Sprague.

În dimineața fatidică zile de 25 octombrie, avioanele americane au reperat patru cuirasate, opt crucișătoare și un număr de distrugătoare japoneze la numai 20 de mile distanță de gruparea lui Clifton Sprague. Era escadra lui Kurita, pe care lipsa de repoză de pînă atunci din partea forțelor S.U.A. îl cam îngrijora, făcîndu-l să bătusească o cursă. Neputînd crede că apărarea insulei Leyte fusese lăsată pe seama unei formații atît de slabe, amiralul nipon a dat ordinul de „Vînătoare generală”, care permitea fiecăruia dintre vasele sale să acționeze pe cont propriu. Era o gravă eroare, care răpea mult din puterea de șoc a escadre: după părăsirea majorității comandentilor militari, dacă

navele japoneze, cu o artilerie de un calibru infinit superior celor americane, ar fi acționat în mod organizat, flota lui Kinkaid s-ar fi aflat, după expresia lui, „în situația unui melc peste care a trecut un rulou compresor”, fiind literalmente destinsată sub focul infinit superior al navelor japoneze.

La ora 7, cînd cuirasatul *Yamato* (care, deși avariat, era capabil de luptă) a tras primele obuze de la o distanță de 30 000 de metri, contraamiralul Clifton Sprague era pe deplin convins că sărmanele lui portavioane improvizate nu vor rezista nici cinci minute. Pentru a-și prelungi cît mai mult agonie, el a dat ordin tuturor avioanelor să decoleze, iar distrugătoarelor să protejeze formația printr-o perdea de fum. Șansa a făcut ca norii groși de ploaie să contribuie la ascunderea vaselor americane, ceea ce nu i-a împiedicat pe japonezi să avarieze din primele minute portavioanele *White Plains* și *Saint Louis*.

Manevrînd cu disperare, Sprague a cerut aviatorilor săi să facă orice sacrificiu pentru a hărțui, fără înecare, escadra lui Kurita, împotriva căreia a trimis și distrugătoarele de care dispunea. Diferența de calibru între artileria celor două tabere nu a întîrziat să-și spună cuvîntul: americanii au pierdut distrugătoarele *Hoel*, *Johnston* și *Samuel Roberts*, precum și portavioanele *Gambier Bay* și *Saint Lo*. Avarii mai mult sau mai puțin grave au suferit și distrugătoarele *Dennis* și *Butler*, ca și portavioanele *Fanshaw Bay*, *Kitkun Bay* și *Kalinin Bay*. Numeroase avioane americane s-au prăbușit în flăcări, cîzînd pradă violenței tir antiaerian al navelor nipone.

Dar nici escadra lui Kurita nu s-a dovedit invulnerabilă. Sub obuzele, bombele și torpilele americane s-au scufundat crucișătoarele grele *Chokai*, *Sazuya* și *Chikuma* și au fost avariate crucișătoarele grele *Kumano* și *Tone*, cuirasatul *Kongo* și diferite alte nave. Superiorita-

tea rămânea totuși de partea japonezilor. Iată de ce hotărârea luată de Kurita, la ora 9,25, de a vira spre nord, în loc să treacă la nimicirea vaselor americane, a dat impresia lui Sprague că adversarul său a înnebunit subit. În realitate, comandantul japonez era îndrăgostit — cel puțin în parte — să efectueze această mișcare. Lui continua să i se pară suspectă slăbiciunea flotei americane și se temea de capcana care-l aștepta dacă ar fi înaintat mai departe spre sud, cu atât mai mult cu cât vestea pe care o primise despre înfrângerea lui Nishimura în strimtoarea Surigao nu-i ridicase cituși de puțin moralul. Dar scopul principal pe care l-a urmărit, dînd acest ordin, era de a-și regropa forțele și de a porni din nou spre Leyte — ceea ce a și făcut, la ora 11,47.

Dacă și-ar fi dus la îndeplinire această ultimă intenție, soarta navelor amfibii ale Statelor Unite și a trupelor debarcate pe insulă ar fi fost definitiv pecetluită. Dar, la mai puțin de jumătate de ceas interval, Kurita a schimbat din nou ruta escadrei sale, îndreptîndu-se mai întîi spre nord-vest și apoi spre nord, cu alte cuvinte executînd o mișcare de repliere. Din ce cauză? Pentru că distrugătoarele lui începeau să sufere din lipsă de combustibil și trebuiau reprovizionate; pentru că bănuia că flota lui Halsey, al cărui ordin de rechemare fusese captat de radiotelegrafiștii niponi, își va face apariția dintr-un moment în altul; pentru că se temea de atacul aviației americane, care cucerise cîteva baze pe Leyte, de unde puteau decola numeroase aparate; pentru că, în fine, supraestima viteza portavioanelor S.U.A. și nu voia să riște o încercuire.

Kurita avea însă de gînd să facă joncțiunea cu Ozawa și, împreună, să se înăpoeze, pentru a întreprinde atacul asupra insulei Leyte. Dar la ora aceea, planul devenise irealizabil, deoarece capacitatea de luptă a flo-

tei-nadă, și așa scăzută, se redusese considerabil. În schimb, formația lui Kinkaid și îndeosebi gruparea de sub comanda lui Thomas Sprague au avut de înfruntat un alt pericol — cel al aviației nipone. În dimineața zilei de 25 octombrie, un bombardier în picaj japonez s-a aruncat literalmente pe puntea portavionului de escortă *Santee*: era una dintre primele acțiuni „sinucigașe” de tip *kamikaze*. Explozia și incendiul care i-a urmat a provocat moartea a 16 marinari, dar vasul a putut fi salvat.

Tentative similare din partea avioanelor japoneze au suferit și portavioanele *Suwane* și *Petrol Bay*, dar artileria lor antiaeriană a reușit să doboare pe atacatori înainte de a ajunge la punțile vaselor. Cîteva dintre portavioanele avariate în orele precedente au scăpat și ele de ciocnirea cu piloții care aleseră moartea ca ultim mijloc de a lavi în înamic. La ora 11,30, cînd raidurile japoneze au încetat, a fost rîndul avioanelor americane să plece în urmărirea escadrei lui Kurita, dar fără succes. Lupta s-a prelungit în cursul după-amiezii, cînd distrugătorul american *Eversole* a fost scufundat de submarinul nipon *I. 45*, nimicînd și el cîteva ore mai tîrziu de un alt distrugător, *Whitehurst*.

În dimineața zilei de 26 octombrie, trei raiduri succesive ale aviației S.U.A., totalizînd 174 de aparate și decolînd de pe portavioanele grupărilor conduse de Mac Cain și Bogan, au atacat escadra lui Kurita în strimtoarea Tablas, dar singurul rezultat a fost scufundarea crucișătorului ușor *Nashiro*. În aceeași zi, o escadrilă de cvadrimotoare *Liberator* a încercat din nou să lichideze formația japoneză, fără însă a înregistra vreo lovitură mai importantă. Ultimele victime ale confruntării aeriomarine au fost distrugătorul *Shiranuhi*, aparținînd escadrei lui Shima, pe care l-a scufundat un avion torpilor american, distrugătorul No-

waki, din escadra lui Kurita, scufundat de o grupare de sub comanda contraamiralului Badger, și portavionul american *Suwane*, care, atacat a doua oară de un *kamikaze*, a fost grav avariat, pierzînd 245 de membri ai echipajului și zece aparate aflate la bordul său.

Bătălia gigantică bătăliei pentru golful Leyte este în mare măsură negativ pentru ambii adversari. Japonezii au eșuat în proiectele lor strategice, pierzînd vase cu un deplasament total de 305.710 tone. Cauzele au fost: defectuoasa coordonare a eforturilor, lipsa de colaborare între comandanți, ezităările lui Kurita, proasta funcționare a rețelei de telecomunicații, numărul mic de aparate de pe portavioane etc.

Dar nici de partea americană nu se poate vorbi despre o victorie. Ozawa s-a înapoiat la bază cu 11 din cele 17 unități ale sale, iar Kurita și-a salvat patru din cele cinci cuirasate de care dispunea. Aceasta s-a datorat faptului că Halsey nu a putut să-i ajungă pe nici unul dintre cei doi amirali japonezi, trebuînd să abandoneze urmărirea flotei-nadă, pentru a veni în ajutorul lui Kinkaid. Aventurismul „Tau-rului” putea duce însă la un adevărat dezastru pentru navele amfibii și trupele debarcate pe insula Leyte, pe care numai nehotărîrea lui Kurita le-a scăpat de la pierire.

Bătălia terestră pentru insulă a continuat încă multă vreme.

Abia la 25 decembrie 1944 rezistența organizată a japonezilor a luat sfîrșit; dar chiar și după aceea americanii au mai avut ciocniri locale, unele dintre ele extrem de singeroase, cu detașamente izolate care refuzau să capituleze. Iar la 2 septembrie 1945, cînd plenipotențiarii japonezi au semnat capitularea necondiționată a armatei nipone pe bordul cuirasatului *Missouri*, în arhipelagul Filipinelor încă se mai desfășurau lupte îndrăgite...

BUCUREȘTI — O ALTĂ VIRSTĂ ?

N. IORDĂCHESCU, București. Ne propune o altă vîrstă a Bucureștilor. În sprijinul ideii dv. aduceți și argumente, citind surse serioase. Le-am revăzut și noi și — contrar opiniei dv. — susținem că vîrsta Bucureștilor rămîne tot cea pe care o știm. De ce ?

Intr-adevăr — așa cum scrieți și dv. — în „Istoria Bucureștilor”, p. 22, G. I. Ionescu Gion afirmă că un hrîsov dat de Mircea cel Bătrîn în 1401 unui român din Făgăraș este scris în „Cetatea Bucureștilor”. Ionescu Gion precizează că actul menționat se află în colecția profesorului Gr. G. Tocilescu.

Dar cercetările mai noi au arătat că :
a) documentul a fost eliberat în cetatea Argeșului și nu în București. Formula de încheiere cuprinde : „Datum in arce nostra Arges, die 20 Iulii, anni a Creatore Mundi 6908” «1400» (S-a dat în cetatea noastră Argeș, în ziua de 20 Iulie, anul de la facerea lumii 6908” «1400»);

b) documentul poartă deci data de 20 Iulie 1400, nu 1401, cum arătați dv.;

c) textul nu s-a păstrat decît în traducere, nu și în original.

Întregul document se află în „Documenta Romaniae Historica”, B. Tara Românească, vol. I, București, 1966, p. 53—56 (nr. 23).

Prin urmare, este sigur că Bucureștii au existat, ca oraș, chiar din secolul al XIV-lea (vezi argumentarea în Constantin C. Giurescu, „Istoria Bucureștilor”, București, 1966, p. 46—47), dar în lipsa unei alte date certe comemorarea a fost făcută ținînd seama de documentul eliberat de Vlad Tepeș la 20 septembrie 1459 (vezi textul slavon și traducerea în „Documenta Romaniae Historica”, p. 203—204, nr. 118).

COINCIDENȚĂ ? NU !

C. BERDAN, din Birlad, ne întreabă cum se explică existența în țara noastră a citorva localități cu același nume : Slobozia. Este o simplă coincidență ? Nu !

Slobozii se numeau satele din Tara Românească și Moldova înființate (sau reînființate), în urma unor scutiri de dări și slujbe acordate de domnie, pe moșii boieresti și mănăstirești pustii, sau foarte puțin populate. Prima slobozie apare în vremea lui Mircea cel Bătrîn, la Căzăreni, pe domeniul dunărean al mănăstirii Cozia, de la gura Ialomiței. Domnul hotărăște ca orice om „din satele boieresti mari sau mici” poate să se așeze pe pîmînt de acolo, unde va fi slobod de toate dădiile.

Rezistența clasei boieresti față de vechiul drept al vecinilor de a se strămuta de pe o moșie pe alta, ca și depopularea țării au făcut ca mai tirziu situația slobozilor să se schimbe. După 1600, singurii oameni „de țară” care se puteau așeza în mod legal, într-o slobozie boierească sau mănăstirească, erau cei „fără dădjie și fără bir”. Majoritatea locuitorilor din slobozii ajunsesă să fie formați din băjenari de peste graniță, care, de pildă, în Muntenia erau veniți „din Tara Turcească, sau din Tara Ungurească, sau de la Moldova”. Scutirea ce li se acorda era de cele mai multe ori de doi-trei ani, dar, fiindcă exista teama că vor pleca din nou, era de obicei prelungită.

Slobozile purtau, cel puțin la început, numele locului sau siliștii pe care erau înțemietate. Astfel, după 1614, cînd Radu Vodă Mihnea a dăruit „prietenului său” Ianache postelnicul Caragea siliștea pustie Val de Ei, înghăduindu-i să facă acolo slobozie, satul creșt astfel — din care s-a dezvoltat actualul oraș Slobozia — a continuat să se numească Val de Ei, sau Slobozia Val de Ei. Mai tirziu i s-a zis însă Slobozia lui Enache sau, pe scurt, Slobozia.

Cele mai multe slobozii (cărora în documente li se zice și „sate de milă”) au existat la șes, adică acolo unde populația era mai rară și mai nestabilă. În Tara Românească foarte multe așezări de acest fel se găseau în partea de răsărit a Cîmpiei Române, la hotarul cu Moldova.

În documente, termenul „slobozie” are și un alt înțeles, într-o oarecare măsură diferit de cel arătat mai sus. Se numeau așa satele vechi boieresti și mănăstirești care erau scutite de slujbe și dări, avînd, în schimb, obligația să presteze stăpînului feudal o cîțime mai mare de muncă. Marea majoritate a slobozilor de acest fel erau ale unor mănăstiri și se găseau în imediata apropiere a acestora, spre a putea fi „de ascultare și de slujbă”. În unele cazuri, ele aveau obligații speciale, ca întreținerea unui drum de munte sau paza mănăstirii.

GRECUL ROMUL, Gîrbova de Sebeș, jud. Alba. Noile dv. argumente în favoarea celei „dîntil familii de români (daco-romani) cunoscută în istorie” nu ne-au convins mai mult decît cele anterioare.

Noi nu susținem că ar exista „o altă familie daco-romană atestată epigrafic”, înaintea celei menționate de dv., pentru că nu putem accepta părerea, potrivit căreia un popor s-ar naște dintr-o unică familie. O asemenea idee nu are nimic comun cu știința istoriei.

La fel de greșită ni se pare afirmația dv. că anul 106... „anul victoriei romanilor asupra dacilor este indiscutabil anul cu care începe istoria formării poporului român, adică nașterea sau formarea poporului nostru”.

Prezentarea inscripției latine din comuna Răhau (jud. Alba) — a cărei descoperire sunetei că vă aparține — este cu totul incompletă. De altfel acest document epigrafic este cunoscut de specialiști.

A. I. GHEORGHIU, Tirgoviste. Nu sîntem de acord cu dv. Credem că poșta redacției — prin specificul ei și prin meritele celor care ne scriu — este una dintre cele mai citite rubrici ale revistei noastre, ca și ale oricărei publicații. A figura aici nu este un nenoroc, așa cum credeți dv., poate mai curînd dimpotrivă ! Prin urmare nu cîrtiți împotriva Fortunei !

Din ceea ce ne-ați trimis, publicăm o remarcă interesantă :

„Pe o vreme cînd nu se știa cît va mai domni, bătrîn însă stăpîn pe sine, avar și totuși mecenat, Matei Basarab RIDICA

DIN TEMELIE SAU REZIDEȘTE 40 DE MĂNĂSTIRI, BISERICI, PALATUL DOMNESC DIN BUCUREȘTI (CURTEA VECHIE) ȘI DIN TIRGOVIȘTE, PALATUL EPISCOPAL DIN BUZĂU etc... ȘI N-A LASAT MĂNĂSTIRE DIN TARĂ ȘI LA SFINTUL MUNTE, CA SĂ N-O ÎNZĂSTREZE CU ODOARE ȘI VENITURI (Gr. TOCILESCU). Din acest punct de vedere a fost al doilea constructor în Țările Române, după Ștefan cel Mare, neîntrecut chiar de Constantin Brîncoveanu. Dacă mai socotim și haracul anual plătit Porții, atunci ne întrebăm ce dări trebuiau să fi aruncat pe seama țării, pentru ca să fi putut face față altor cheltuieli și pe deasupra LA MOARTEA SA SĂ SE GA-SEASCĂ ÎN VISTERIA ȚĂRII MAI BINE DE UN MILION LEI (Gr. Tocilescu)."

Într-un amplu articol, completat de o lungă listă toponimică în anexă (cuprinzând peste 50 de exemple), cititorul NICOLAE MIULESCU, inginer hotarnic din București, ne propune o ipoteză toponimică nu lipsită de fantezie.

D-sa găsește apropieri și similitudini între numele unor personaje din literatura vedică, teogonia brahmană și denumirile unor localități din țară. Astfel Brașovul ar purta numele rajahului Brasiava-Sala, iar denumirea de Verte a dealului care face față Timpelei ar reprezenta o alterare a cuvîntului sanscrit Varta (țară, tinut). Inițial, așezarea s-ar fi numit Brasiava-Varta, adică (tinutul (țara) lui Brasiava.

De asemenea, Buda, unul din izvoarele Argeșului și cele cîteva localități omonime ar avea ca „naș” pe un prinț din dinastia lunii — SOMA în limba sanscrită — prinț devenit rege și apoi zeificat.

În sfîrșit, Mediașul ar purta numele ținutului din zona de obîrșie a Indusului, numit Madia-Desa.

Păreră noastră asupra acestei ipoteze? Fantezie — da, istorie — nu!

Unui „DASCĂL BĂTRÎN” îi mulțumim pentru urările de bine pe care le adresează redacției, ca și pentru sugestii.

Cît privește propunerea de a „povești pe înțelesul tuturor, bucată cu bucată, istoria neamului”, cine urmărește cu atenție revista vede că tocmai aceasta intenționăm să facem, număr de număr.

A. CIRSTEA, Mangalia Nord. Vă mulțumim pentru grija pe care ne-o purtați și vă asigurăm că redacția nu va cheltui în mod irațional spațiul revistei.

VICTOR POPA, Craiova. Am reținut o parte dintre propunerile dv.

Întîrzierile în difuzare nu se produc din vina redacției, așa cum am avut prilejul s-o subliniem.

PETRE FLORESCU, București. Foarte frumoase vederile din Vidin pe care ni le-ați trimis. Articolul este însă, spre regretul nostru, nepublicabil.

ANCA MIHAI, studentă, București. Iată bibliografia pe care ne-ați solicitat-o cu privire la Titulescu: N. Titulescu, Discursuri, București, Editura științifică 1967; N. Titulescu, Documente diplomatice (culegere), București, Editura politică, 1967;

Ion M. Oprea, Nicolae Titulescu, București, Ed. Științifică, 1966. În plus mai puteți consulta și cele două articole semnate de Paul Anghel în revista România literară din 10. IV. 1969 („Titulescu și ideea de drept”) și 17. IV. („Titulescu și ideea de familie internațională”).

POST — SCRIPTUM

De la doctorandul NICOLAE IORDACHE primim următoarea completare referitoare la chestiunea Anschluss-ului, despre care vorbește articolul „Agresiunea lui Arturo Ui nu a fost oprită” de Nicolae Minei:

„Așa după cum informează ministrul iugoslav la Roma, M. Ducić, în timpul întîrvederii dintre Mussolini și Hitler de la Veneția din vara anului 1934, Führerul abordează printr-o altă problemă, și chestiunea austriacă. Iată un fragment dintr-o scrisoare a diplomatului iugoslav către ministrul de externe al țării sale:

„La început, Hitler asigură că evenimentele din Austria sînt produsul istoriei și al rasei. Dollfuss luptă prin constrîngere politică împotriva forței ideii (!). Numai de aceea acționează hitlerismul austriac cu mijloace ilegale. O mișcare elementară este întotdeauna mai puternică decît o mișcare organizată. [...] Hitler a dat toate garanțiile că evenimentele din Austria nu sînt cu nimic inspirate de către guvernul Reichului [...] Hitler a cerut lui Mussolini să facă ceea ce crede de cuvință pentru a opri atacurile austriece, care prezintă Berlinul ca provocator de tulburări în Austria”. (Conform: Arhivele diplomatice ale Secretariatului de Stat pentru Afacerile Externe al Iugoslaviei, Fondul Legatia Londra 1920—1934 — DA ASIP LP — Scrisoare informativă P.K.J.L., Poo. Br. 566 din 10 iulie 1934).

Documentul citat este o scrisoare în limba franceză și se bazează pe relațiile confidentiale făcute diplomatului iugoslav de către von Hassel, ambasadorul Reichului la Roma.

Acest document ilustrează încă o dată „filozofia” agresiunii, perfidia, demagogia și complicitatea celor doi dictatori fasciști.

TOADER MITEANU, București — Semnalarea dv. e justă. În articolul „Atentatul împotriva lui I.I.C. Brătianu” e vorba într-adevăr de „Ocenele Slănicului” și nu de „Ocenele Sibului”.

În urma apariției articolului prof. univ. Dumitru Tudor „Localizarea Daciei Malvensis”, revista „Tribuna” din Cluj a publicat un interviu în care acad. Const. Daicoviciu contestă tezele cuprinse în acest material și validitatea ilustrației doveditoare. Prof. D. Tudor s-a adresat printr-o scrisoare „Tribunei” pentru a-și susține în continuare punctele de vedere, dar scrisoarea sa nu a fost publicată. Din dorința de a pune la dispoziție cititorilor toate argumentele acestei dezbatere, vom prezenta în nr. 9/1969 observațiile prof. D. Tudor.

CONTENTS

D. DĂMĂCEANU An Historic Meeting (Held by the Representatives of the Romanian Communist Party and Those of the Army in July 1944 with a View to Preparing the Liberation from Nazi Occupation)	2
MARIA COVACI The Underground Press of the Romanian Communist Party and Anti-Nazi Resistance	8
V. TEODORESCU The Greatest Air and Sea Battle of All Times (II). Leyte 1944	13
AL. ALEXIANU A Wallachian Chancellor at the Court of Napoleon Bonaparte	18
ION NESTOR Continuity in the History of the Formation of the Romanian People (II)	24
• Memento	28
RAZVAN TEODORESCU "The Dark Ages" and Their Art	29
ELISABETA IOANITU Witch-Hunt	37
W. CHURCHILL Memoirs (IV)	40
• In Brief	50
Lt. Col. O. GOGA The Operative Groups Take Action (the Bucharest Militia Liquidates a Gang of Robbers)	51
C. REZACHEVICI Who Brought the Head of Michael the Brave to Tirgoviste?	55
HORIA LIMAN Roman Vestiges in Switzerland	62
PETRE STRIHAN The Divorce of a Reigning Prince (in Bucharest in the Middle of Last Century)	68
D. I. SUCHIANU From History to the Historical Film	72
NORA ZIZI MUNTEANU "Unfortunately, as You Say, and Fortunately, as We Say" (the Romanian Socialists in Parliament, 1888)	80
AL. GH. SAVU The War of Mutual Cavilling (between King Michael and Marshal Antonescu, 1940-1944)	87
• Panorama	93

SOMMAIRE

D. DĂMĂCEANU Une rencontre historique (entre les représentants du Parti Communiste Roumain et ceux de l'armée, tenue en juillet 1944 pour préparer la libération de l'occupation nazie)	2
MARIA COVACI La presse illégale du Parti Communiste Roumain et la résistance antihitlérienne	8
V. TEODORESCU La plus grande bataille aéronavale de tous les temps (II). Leyte 1944	13
AL. ALEXIANU Un chancelier valaque chez Napoléon Bonaparte	18
ION NESTOR Continuité dans l'histoire de la formation du	

peuple roumain (II)	24
• Memento	28
RAZVAN TEODORESCU "L'âge des ténébreux" et son art	29
ELISABETA IOANITU Chasse aux sorcières	37
W. CHURCHILL Mémoires (IV)	40
• Notes	50
Lt. Col. O. GOGA Les groupes opératifs entrent en action (la milice de Bucarest liquide une bande de malfaiteurs)	51
C. REZACHEVICI Qui a apporté la tête de Michel le Brave à Tirgoviste?	55
HORIA LIMAN Vestiges romains en Suisse	62
PETRE STRIHAN Divorce d'un prince régnant (à Bucarest au milieu du siècle dernier)	68
D. I. SUCHIANU De l'histoire au film historique	72
NORA ZIZI MUNTEANU "Par malheur, comme vous dites et par bonheur, comme nous disons" (les socialistes roumains à la tribune du Parlement, 1888)	80
AL. GH. SAVU La guerre des chicanes (entre le roi Michel et le maréchal Antonescu, 1940-1944)	87
• Panorama	93

СОДЕРЖАНИЕ

Д. ДАМЭЧАНУ Историческое совещание (представителей Румынской Коммунистической Партии и армии по вопросу подготовки освобождения от нацистской оккупации, Июль 1944.)	2
М. КОВАЧ Подпольная пресса Румынской Коммунистической Партии и антигитлеровское сопротивление	8
В. ТЕОДОРЕСКУ Величайшая воздушная-морская битва всех времен (II) Лейте 1944	13
А. АЛЕКСИАНУ Валахский логотет у Наполеона Бонапарты	18
И. НЕСТОР Последовательность в истории становления румынского народа (II)	24
• Заметки	28
Р. ТЕОДОРЕСКУ "Темное тысячелетие" и его некуство	29
Е. ИОАНИТУ Охота на ведьм	37
У. ЧЕРЧИЛЬ Мемуары (IV)	40
• Сигнал	50
ПОДПОЛКОВНИК О. ГОГА Оперативные группы приступают к действию (Бухарестская милиция ликвидирует банку бандитов)	51
С. РЕЗАКЕВИЧ Кто поставил в Тырговиште голову Михая Braveго?	55
Х. ЛИМАН Римские следы в Швейцарии	62

П. СТРИХАН Господский развод (в середине прошлого века, в Бухаресте)	68
Д. И. СЪИНИУ От истории к историческому фильму	72
Н. З. МУНТИНУ "К сожалению, по Вашим словам, и к счастью, по нашим" (румынские социалисты у трибуны Парламента, 1888)	80
А. Г. САВУ Война придворно (между королем Михаем и маршалом Антонеску, 1940-1944)	87
• Кругозор	93

INHALT

D. DĂMĂCEANU Eine historische Beratung (zwischen den Vertretern der Rumänischen Kommunistischen Partei und der Armee, im Juli 1944, zur Vorbereitung der Befreiung von der Nazibesetzung)	2
MARIA KOVACI Die illegale Presse der Rumänischen Kommunistischen Partei und der antihitleristische Widerstand	8
V. TEODORESCU Die grösste Luft- und Seeschlacht aller Zeiten (II). Leyte 1944	13
AL. ALEXIANU Ein Wallachischer Logothet bei Napoleon Bonaparte	18
ION NESTOR Stetigkeit in der Geschichte der Entstehung des rumänischen Volkes (II)	24
• Memento	28
RAZVAN TEODORESCU "Das finstere Jahrtausend" und seine Kunst	29
ELISABETA IOANITU Hexenjagd	37
W. CHURCHILL Memoiren (IV)	40
• Kurze Beiträge	50
Oberstl. O. GOGA Die Operativgruppen treten in Aktion (die Bukarester Volkspolizei liquidiert eine Übeltäterbande)	51
C. REZACHEVICI Wer brachte den Kopf Michael des Tapieren nach Tirgoviste?	55
HORIA LIMAN Römische Überreste in der Schweiz	62
PETRE STRIHAN Eine Entscheidung im Herrscherhaus (in Bukarest Mitte des letzten Jahrhunderts)	68
D. I. SUCHIANU Von der Geschichte zum Geschichtsfilm	72
NORA ZIZI MUNTEANU "Unglücklicherweise, wie Sie sagen und glücklicherweise, wie wir sagen" (die rumänischen Sozialisten von der Parlamentstribüne, 1888)	80
AL. GH. SAVU Der Krieg der gegenseitigen Schikanen (zwischen König Michael und Marschall Antonescu, 1940-1944)	87
• Panorama	93

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134-135; Telex: 226

**magazin
istoric**

București str. Onești nr. 5 —
Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22,
telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTARE GRAFICĂ: RADU DOBRE, MIRCEA GRIGORESCU

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic "Casa Scinteii" București

Logofătul Constantin Dudesco
(„Un logofăt valah la Napoleon Bonaparte”, pag. 18)

Uciderea lui Mihai Viteazul.
Tablou de Constantin Lecca.

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an-60 lei.

COPERTA I
Mihai Viteazul.
Portret
de Mișu Popp

(„Cine a adus capul lui Mihai Viteazul
la Tirgoviste”, pag. 55)